نان و موچەی کوردستان، چارەچیە؟

د.محەمەدکیانی ل19

ئەسڵی کێشەکە چییە؟!. پەیوەندی ناوەند وهەرێم کێ رێکی دەخات؟!.

نیاز حامید ل23

ئازادیا تاکی گرەنتی یا چڤاکەکێ ئازادە

عەلی ئۆرەماری ل29

ئازادی کۆمەڵگە

٦

ساڵی یەکەم
ژمارەی شەشەم
6-6-2016
جۆزەردان
٢٧١٦

گۆڤارێکی سەربەخۆی سیاسی، هزری، جڤاکی، مانگانەیە

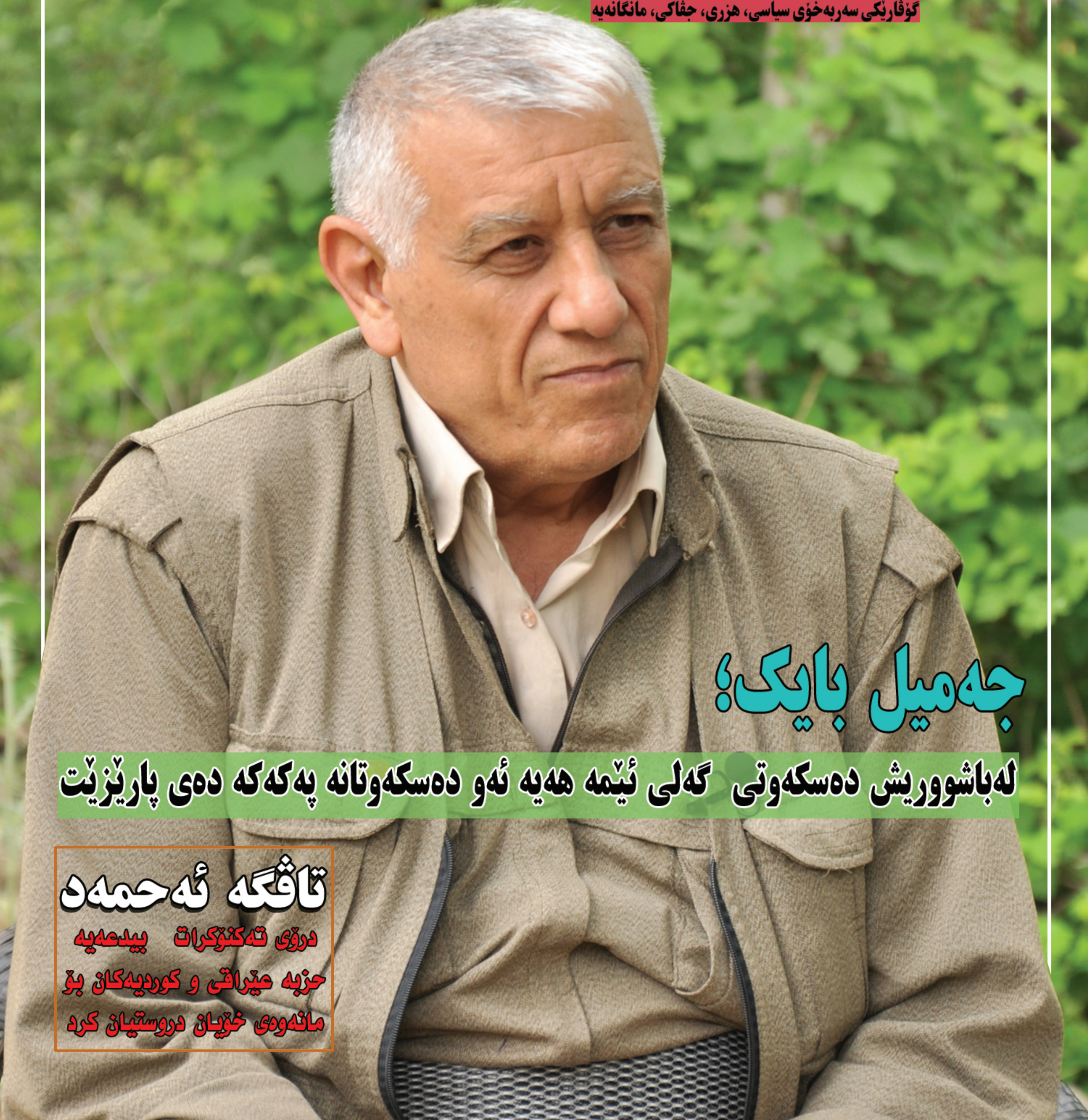

جەمیل بایک؛

لەباشووریش دەسکەوتی گەلی ئێمە هەیە ئەو دەسکەوتانە پەکەکە دەی پارێزێت

تاڤگە ئەحمەد

دڕۆی تەکنۆکرات بیدعەیە
حزبە عێراقی و کوردیەکان بۆ مانەوەی خۆیان دروستیان کرد

ناوەڕۆک

پەیوەندیەکانی تورکیا و هەرێمی کوردستان
ڕێکەوت ئیسماعیل ٢٥

خوێندنەوەیەکی سویدی بۆ کۆنفیدرالیزمی دیموکراتیکی ئۆجەلان
سیاوەش گۆدەرزی ٤٠

کاریگەرییە نێگەتیڤیەکانی حزبی کوردی
د.زمناکۆ خەسرو عەلی ٣٢

ژن لەنێوان مافی خودایی و حەزی پیاوان بەناو ئاین و ئازادی
کامەران گوڵپی ٣٦

ڕۆزا لۆکسمبورگ ژنە سۆسیالیست و ئازادیخواز
نووسینی: تۆنی کلیف
لەئینگلیزییەوە ئازاد ئارمان لا48

خاوەن ئیمتیاز:

محەمەد کیانی عەبدولرەحمان(د.محەمەد کیانی)

سەرنووسەر:

گۆران عەلی حەسەن (گۆران پێنجوێنی)

دەستەی نووسەران:

د.سالار باسیرە — سەردار ستار
بەیان عەلی — نەجیبە قەرەداخی
کامەران گوڵپی — کوردۆ شوانی

ڕاوێژکاری یاسایی:

پارێزەر هیلال ئیبراهیم

ناونیشان: نوسینگەی سەرەکی: کوردستان.
سلێمانی. گەڕەکی ئاشتی. باخی سەعید بەگ

پەیوەندیەکان لەڕێگەی سەرنووسەرەوە دەبن.
(٠٧٧٠٢٢٢٧٢٧٤)یان(٠٧٥٠١٥٣٩١٩٧)
azadi1@gmail.com
www.facebook.com/Azadi Komelge

تیراژ (١٠٠٠) دانە
نرخ (١٥٠٠) دینارە

ڕێکەوتنی یەکێتی و گۆڕان لەسەردەمی ئەمڕۆدا

لە کاروخەباتی سیاسیدا شێوازی بەرەیی و ڕێککەوتن لەژێر یەک چەتردا و گردبوونەوە؛ وەک یەکێک لەبنەما دیموکراتییەکان ئەژمێردرێ و هەنگاوێکە بۆ خەباتی هاوبەش و دروستکردنی سەنگ و قورساییە لەپێناو بەرەوپێشبردنی خەباتی دیموکراتی و خزمەتکردنی کۆمەڵگادا.

لەباشووری کوردستاندا چەند ئەزموونێکمان هەیە لە خەباتی بەرەیی و ڕێککەوتن و کۆبوونەوە لەژێر چەترێکدا، هەندێکیان بە ئەنجامی پۆزەتیف بۆ کۆمەڵگەی کوردستان تەواو بوونە و خزمەتیان کردوە، بەڵام هەندێکی دیکە لەو بەرانە، لە وێنەی بەرەی جود و جەوقەد و جەبهەی وەتەنی لە ساڵانی حەفتا و هەشتای سەدەی ڕابردوو، ڕەنگدانەوەیەکی نەرێنی نیشانداوە، چونکە بۆ توانەوە و لەناوبردنی هێزەکانی تر بووە. بەرەی کوردستانی و ڕێککەوتنی ستراتیژی یەکێتی و پارتی بۆ دوو قۆناخ ڕۆڵی بینی یەکیان بەئەنجام گەیاندنی ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩١ بوو ئەوەی تریشیان دوای ڕووخانی سەدام کۆمەڵێک ئەرکی جێبەجێکرد، بەڵام لەبەر ئەوەی ڕێککەوتنێک بوو زیاتر بۆ دروستکردنی هەژمونی دوو حیزب بوو، بۆیە لەلایەن ئەندامانی یەکێتی ڕووبەڕووی ڕەخنەی توند بووەتەوە و دواتریش بووە هۆی لێکترازانی یەکێتی و بزووتنەوەی گۆڕانی لێ دروست بوو. ئەگەرچی ئێستاش ئەو ڕێککەوتنە لەنێوان یەکێتی و پارتی دا ماوە، بەڵام ڕێکەوتنی یەکێتی و گۆڕان ڕێکەوتنەکەی یەکێتی و پارتی ڕووبەڕووی هەژان کردۆتەوە.

یەکێتی خۆی لەخۆیدا ڕێککەوتنێکی چەتر ئاسایە، لەنێوان گرووپە چەپ و لیبڕاڵ و وردە بۆرژواکان و کەسایەتیەکی ناجێگیری هەیە، ئەو لێکترازانە گەورەی کە یەکێتی ڕووبەڕووی بوویەوە لە ساڵی ٢٠٠٩ یەکێتی تووشی شۆک کرد و بەرەو تەنگەژەیەکی جدی برد ئەمەش دوای نەخۆش کەوتنی تاڵەبانی باشتر دەرکەوت، بۆیە لە ئێستاشدا یەکێتی بە ڕێککەوتن و یەکگرتنەوەی لەگەڵ گۆڕان دیسان تووشی شۆکێکی تر بۆتەوە.

بارودۆخی ئەمڕۆی باشووری کوردستان بەڕادەیەک خراپ بووە کە سەختە بتوانرێ هیچ لایەنێک بەتەنها کۆی بکاتەوە، بەتایبەتیش دوای خۆسەپاندنی پارتی بەسەر حکومەت و ئیفلیجکردنی پەرلەمان و ڕاگەیاندنی حوکمی عورفی بەسەر هەرێمەکەی. ئەوەش پێویستە بگوترێ پرۆسەی سیاسی و ئابووری و ئیداری و هەناردە کردنی نەوت و پەیوەندی لەگەڵ بەغدا لەم سێ ساڵەی ڕابردوو فەشەلی تەواوی هێناوە و هەرێمی کوردستان ڕووبەڕووی گەورەترین قەیران بۆتەوە. بێگومان لەو فەشەلەدا پارتی بە پلەی یەک و هێزەکانی تری دەسەڵات و دەرەوەی دەسەڵاتیش پشکیان بەقەدەر پێگەی خۆیان هەیە. بۆیە پارتی بەپلەی یەکە، چونکە دەیەوێ لە ڕێگای تورکیا و سعودیە و قەتەر شۆڕشی ڕۆژئاوا سەرکوت بکات و لەناویببات، لەباشووریش وەک هێزێکی دیکتاتۆر و تاکڕو، هەروەها بەشێکیشە لە دیکتاتۆریەتی دەوڵەتی ئەردۆگان.

لەگەڵ ئەوەی کورد خاوەن هێز و پێگەیەکی بەهێزە لەناوچەکەدا، بەڵام مەترسییەکی گەورەشی لەلایەن دەوڵەتی تورکیاوە لەسەرە. بۆیە ڕێککەوتن و لێکنزیک بوونەوە لە باشوور و لەهەر چوارپارچەدا ئەرکێکی نیشتمانی و دیموکراتییە. لێرەوە ئەتوانین بڵێین؛ ڕێککەوتنی یەکێتی و گۆڕان هەنگاوێکی ئەرێنیە، بەڵام بێگومان بەتەنها بۆ ئەوەی بۆ دروستکردنی هەژموونگەرایی تاکڕەوی یەک حیزبی نا، هەروەها بۆ ڕازیکردنی دڵی پارتیش نا، بەڵکو لەپێناو خزمەتکردن و نەهێشتنی گەندەڵی و چارەسەری کێشەکان لەگەڵ بەغدا و هێنانەوەی مووچەی خەڵک و بەدیموکراتی کردنی سیاسەت و ڕێگا خۆشکردن بۆ ڕێککەوتنێکی دیموکراتی نەتەوەیانە لەنێوان هەموو پارچەکانی کوردستان. مەرجی سەرکەوتنی ئەم ڕێککەوتنە لەئێستادا سەرەڕای هەموو ئەو ڕەخنانەی لەسەریەتی، پێویستە بتوانرێ ببێتە ڕێککەوتنێکی گشتی لەنێوان هێزە دیموکراتخواز و نەتەوەیەکان. لەگەڵ ئەوەی یەکێتی و گۆڕان سەرچاوەی ئەو ڕێکەوتنەن، بەڵام دەکرێ بکرێتە مینبەرێکی فرەوان بۆ ڕێککەوتنی دیموکراتیانە ، هەمانکات پێویستە ئەو ڕێککەوتنە کراوەبێ بۆ ڕێککەوتن لەگەڵ لایەنە ئازادیخواز و دیموکراتخواز و نەتەوەیەکان لەناوخۆی باشووردا، هەروەها بۆ ڕێکەوتن و پشتیوانی لەیەکتری کردن لەگەڵ پارچەکانی تری کوردستان، بەتایبەت ڕۆژئاوا و باکوور، ئەوکاتە ئەتوانین بڵێین؛ ڕێککەوتنەکە ڕێککەوتنێکی تەقلیدی نییە و هێز و ئیرادەی چارەسەری دیموکراتیانەی بۆ قەیرانەکانی ئەمڕۆی باشووری کوردستان پێیەو هیواشە بۆ پارچەکانیتر.

ج.بایک: پارتی دیموکراتی کوردستان-عێراق بەناوی باشوورەوە دژایەتی رۆژئاوادەکات

جەمیل بایک هاوسەرۆکی کۆما جڤاکێن کوردستان کەجەکە

ئا/ ئازادی کۆمەڵگە

جەمیل بایک هاوسەرۆکی کۆماجڤاکێن کوردستان کەجەکە لە دیمانەیەکی تایبەت بە گۆڤاری ئازادی کۆمەڵگە وەڵامی چەندین پرسی گرنگ و تایبەت داوەتەوە.

ئازادی کۆمەڵگە: رۆژهەڵاتی ناوین بەرەو کوێدەچێت، دۆزی کورد لەو گێژاوەدا چۆن دەگا بەچارەسەری؟

ج.بایک: ئێستا شەڕێکی گەورە لە رۆژهەڵاتی ناویندا بەڕێوەدەچێت و دوای شەڕی جیهانی دووەمین دەتوانین بڵێین شەڕی جیهانی سێیەمینە، وادیارە ئەو شەڕە بەردەوام دەکات و بەو زوانەش تەواو نابێت. شەڕی رۆژهەڵاتی ناوین وەک شەڕەی ناوچەکانی ترنییە، چونکە رۆژهەڵاتی ناوین ناوەندی جیهانییە، هەموو شتێک لەرۆژهەڵاتی ناوین دەستی پێکرد و پێشکەوت و جیهانیش لەم هێڵەوە پێشکەوت، بۆیە لە ناوەڕاستی جیهان، رۆژهەڵاتی ناوین هەیە. هەربۆیە هەر گۆڕانکاریەک لە رۆژهەڵاتی ناوین ببێت وانە گۆڕانکاری لەتەواوی جیهان دەبێت. رۆژهەڵاتی ناوین وەک بڕبڕەی پشتی جیهانە، هەربۆیە ئەگەر دەسەڵاتێک یان هێزێک بیەوێت لە رۆژهەڵاتی ناوین خۆی حاکم بکات ئەوە دەیەوێت رۆژهەڵاتی ناوین بەدەست بێنێت و مێژوو بۆخۆی بنوسێتەوە، چۆن رۆژهەڵاتی ناوین بڕبڕەی پشتی دونیایە، کوردستانیش بڕبڕەی پشتی رۆژهەڵاتی ناوینە، کاتێک ئێمە دەڵێین رۆژهەڵاتی ناوین وانە(تورکیا، سوریا، عێراق و ئێرانە)، کوردستانیش لە نێوان هەر چوار دەوڵەتدا دابەش بووە، کەسێک بیەوێت دەسەڵات لە رۆژهەڵاتی ناوین بەدەست بخات، ئەوا دەبێ لە کوردستان حکوم بکات، ئەوکات دەبێت لە رۆژهەڵاتی ناوین دەسەڵات بەدەستبخات، بێگومان رۆژهەڵاتی ناوینیش لەسەر کوردستان بەڕێوەدەچێت. ئەگەر کەسێک بیەوێت دەسەڵات و هەژموونی بەڕێوەببات، پێویستە لەسەر کوردستان دەسەڵات و هەژموونی خۆی پیشبخات، ئەگەر وانەبێت ئەو کاتە ناتوانێت دەسەڵاتی مەحکەم بکات. ئەو شەڕەی ئەمڕۆ لە رۆژهەڵاتی ناوین بەڕێوەدەچێت، شەڕە لەسەر کوردستان، شەڕی سەر کوردستان چارەنووسی هەموو دەوڵەت و رێکخستن و هێزێک دیاری دەکات. هەرلەبەر ئەمەش بوو پیلانگێڕی نێودەوڵەتی لەسەر رێبەر ئاپۆ بەڕێوەچوو، چونکە ئاسنەنگی گەورە رێبەر ئاپۆ و بزووتنەوەی پەکەکە بوون بۆ ئەوەی رێگا نەدات شەڕ لە رۆژهەڵاتی ناوین پێشبخەن. کێشەی کورد تەنیا کوردبوون نیە، بەڵکو پرسی رۆژهەڵاتی ناوین و کێشەی جیهانە، هەربۆیەشە رۆژهەڵاتی ناوین و جیهان لەسەر پرسی کورد رادەوەستن. ئەمڕۆ شەڕ بەگشتی لە سوریا و عێراق، لە بەشی کوردستان ئەنجام دەدرێت، بۆیە کێشەی رۆژهەڵاتی ناوین لە سوریا و عێراق دەناسرێت و لە کوردستاندا بەدی دەکرێت. لەسەر ئەو بنەمایە سیستەمێکی نوێ لە رۆژهەڵاتی ناوین پێشدەکەوێت، ئێستا کورد وەک شەڕی جیهانی یەکەم و دووەم نییە، کورد ئەمڕۆ بەرێکخستن بووە لە بواری ستراتیژی، بەڕێوەبردن، فەلسەفی و فیکری تێکۆشان بەڕێوەدەبات، کورد بۆ ئازادی خۆی تێدەکۆشێت، ئەمڕۆ کورد بۆتە هێزێکی پێشەنگ و پێشەنگایەتی دەکات لە رۆژهەڵاتی ناویندا، بەباوەڕی من کورد ئەنجام وەربگرێت، بۆ ئازادی خۆی و بۆ رۆژهەڵاتی ناوینیشە. هەندێک دەوڵەتی داگیرکەر دەیانەوێت رێگا لەو پێشکەوتنە بگرن. بزووتنەوەی کوردی وەک جەنگی جیهانی دووەم نییە، ئەمڕۆ لەناوچەکە گەلان بۆ رێکخستن و ئازادی تێدەکۆشن، چۆن جەنگی جیهانی دووەم بۆ پارچەکردن و بەشکردنی کوردستان بوو، ئەمڕۆش بەبێ کورد قەوارەیەکی نوێ دانامەزرێت. لەرۆژهەڵاتی ناوین کورد دەبێ هەبێ، مافی کوردانیش مافێکی سەرەتاییە، هەرشتێکیشی بیەوێت بیکات دەیکات و کەسیش ناتوانێت پێشی بگرێت.

بۆیە گۆڕانکاریەک لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا دروستبێت بەخوێن دروست دەبێت، ئەمڕۆکەش بۆ مێژووی کورد دەرفەتێکی گەورەی لەبەردەم دایە، مەترسیش هەیە، توانای سەرکەوتنی گەورە لە مەترسی زیاترە.

- **ئازادی کۆمەڵگە: تێکدانی پرۆسەی ئاشتی لە لایەن دەوڵەتی تورک، بە ڕای ئێوە پرسی کورد لەباکور بەرەو کوێ دەچێت(هەڵگرتنی پارێزبەندی لەسەر پەڕلەمانتاران، خۆبەڕێوەبەری شارەکان، بەرخودانی گەنجان و لاوانی کورد، قوڵبونەوەی شەڕ و ئاڵۆزییەکان)؟**

جەمیل بایک: ئێستا لە نێوان دەوڵەتی فاشیستی تورکیا و بزووتنەوەی کورد شەڕێکی گەورە بەڕێوەدەچێت، ئەو شەڕە لە کوبانێ دەستی پێکرد، «هەندێک دەیانگووت ئەوە دوای ٧ی حوزەیران دەستی پێکردوە، بەڵام ئەوە هەڵەیە، یان دەڵێن لەسەرێکانی دوو پۆلیس کوژران و ئەوشەڕەش لەسەر ئەوە دەستی پێکرد» ئەمانە راستنین و شەڕە لە کوبانێ دەستی پێکرد، چونکە دەوڵەتی تورک بڕیاری شەڕیدا، بۆئەوەی ڕێگا لەپێشکەوتنەکانی شۆڕشی کوردستان بگرێت، چونکە پەکەکە بەسیاسەتی دیموکراتیک لە دژی داعش و لەدژی داگیرکاری شەڕدەکات و تادەهات بەرەوە پێشدەچوو لە ڕۆژهەڵاتی ناوین، «سەیریان کرد بۆ ئەوەی پەکەکە پێشنەکەوێت، پێویست بوو پێشی لێبگرن، ئەویش تەنها بەشەڕ دەکرێت و بەشتێکی تر ناکرێت»، چونکە پێشتر هەوڵی زۆریاندا، بەڵام نەیان توانی بزووتنەوەی پەکەکە لەناوبەرن، واش تێگەشتبوون کەبتوانن ئەنجامێکی باش وەربگرن بۆیە هیوا و خەیاڵیان دەکرد کە لە تورکیادا دیموکراتی پێشبخەن کێشەی کورد چارەبکەن و لەنێوان سیاسەتی «نە شەڕ و نە ئاشتی»دا بزووتنەوەی کوردی لاوازبکەن، ئامانجی ئاکەپە و دەوڵەتی تورکیا پێشخستنی دیموکراسی و چارەسەری کێشەی کورد نییە، بەڵکو دەیانویست چەک بە پەکەکە دابنێن، وایان دەزانی ئەگەر پەکەکە چەک دابنێت ئەوا تەواو دەبێت. چەکی دەستی پەکەکە بۆ چارەسەرکردنی دۆزی کورد و دیموکراسی کردنی تورکیابووە، هەر لەوچوارچێوەیەشدا هەمیشە چەک لەشان ئەبێت و تا کێشەی کورد چارەسەرنەبێت، پەکەکە دەستبەرداری چەک نابێت. بێگومان پەکەکە چارەسەرکردنی کێشەی کورد و دیموکراسی بوونی تورکیای دەخستە بەردەمیان، ئەوانیش بینیان کەناتوانن بەو شێوەیە ئەنجام وەربگرن، ئەو سیاسەتەی بەڕێوەتی دەبەن بۆ ئەوان ئەنجامی نییە و پەکەکەی پێ گەورەدەبێت، لەم چوارچێوەیەدا بڕیاری شەڕیان دا، ویستیان بەشەڕ ڕێگا لەپێشکەوتنی پەکەکە بگرن، ئەو کارەش تایب ئەردۆغان سەرپەرشتیاری دەکرد و لە کوبانێ خستیانە پراکتیکەوە، هەربۆ ئەمەشبوو ئەردۆغان دەیگووت؛ کوبانێ هادەکەوێت، کوبانێ کەوت. سیاسەتی ئەوان لەناوبردنی شۆڕشی ڕۆژئاوابوو، چونکە وا بیریان لیکردبویەوە ڕۆژئاوا لەناوبچێت لە باکوریش بزووتنەوەی کورد لەناودەچێت، شەڕی کوبانێش لەم چوارچێوەدابوو، کاتێکیش ئەنجامیان لەکوبانێ وەرنەگرت و کوبانێ سەرکەوت، شۆڕشی ڕۆژئاوا گەورەبوو، کاتێکیش نەیانتوانی ئەو شۆڕشە لە ڕۆژئاوا لەناوببەن، بۆیە داود ئۆغلو گووتی؛ من بڕیارم داوە دوای کوبانێ سوپا و پۆلیس بۆ شەڕ ئامادەبکەم، کاتێک فەرمان دەدات سوپا بۆ شەڕ بەرنامەیان هەبێت، خۆی لەخۆیدا سوپای تورکیا لە ساڵی ٢٠١٤ بە ناوی ئاسیملاسیۆن (توانەوەو لەناوبردن) بەرنامەیەکی شەڕی ڕاگەیاند، پاش ماوەیەکیش بڕیارگیرا لەسەری، دوای ئەوەش ئەو بڕیارە لەسەر رێبەر ئاپۆ پەیڕەوکرا، ڕێبەر ئاپۆش بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان پرۆژەیەکی لێکتێگەیشتنی پێشکەش کردو لە کۆشکی سەرۆک وەزیران لە دۆڵمە باخچە خوێندرایەوەو لەسەر ١٠خاڵ ڕێکەوتن، بەبەرچاوی ڕاگەیاندنەکان، شاندی حکومەت و شاندی هەدەپە خستیانەڕوو. هەوڵەکان بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد بوو بەرێگەیەکی سیاسی و هەمانکات دیموکراتیزەکردنی تورکیا، بەڵام وەک ئەوەی بینیمان ئاکەپە هیچ هەوڵێکی بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد و دیموکراتیزەکردنی تورکیا نەبوو، سەرەنجامیش بڕیاری شەڕی لەدژی کورد و بزووتنەوەی پەکەکە دا و سەرەتای شەڕەکەشیان لە دژی ریبەر ئاپۆ دەستپێکرد، ڕێبەر ئاپۆ نەیدەویست کێشەکان بەشەڕ

چارەبکرێن، بەڵام ئاکەپە دەیویست بەشەڕ کۆتای پێبێنێت. لەلایەکی ترەوە ئاکەپە لە پەڕلەمان یاسایەکی نوێیان دەرخست، بەناوی پاراستنی ناوخۆی تورکیا، ئەویش پۆلیس و ئاسایش کێ بکوژن نادرێنە دادگا ئەگەر وایان نەکردایە نەیاندەتوانی لە کوردستان شەڕپێش بخەن. سەرباز و پۆلیس شەڕیان نەدەکرد، چونکە پێشتر شەڕیان کردبوو، خەڵکیان کوشتبوو، گوندیان سوتاندبوو، لەسەر ئەوە دادگای دەکران، جا کاتێک دادگای دەکران و لە دادگا نەدەپارێزران، کەس ئامادەنەبوو جارێکیتر شەڕیان بۆ بکات. ئەو هەنگاوانە هەمووی بە ئامانجی شەڕکردن پێشخران، لەسەر ئەو هەنگاوانە هەنگاوێکی دیکەیان دژی هەدەپە پێشخست، بە کۆنترۆڵ لە دژی هەدەپە واتە دیموکراسی شەڕێکیان پێشخست، بۆ ئەوەی هەموو کەسێک بترسێنن

ئەردۆغان کودەتای سیاسی لە تورکیا پێشخست

بۆ ئەوەی بتوانن لە هەڵبژاردنی ٧ی حوزەیران ئەنجام وەرگرن، بۆ ئەوەی هەدەپە کە هێزێکی دیموکراسییە نەکەوێتە پەڕلەمان، وا بیریان دەکردەوە کە بەو هەڵسوکەوتانەیان بتوانن ئەنجام وەرگرن، بەڵام هیچ ئەنجامێکیان بەدەست نەهێنا، چونکە ئەو هەنگاوەی دۆڵمە باخچە، لەسەر کۆمەڵگای تورکیا کاریگەرییەکی باشی دروست کردبوو، هەدەپە چووە پەڕلەمان، واتە دیموکراسی کەوتە پەڕلەمان، ئەمەش کاریگەرییەکی باشی لەسەر کۆمەڵگای تورکیا دروست کرد، هەموو لایەک نەفەسێکی بەو شێوەی وەرگرت کە تورکیا بەرەو دیموکراسی بوون دەچێت، کێشەی کورد بە سیاسی چارەسەردەبێت، لە تورکیا شەڕ نابێ، لە ٧ی حوزەیران گۆڕانکاری لە تورکیا دروستبوو، کە تورکیا یان بەرەو دیموکراسی بوون بچێت یان بەرەو شەڕ بچێت، جگە لەوە هیچ ڕێگایەکی دیکە نەما، ئاکەپە لە دەسەڵاتداری کەوت، دادگا بۆ دادگای کردنی ئەردۆغان کرایەوە، گورزێکی گەورەیان بەرکەوت، بۆیە هەنگاویان بەرەو شەڕنا. بزووتنەوەی کورد و پەکەکە قازانجی کرد، سەرۆک ئاپۆ قازانجی کرد، بۆیە ئەردۆغان وتی من دۆڵمەباخچە قبوڵ ناکەم، دانوستان قەبوڵ ناکەم، مێزی دانوستان نییە هەمووی تێکدا. لەلایەکی دیکەشەوە هەدەپەی قەبوڵ نەکرد واتە دیموکراسی قەبوڵ نەکرد.

ئەو هێزەی کەدەوڵەت - نەتەوە داوای دەکەن، هێزی فاشیست و شەڕخواز، هەموویان ڕێککەوتنیان کرد لە دەوروبەری ئەردۆغان، چونکە بینییان ئەو دەوڵەتەی کە لەسەر بنەمای دەوڵەت - نەتەوە پێشکەوتبوو کەوت و بەسەرچوو، ئەوانەی کە لەگەڵ ئەو ڕژێمە دابوون، ئەوانیش کەوتنە مەترسییەوە، بۆ ئەوەی کە خۆیان لەو مەترسییانە دەربخەن ڕێککەوتنیان کرد، لە دژی پەکەکە و لە دژی کورد و هێزە دیموکراسییەکان، بۆ ئەوەی بتوانن ئەو ڕژێمە لە کەوتن بپارێزن. ئەوەش لە دژی دیموکراسی و چارەسەرکردنی کێشەی کوردبوو. لە ئاستی نێودەوڵەتیشدا هەندێک هێز زانیان کە تورکیا لە مەترسیدایە، چونکە تورکیا لەناو ناتۆ دایە، بۆیە نەک تورکیا بەڵکو سیستەمی سەرمایەداری ناتۆش دەکەوێتە مەترسییەوە، بۆ پاراستنی سیستەمەکەیان لە دەرەوەی ئەردۆغان کەسیان نەبینی، لە دژی ئەردۆغان هەدەپە هەیە هێزی دیموکراسی هەیە، ئەوەیان بۆ بەرژەوەندی خۆیان باش نەبینی، لە دەرەوەی هەدەپەش کەس نییە، بۆ ئەوە جارێکیتر لەگەڵ ئەردۆغان ڕێککەوتنیان کردەوە، چونکە ئەردۆغان و ئاکەپەش لە هەڵبژاردن شکابوون، ناچاری ئەوان بوون، ئەوانە ویستیان لە ئەوە ئەنجام وەربگرن، هاوکاری ئەردۆغان و ئاکەپە بکەین و بیانخەنە خزمەتی خۆیان، ئەو ڕێککەوتنە لە دەرەوە و ناوەوە دروست بوو، لەسەر ئەو بنەمایە ئەردۆغان کودەتای سیاسی لە تورکیا پێشخست. پەڕلەمان، هەڵبژاردن، یاسا هەموویان بەلایەک، بە ڕێککەوتنی سیاسی دەرەوە و ناوەوە دەستیان بە شەڕ کرد، چونکە بینیان سیاسەت بە کۆنترۆڵی ئەوان پێشنەکەت، بۆیە پێویست بوو شەڕ بەرفراوان بکەن، بۆ ئەوەی بتوانن بەر بە پەکەکە واتە سیاسەتی دیموکراسی بگرن، بۆ ئەوەی بتوانن ئەو رژێمە لەکەوتن بپارێزن، ئەردۆغان ئامانجی خۆی هەیە، دەیانەوێت تورکیا گۆڕانی بەئارەزووی ئەوان تێدا دروست ببێت، ئەو تورکیایەیی کەهەیە تەواو ببێت، دەیانەوێت لەسەر ئەوە ئامانجی خۆیان پێکبێنن، خۆیان بکەنە سوڵتان، لە تورکیا ئیمپراتۆریەتی عوسمانی نوێ دروستبکەن، وەکو راهیبەکان خۆیان نیشانبدەن، بەو شێوەیە دەیانەویست هێزە دیموکراتەکان بخەنەلاوە، ئەردۆغان چی بڵێت ئەوە پێک بێنن، بەو شێوەیی دەیەوێت، واتا دیموکراسی بێ کاریگەر بکات، کوردان بێ کاریگەر بکات تاکو بتوانێت بگاتە ئامانجی خۆی. بۆ ئەمەش شەڕی گەورە کرد، لە تورکیا کەس لە ئەوە تێنەگەیشت، بەڵام پەکەکە لەوە تێگەیشت، چونکە پەکەکە چەندین ساڵە لەگەڵ تورکیا شەڕ دەکات، ڕاستی تورکیا باش دەزانێت، پەکەکە بینی تورکیا گورزێکی گەورەی بەرکەوت، ئەوانیش ئەیانەوێت لە ١٢ی ئەیلولی ١٩٨٠ خراپتر شەڕ گەورەتر بکەن. بۆ ئەوەش پەکەکە لە دژی وەستایەوە، لەسەربنەمای چۆن بتوانێت لە تورکیا دیموکراسی پێشبخات، ئەو دەسکەوتانەی کە هەیە بیان پارێزێت، چۆن خاکی کوردان بپارێزێت، لە دژی ئەوهێرشانە خۆسەری دیموکراتی راگەیاند، چونکە ئێمە دەمانخواست کێشەی کورد لەچوارچێوەی خۆبەڕێوەبەری دیموکراتی

لە ئەنقەرە چارەسەربکرێت، ئەردۆغان چیکرد هەموو ڕێگاکانی داخست بۆ ئەوەی نەتوانرێ کوردستان لەچوارچێوەی دیموکراتی بگاتە ئامانج، چونکە ئێمە گەیشتبوینە ئەوەی دانوستاندن»مفاوەزات» لەسەر ئەو بنەمایانە بکەین. بەڵام ئەو هێرشی دەکردە سەر خۆسەری دیموکراتی، ئەوکاتە پێویست بوو بەرگری لەخۆمان بکەین، کاتێکیش پاراستنمان بەبنەما وەرگرت ئەوان شەڕیان گەورە کرد تاکو خۆسەری دیموکراتی لەناوببەن و تەسفیەیبکەن. تا ئەوان لە تورکیا یەک زمان و ئاڵاو نەتەوە دروستبکەن. چونکە ئەوان دەڵێن کورد ناهێڵێت دەوڵەت - نەتەوەیی تورک پێکبێت، بۆ ئەمەش پێویستە کورد لەناوببردرێت، ئەو شەڕەی لە دژی کورد و پەکەکەی ئەنجامدەدەن بۆ ئەو مەبەستەیە. ئێستا بریندارەکان دەکوژن، مردووەکان دەسوتێنن، خەڵکی بەکۆچکردن دەدەن، گۆڕستانەکان بۆمباراندەکەن، تەرمی مردووەکان بە دوای ئۆتۆمبێلدا رادەکێشن دەستدرێژی دەکەنە سەر ژنە کوژراوەکان، واتا تەنیا دەیانەوێت کاریگەری لەسەر کوردان دروست بکەن و بیانترسێنن تاکو لەناویان ببەن. دەیانەوێت لەو جێگایی کوردانی لێ کۆچبەر دەکەن، پەنابەرە عەرەبەکانی سوریای تێدا نیشتەجێی دەکەن، بۆ ئەوەی دیموگرافیایی کوردستان بگۆڕن، هەروەها لەو ماڵانەی دەریان دەکەن لە شارەکان، حکومەت ماڵەکەی دەروخێنن و بینای تێدادەکەن، بەتەواوەتی شەڕێکی لەناوبردنی کەلتوری بەڕێوەدەبەن، شەڕێکی پاکتاوکردن بەڕێوەدەبەن، بۆ ئەوەی جارێکیتر داگیرکاری لە کوردستان ئەنجامبدەن. لەسەر ئەوبنەمایە پەکەکە و کورد دژی پیلانانە رادەوەستن، بێگومان ئەوان لەشەڕی کوبانێ تێکشکێندران لە هەڵبژاردنی ٧ی حوزەیران گورزێکی گەورەیان بەرکەوت، لە بەرخودانی خۆسەری دیموکراتی دیسان گورزێکیتریان خوارد و ئەو پیلانەشیان سەری نەگرت و سەرکەوتوونەبوو، ئامانجیشیان تا نەورۆز بوو، بەڵام سەرکەوتونەبوون. دەتوانیین بڵێین ئەو پیلانەی ئەوان ئێستا رووبەڕووی خۆیان بۆتەوە و راستی ئەردۆغان و ئاکەپە و تورکیا بۆ کورد دەرکەوتوە و هەموو کەس و دونیاش باش لەوە تێدەگات، کە ئەمڕۆ ئاکەپە وەک گەڵای دار دەکەون، نمونەش داود ئۆغلو تەسفیەی کرد ئەوە ئەنجامی بەرخۆدانە، بەرخۆدان تا دەچێت ئەردۆغان و دەوروبەری تەنگەتاو دەکات، ئادێت لە گۆڕەپانی نێودەوڵەتیدا بەتەنیا دەمێنێتەوە.

- **ئازادی کۆمەڵگە: ئێوە هیواتان بەچارەسەری دیموکراتیانە ماوە لەگەڵ دەوڵەتی تورک، ئەگەر نا چیدەکەن؟**

ج.بایک: ئێستا لەناو گەلی کوردا شتێک نەماوە بەناوی باوەڕبوون بەدەوڵەتی تورک، ئەمەش باشە خراپ نییە، چونکە ئائەم دەوڵەتە کورد قبوڵناکات قەوارەی کورد پەسندنەکات، کورد ئەم دەوڵەتەی قبوڵنییە. کورد باوەڕی بە گەلی تورکیا هەیە، کاتێکیش دەوڵەت رەندەکاتەوە گەل رەتناکاتەوە ئەمە راستییەکە، ئەگەر بەگەلی تورکیا چارەسەری پێشنەکەوێت ئەوە بە دەوڵەتی تورک چارەسەر نابێت، چ تورکیا چ پارتە سیاسیەکان گۆڕانکارییەکی زهنیان نییە، ئەوان کورد بە نەبوو دەزانن، بەبیستنی کورد خۆشحال نابن، دوژمنی کوردن، بەتایبەت ئاکەپە، بەتەواوەتی دوژمنی کوردە، چارەسەرنەکردنی پرسی کورد بەبنەما وەردەگرن، بۆ ئەوەی لەوەزیاتر تەنگەتاونەبن، لە پەرلەمانی تورکیا گۆڕانکاریان کرد، حکومەت و پەرلەمانیان بۆ شەڕێکی گەورە ئامادەکرد، سەرجەم لایەنەکانیان بەرەو شەڕێکی گەورە برد، تاکو ئامانجەکەیان بەدی بهێنن و کورد لەناوببەن و بنوانن خۆیان بکەنە سوڵتان، لەم چوارچێوەیەشدا پرۆژەکەیان بەڕێوەدەبەن. وەک چۆن لەدیرۆکدا دیکتاتۆرەکان چیان

بەسەرهاتووە ئەردۆغانیش ئەو چارەنوسیەتی، دیارە ئەردۆغان باش لێکۆڵینەوەی لە مستەفا کەمال، هیتلەر، سوڵتان عەبدول حەمید کردوەو ئەنجامێکی باشیشی لێ درۆخستوون، بۆیە هەمان سیاسەتی ئەوان ئەنجام دەدات. هەربۆ ئەوەیە لەناوبردنی کەلتور، دیمۆگرافی، مرۆڤی کوردیان کردۆتە ئامانج، واتە هەمان ئەو سیاسەتەیە کە

داعش لەکوبانێ گەورەترین گورزی بەرکەوت

مستەفا کەمالیش ئەنجامی دا، ئەو کارەش سەرکەوتو نابێت چۆن پێشتر داود ئۆغلو هەردەیوت لەناویان ببەن، لەناویان ببەن، دوایش خۆی لەناوچوو، ئەمانیش هەروادەبن، ئەم سیاسەتەش وای کرد لە گۆڕەپانی نێودەوڵەتی نەما، ئەوەی ئادوێنێ لە ناو پرۆژەکەی ئەردۆغان بوون ئەمڕۆ لەدەرەوەی سیاسەتی ئەون، کەواتە بەتەنهاماوەتەوە. راستییەکیش هەیە لەبیرنەکەین، ئەردۆغان تەنها دوژمنی کوردانی باکور نییە، بەڵکو دوژمنی کوردانی پارچەکانی تریشە، کاتێک داعش ئەوەندە گەورەبوو و زوڵمەی کرد لە مرۆڤایەتی لە پشتیەوە ئەردۆغان هەبووەو هەیە، ئەوەی داعش ئەنجامی دا ئەمڕۆ ئەردۆغان لە باکور بەردەوامی پێدەدات، ئەردۆغان کودەتا لەناو کودەتا دەکات، جاران بە سوریا و لیبیا و عێراقی دەگووت برای من، فەتحوڵڵا گولەن هەوڵی لەگەڵدا و دەستی گرت ئەمڕۆ دەڵێت فەتحوڵڵا گولەن تیرۆریستە ...هتد، لەپێناو دەسەڵات و ئامانجەکانی هەموو شتێک دەکاتە قوربانی، بۆیە پێویستە هەرکەس راستینەی ئەردۆغان باش بناسێت، ئەردۆغان دوژمنی کوردە، کەس ناتوانێت بڵێت ئەردۆغان بۆ کورد و دیموکراسی و مرۆڤایەتی باشە، ئەگەر کەسێک ئەمە بڵێت ئەوە لەگەڵ سیاسەتی ئەردۆغان جیاوازی نییە و هاوبەشە لەگەڵی.

- **ئازادی کۆمەڵگە: شۆڕشی رۆژئاوا و پرۆژەی باکووری سوریای فیدراڵ و ئازادی رەقە، ئەتوانێت چۆن کاریگەری لەسەر گۆڕانکارییەکان بکات؟**

چ.بایک: ئێستا رەقە داعش بەناوەندی خۆی دەزانێت، رەقە بکەوێت گورزێکی گەورە لە داعش دەدرێت، ئێستاش داعش وەک سەرەتانیە، سەرەتا هەرکەس لە بەر داعش رای دەکرد، شەڕی نەدەکرد و دەترسا، چونکە داعش بە تاکتیکێکی وەحشیانە کاری دەکرد، سەری مرۆڤەکانی دەبڕی و لاشەیانی دەسوتاند، واتا کارگەلێکی پیسی ئەنجام دەدا. ئێستا لە دژی داعش پەکەکە، یەپەگە وەستاون و گورزی گەورەیان لەداعشدا، ئەمەش سەلمێنەری ئەوەیە کە مرۆڤ دەتوانێت رووبەڕووی داعش بوەستێنەوە، ئادێت داعش لاوازدەبێت و گورزی گەورەی لێ دەکەوێت. داعش لەکوبانێ گەورەترین گورزی بەرکەوت و لەو کاتەوە بە بەردەوامی گورزی لێدەکەوێت، ئابڕوا گورزی گەورەتریشی لێدەکەوێت، هەربۆیەش داعش تەنگەتاوتردەبێت، لە رەقەش گورزی بەرکەوێت ئەوکات کاریگەریەکی گەورە لەسەر ناوچەکە دروستدەبێت، ئێستا کێشەی سوریا لە سوریا چارەدەبێت، ئەویش لەسەر سوریایەکی دیموکراتی چارەسەر دەبێت، ئەوە دەبێتە مۆدێلێک بۆ هەموو جیهان، سوریایەکی دیموکراتی لەسەر ئەو پرۆژەیە دەتوانێت پێشبکەوێت، سوریای کۆن تەواو بوو، لەسوریا دەوڵەتی ناوەندی وەک جاران نەماوە، سوریایەکی نوێ دروستبووە، سوریای نوێش لەسەر بنەمای دیموکراتی پێشبکەوێت، ئەوە دەتوانێت یەکێتی سوریا بپارێزێت، بۆ ئەوەی سوریا بڵاونەبێت و پارچەپارچە نەبێت، ئەوەش لەسەر مۆدێلی ئێستا لە باکوری سوریا هەیە، بەناوی فیدراسیۆنی دیموکراتی پێشدەکەوێت دەتوانێت ببێتە چارەسەری. پێشکەوتنی حکومەت، پەرلەمان و هێزی پاراستن لەسەر ئەو بنەمایە لەدەرەوەی ئەوە سەرکەتن نییە.

- **ئازادی کۆمەڵگە: پارتی دیموکراتی کوردستان-عێراق لەبەرچی لەدژی شۆڕشی رۆژئاوا دەوەستێتەوە(سێمالکا، خەندەق، «پێشمەرگەی رۆژئاوا»، دانانی هەموو جۆرە ئابلۆقەیەک)؟**

چ.بایک: پارتی دیموکراتی کوردستان/عێراق و ئەردۆغان هەمان ستراتیژی سیاسی بەڕێوەدەبەن. ئەردۆغان دوژمنی کوردە، نایەوێت کورد بگاتە ئەنجام، بەناوی کورد و کوردستان چی هەیە دەیەوێت تێکی بدات، ئەوەش بەئاشکرا دەیکات نەک بەنهێنی، ئێستا پارتی دیموکراتی کوردستانیش لەگەڵ هێڵی ئەردۆغان سیاسەت دەکات، ئەردۆغان تورکە وەک دوژمنێک نایەوێت کورد بگەنە حەقی خۆیان، بۆئەوە هاوکاری پارتی دەکات، دەیەوێت لە پ د ک/عێراق ئەنجامێک بەدەستبخات، چونکە ئەگەر ئەوانە رانەکێشێتە لای خۆی ناتوانن دژی کورد بگەنە ئەنجام، سیاسەتی داگیرکەران چییە؟ کورد لە دژی کورد دەخەنە شەڕەوە، کورد بەکورد دەدەن کوشتن، دوایش بۆخۆی کورد دەکوژێت بۆ ئەوەی بتوانێت بگاتە ئەنجام، ئەمەش سیاسەتێکی کۆنی دوژمنانە. ئەگەر هاوکاری پ د ک/عێراق نەکەن ناتوانن دژی کورد شەڕبکەن، لە گۆڕەپانی نێودەوڵەتیشدا ناتوانن باوەڕیان پێبکەن، ناتوانن بڵێن کورد لەگەڵ ئێمەیە. بۆ ئەوەی بڵێت شەڕی دوژمن دەکەین، پێویستە هەندێک کورد لەگەڵ ئەوان بێت، لەگەڵ ئەوان لە دژی کورد شەڕبکەن. ئەوکات دەتوانن

هەرکەسێک هەڵبخەڵەتێنن، سیاسەتیان لەسەر ئەو بنەمایەیە، پ د ک/ عێراقیش دەڵێت؛ ئەکەپە بۆ کوردان باشە! شتێکیش ئەردۆغان لەسەر کوردان دەیکات لەبەرچاوە و دەبینرێت، لەباشوور و رۆژئاوا و باکووریش کێشەی عێراق و سوریاش ئەردۆغانە و ئەمەش هەموو کەس دەزانێت.

"دەڵێن تورکیا 200 ملیۆن دۆلاری داوەتە پارتی تاکو دەروازەی سێمالکا دابخات"

چۆن ئەردۆغان بۆ کوردان باشدەبێت، ئەو سیاسەتەی ئەردۆغان کەبەڕێوەی دەبات چۆن دەکەوێتە خزمەتی کوردان، کەسێکی خاوەن ویژدان بێت دەتوانێت ئەم کارانە بکات؟؟. داخستنی دەروازەی سێمالکا، ئەوە لە سەر رۆژئاوا داخرا، خۆلەسەر یەپەگە دانەخراوە، ئەمە کێدەیەوێت؟ ئەردۆغان دەیەوێت، ئەمانە ناکەونە خزمەت کوردەوە، کورد هیچ کات ئەمەی قبوڵنییە و دژییەتی و گەورەترین زیانیش لە کورد دەدات، «دەڵێن تورکیا ٢٠٠ ملیۆن دۆلاری داوەتە پارتی دیموکراتی کوردستان تاکو دەروازەی سێمالکا دابخات»، ئەمە نازانین چەند راستە، بەڵام دەوترێت، نمونە خەندەق لێدرا لە نێوان باشوور و رۆژئاوادا لەسەر دەمی سەدامدا کە دوژمنێکی سەرسەختی کوردبوو، بەڵام ئەو خەندەقەی لێ نەدا، ئێستا بەناوی کورد ئەو خەندەقانە لێدەدرێت ئامانجیش تەنیا بڕینی پەیوەندییەکانی باکوور و باشوورە، داگیرکەران کوردستان پارچەدەکەن و دەیانەوێت پەیوەندی کوردان خراپبکەن، ئەمڕۆ کوردان سیاسەتێک لە رۆژهەڵاتی ناوین بەڕێوەدەبەن ئەو خەندەقانە وەلادەنێن و یەکێتییەکی نەتەوەیی لە ئارادایە، ئەمڕۆ کێیە لەسەر ئەو خەندەقانە پێداگری دەکات، دەوڵەتی داگیرکەر و ئەوەی تریش پ د ک/ عێراقە، ئەو سیاسەتە ناکەوێتە خزمەتی کوردەوە، کێن ئەوانە ئاستەنگی بۆ شۆڕشی رۆژئاوای کوردستان دروست دەکات، تورکیا و پارتی و داعشە ئەگەرنا کەسێکی ترنییە. مرۆڤ تێدەگات لە تورکیا و داعش، بەڵام بەناوی کورد و لەهەرێمێکی کوردستان ئەمە نابێت، بۆیە کورد ئەم سیاسەتە بەڕاست نابینێت و زیان لە پارتیش دەدات، پێویستە پارتیش رۆژێک زووتر دەست لەو سیاسەتە بەربدات. ئێستاش فرۆکە جەنگییەکانی تورک هەر رۆژ سنورەکانی باشوور بۆمباران دەکات، تائێستاشی لەگەڵ بێت پارتی لێدوانێکی شەرمەزارکردنی نەداوە، لەباکوور رۆژانە بەدەیان ماڵ دەروخێنرێت، خەڵکی بەگولەی سەربازانی تورک دەکوژرێن و خەڵک کۆچبەردەبێت، بەڵام پارتی لێدوانێکی نەداوە، لیدوانەکانیشی هەمووی دەڵێت ئەردۆغان بۆ کوردان زۆر باشە، کەسێکی وەک ئەو بۆ کوردان نەبووە، خزمەتێکی باشی کوردان دەکات! دەی هەرکەسێک گوێبیستی ئەو قسانەبێت لە کورد زۆر نیگەران دەبێت.

- **ئازادی کۆمەڵگە: کرانەوەیەکی نێودەوڵەتی بەڕووی شۆڕشی رۆژئاوا کراوەتەوە دواین نوێنەرایەتیشی لە واشنتۆن دەکرێتەوە، هۆی چییە دەوڵەتی تورک و پ د ک/ عێراق دژی شۆڕشی رۆژئاوان؟**

چەپایک: شۆڕشی رۆژئاوا شۆڕشێکی گەورەیە، نەک تەنیا بۆ رۆژئاوایە ئەو شۆڕشە بۆ تەواوی کوردستانە، بۆتەواوی گەلانی رۆژهەڵاتی ناوینە، بۆ تەواوی مرۆڤایەتییە. ئەو شۆڕشە لەدژی داعش شەڕدەکات کە داعش بۆسەر مرۆڤایەتی مەترسیەکی گەورەیە، چونکە دوژمنی مرۆڤە، دوژمنی ژن و منداڵ، کەلتور، مەزهەبە جیاوازەکانە، کێ لەخزمەتیاندا نەبێت ئەوان دوژمنی ئەون، واتا بۆتە بەڵایەک بەسەر مرۆڤایەتییەوە، دەی ئێستا رۆژئاوا لەدژی ئەوە رادەوەستێت، گورزی گەورەیان لێدەدەن، دیموکراسی لە رۆژهەڵاتی ناوین پێشدەخەن، دیموکراسیبوونی رۆژئاوا کاریگەری لەسەر جیهان هەیە، کەدەتوانێت لە شۆڕشی فەرەنسا و روسیا زیاتر ئەنجامی هەبێت، چونکە رۆژهەڵاتی ناوین ناوەندی جیهانە، واتە ئەگەر گۆڕانکارییەک دروست بێت بە باش یانیش بەخراپ لەسەر جیهان کاردانەوەی دەبێت، نەک تەنها وەک شۆڕشی فەرەنسا و روسیا کاریگەری لەسەرناوچەیەک دەبێت، بۆیە دوژمنان کەدەبینن لەگەڵ ئامانجی ئەوان نییە ئەو شۆڕشە، بۆیە بەرانبەری دەوەستنەوە. تورکیاش دیارە کە دوژمنی کوردە. دەیەوێت بەناوی کورد کوردستان تێکبدات، بۆیە دەبینێت لە رۆژئاوا ئەوشۆڕشە سەربکەوێت ئەوە ئیدی ئەو ناتوانێت لە باکوور کۆمەڵکوژی و لەناوبردنی کوردان بکات، یان ئەوەیە دەبێت ستاتۆی کوردان دەبێت قبوڵبکەن، کەنایانەوێت ئەوەبکەن، بۆیە بەناچاری دەبێت لەدژیان بوەستنەوە. سەرکەوتنی شۆڕشی رۆژئاوا سوریا دەکەوێتە خزمەتی کوردەوە، عێراق دەکەوێتە خزمەتی کوردەوە، هەربۆیە ئەوان ئەوەیان ناوێت، چونکە بەرنامەی ئەوان هەمووی تێکدەچێت ئەردۆغان دەیەوێت ببێتە سوڵتان وەک عوسمانیەکان لە رۆژهەڵاتی ناوین، رۆژئاوا سیاسەتی ئەوانی تێکدا، سیاسەتیان مایە پووچ بوو، پ د ک/ عێراقیش دەیەوێت هەموو شت لەبەرژەوەندی خۆیبێت و لەدەرەوەی ئەوان کەس نەبێت، لەگۆڕەپانی نێودەوڵەتیشدا تەنیا ئەو هەبێت، لەدەرەوەی بزووتنەوەی ئەوان کەس پێشنەکەوێت، ئیستاش لەرۆژئاوای کوردستان شۆڕشێکی گەورە بەڕێوەدەچێت لە گۆڕەپانی نێودەوڵەتیدا کرانەوەیەک بەڕوویاندا کراوەتەوە، پارتیش بەمە نیگەران دەبێت و پێی قبوڵناکرێت، بۆیە رووبەڕووی شۆڕشی رۆژئاوا رادەوەستێت، لەلایەک تورکیا دەیەوێت

دژایەتـی پێبـکات، لـە باشـووریش دەبینـن لایەنـە سیاسـیەکان لەگـەڵ ئەوشۆڕشـەن کـە ئـەوە خزمـەت بەنـەواوی کوردسـتان دەکات، بـەڵام پ د ک/ عێـراق بەنـاوی باشـوورەوە دژایەتـی رۆژئـاوادەکات، لەباشـوور کـەس دژایەتـی رۆژئاوانـاکات بەڵکـو دژایەتـی پارتـی خـۆی دەکـەن، ئەمـەش بـەداواکاری تورکیایـە و رۆژئـاواش ناکەوێتـە خزمەتـی ئەوانـەوە بۆیـە دژی دەوەسـتێنەوە.

- **ئازادی کۆمەڵگە: رۆڵی قارەمانانەی گەریلا لە پاراستن و ئازادکردنی شەنگال و جڤاکی ئێزیدی، ئێستا رۆڵ و ئەرکیان چیە لە شۆڕشی کوردستاندا؟**

چەپایـک: ئێسـنا دەزانریـت کاتێـک داعـش هێرشـی کـردە سـەر شـەنگال، لـە شـەنگال حکومەتـی هەرێـم هەڵهـات، سـەرەڕای هەبوونـی هێزێکـی زۆر لـە ناوچەکـە، ئەگـەر شـەڕیان بکردایـە دەیانتوانـی شـەنگالیان بپاراسـتایە، بـەڵام شـەڕیان نەکـرد بۆیـە نەیـان پاراسـت، هەمانـکات داعـش لـە شـەنگال کۆمەڵکوژییەکـی زۆری ئەنجامـدا لـە کوشـتن و بریـن و بەتاڵانـبردن و فرۆشـتنی ژنانیـان ئەنجامـدا. گەریـلا بەئەرکـی خـۆی هەڵسـا، لـەچ کاتێکـدا موداخەلەیانکـرد، کاتێـک پێشـمەرگەکانی ئـەو ناوچەیـە پارێزگاریـان نەکـرد و هەڵاتـن و داعـش کەوتـە ناوچەکـەوە، ئێزیدییەکانـد رووبـەڕووی ژینۆسـاید بوونـەوە، لـەو هەلومەرجـەدا گەریـلا چـووە شـەنگال، بەچوونیشـیان مردنـی خۆیـان خسـتە بەرچاویـان و بەرگریـان کـرد لـە ئێزیـدی و شـەنگال، چونکـە لـەوێ کێشـەی کـورد لـە ئارادابـوو، مرۆڤایەتـی نەیدەتوانی ژیـان بـکات، پێویسـت بـوو رێگـری لـە داعـش بکرابویـە، چوونـی گەریـلاش لـەو چوارچێوەیەدابـوو کەکـەس نەبـوو بـۆ پاراسـتنی شـەنگال، لـەوێ حکومـەت و پێشـمەرگە نەبـوو، ئەگـەر حکومـەت و پێشـمەرگە لـەوی هەبوایـە دواتـر گەریـلا بچوایـە موکینـە بونرایـە گەریـلا هـات حکومـەت و پێشـمەرگەی لـەوێ دەرکـرد، گەریـلا نەیانهێشـت داعـش لـە شـەنگال کۆمەڵکـوژی و وێرانـکاری بەنەواوەتـی ئەنجـام بـدات، جڤاکـی ئێزیـدی پاراسـت شـەنگالیان پاراسـت، کاتێکیـش گەریـلا ئـەو ئەرکـە مێژوویەیـی ئەنجامـدا هەرکـەس نووشـی شـۆک بـوو، نـەک لەکوردسـتان بەڵکـو لەتـەواوی جیهـان، لێـرەدا راسـتینەی پەکەکـە دەرکـەوت بەرچـاو، راسـتینەی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتانیش دیارکـەوت بـۆ شـەنگال و بـۆ ئێزیدیـان و کـوردان، بۆیـە ئـەو قسـانەی پیشـتر دەوڵەتـی تورکـی فاشیسـت و هەندێـک وڵاتانـی نـاو ناتـۆ دەیانگـووت لـە شـەنگال ئـەو قسـانە کۆتاییـان پێهـات، چونکـە راسـتینییەکە ئاشـکرابوو، هەرکـەس دەیگـووت پەکەکـە بزووتنەوەیەکـی مرۆڤایەتییـە، بزووتنەوەیەکـی ئـازادی و ئەخلاقییـە، پەکەکـە وڵات دەپارێزێـت گـەلان دەپارێزێـت، چانـدە جیـاوازەکان دەپارێزێـت نرخـی مرۆڤایەتـی دەپارێزێـت، بۆئەمانـە مردنـی خۆیـان دەخەنـە پێـش چاویـان، شـتێک کـەس نایخاتـە پێـش چـاوی پەکەکـە دەیخاتـە پێـش چـاوی، بۆیـە ئـەو قسـانەی لەپێشـتر دەکـران ئێسـنا گۆڕانـکاری بەسـەرداهاتووە و پەکەکـە رێـزی زیاتـر بـووە، ئێسـنا ئـەوەی شـەنگال و ئێزیـدی پاراسـتوە پەکەکەیـە کـورد و جیهـان ئـەوە دەزانێـت، باشـە ئەگـەر گەریـلا نەهاتایـە دوای ئـەوەی پێشـمەرگە لـە شـەنگال هەڵاتـن شـەنگال وێـران دەبـوو لەسـەر ئێزیدییـەکان کۆمەڵکوژییەکـی گـەورە ئەنجامـدەدرا کۆتـای بـە ئێزیدیـەکان دەهـات، ئێزیـدی پێویسـتە بپارێزرێـن، چونکـە لەنـاو کوردانـدا تایبەتمەنـدی خۆیـان هەیـە، مـرۆڤ دەتوانێـت بڵێـت گوزارە لـە راسـتینەی کـورد دەکـەن، لەروانگـەی ئاینیشـەوە ئـەوان راسـتینەیەکیان هەیـە، بۆیـە پێویسـتە بپارێزرێـن، نـۆ ئەگـەر نەتوانـی ئێزیـدی بپارێزیـت کەواتـە ناتـوانیت کـورد بپارێزیـت، مرۆڤایەتیـش ناتوانـی بپارێزیـت، پاراسـتنی ئێزیـدی نرخـی مرۆڤایەتییـە، بۆیـە کاتێکیـش پێشـمەرگە یـان پارتـی گەڕانـەوە شـەنگال دوای بینینـی رۆڵـی گەریلابـوو، ئەمـە راسـتییەکە ئێزیدیەکانیـش دەزانـن، ئێسـتاش پ د ک/عێـراق بانگـەوازی دەکات دەڵێـت یـان ئێمـە یـان پەکەکـە، یـان ئێمـە دەرکەویـن یـان پەکەکـە، ئەگـەر ناتـوانن پەکەکـە دەربکـەن ئـەوە ئێمـە بـە هـاوکاری تورکیـا بەشـەڕ دەریـان دەکەیـن، ئـەوەش نەنیـا بۆئەوەیـە شـەڕێک لەناوچەکـە

ئەنجام بدەن، پێویستە کورد ئەمە باش بزانێت، ئەوەش ناکەوێتە خزمەتی شەنگال و ئێزیدییەکان، بەمە کێشەی باشوور گەورەتر دەبێت، ئەمڕۆ بۆ کوردان دەرفەتێکی مێژووی دەرکەوتووە کە کورد بتوانێت بەسەرکەوتن ژیانبکات و ببێتە گەلێکی پێشەنگ، ئەگەر مەترسیەکیش هەبێت بتوانێت چارەسەری بکات، پێویستە هەموو کورد ئەمە بەبنەما وەربگرێت، کێشەی کورد کێشەیەکی مرۆڤایەتییە نەیکەینە قوربانی حیزبایەتی ئەسک، حیزب بۆ ئەوەیە بۆ مرۆڤایەتییە، ئەگەر حیزب بەوشێوەیە کاربکەن دەتوانن ئەنجامیان هەبێ. بۆئەوەی لە شەنگال ناکۆکی دروست بکەن چوون هەندێک ئێزیدیان بە پارە هەڵخەڵەتاند، لەنێوان ئێزیدیەکاندا ناکۆکی و شەڕ دروست بوو، لەنێوان ئێزیدی و یەکینەکانی بەرخودانی شەنگال «یەبەشە» شەڕیان پێکردن، نەکەوتە خزمەت ئێزیدیەکانەوە نە کەوتە خزمەتی حیزبیشەوە، ئەو سیاسەتە هەڵەیەو مەترسیە، پێویستیشە کورد هەموو ئەمانە ببینن و لەدژی ئەم سیاسەتەش بوەستنەوە. ئێمە جارێکیتر نامانەوێت ئێزیدی پارچەبن باشوور پارچەببێت، لەناوباشووردا دوژمنایەتی دروستنێت، دەمانەوێت یەکێتی نەتەوەیی و سیاسەتی نەتەوەیی دروست بێت، بەم شێوەیە هەرکەسێک دەسکەوتی دەبێت. لە کوردستاندا هەرکەسێک دەتوانێت سیاسەت بکات و خزمەت بکات، کێ خزمەتی باشتری کرد گەل دەتوانێت لەگەڵ ئەوبێت. کێشەی حیزبایەتیش بەو شێوەیە چارەسەر دەکریت.نەک بەشەڕ و هێنانی هێزی دەرەکی و داگیرکەر.

- **ئازادی کۆمەڵگە: قەیران و ئاڵۆزییەکی زۆر روی کردۆتە باشووری کوردستان رۆڵی ئێوە بۆ چارەسەری قەیرانەکان چییە؟**

چ.بایک: راستە ئێستا لە عێراق و باشووری کوردستان کێشەی گەورەهەیە، نا دەچێت گەورەتریش دەبێت، سیستەم بەڕێوەناچێت، ئەمەش وای کردوە لەسەر گەلی عێراق و گەلی باشوور بێ هیواییەک دروستبووە، هەندێکیش لەوانە رووی خۆیان کردۆتە دەرەوە و چارەسەری خۆیان لە چوونە دەرەوەی وڵاتدا دەبیننەوە، چونکە نایانەوێت لەو ئاڵۆزییەدا ژیان بکەن، لەناو ئەم هەموو کێش و دوژمنایەتیدا بژن، بۆیە لەم کێشانەدا رادەکەن چارەسەری لە دەرەوە دەبیننەوە، هەندێکیشیان لەناو ئەم کێشانەدا کێشەکان گەورەدەکەنەوەو شەڕئەنجام دەدەن ئەمانە هەمووی هەڵەن، ئەمانە کێشەکان گەورە دەکەن نەک چارەسەر، پێویستە مرۆڤ وڵاتی خۆی جێنەهێڵێت، لە شارو گوندی خۆی نەڕوات، چۆن ئەم کێشەو ئاڵۆزیانە چارەبکەین؛ لەسەر ئەمە پێویستە رابوەستن و قسەی خۆنان بکەنەیەک و دیموکراتیت پێشبخەن، سیستەمێکی دیموکراتیک دەتوانێت کێشەی عێراق و کێشەکانی باشوور چارەبکات، لەدەرەوەی ئەوە هیچ رێگا چارەیەکیتر نەدەتوانێت کێشەی عێراق نە باشوور چارەسەر بکات، سیاسەتێک لە ناوخۆی عێراق و باشوور بەبنەما وەربگیردرێت نەک دەرەوە، باوەڕیان بەسیاسەتی دەرەوە نەبێت، لەسەر هێز و توانای خۆت تێکۆشان بکە، بۆ ئەوەی بتوانیت کێشەکان چارەسەر بکەیت، چونکە زۆر دەست هەیە لە عێراق و باشووردا ئەوانە کێشەکان گەورە دەکەن نەک بیانەوێت کێشەکان چارەسەر بکەن، چۆن بتوانن پارچەبوون ئەنجام بدەن و شەڕهەڵگیرسێنن بۆئەوەی زیاتر شوێن

> **لەباشووریش دەسکەوتی گەلی ئێمە هەیە ئەو دەسکەوتانە پەکەکە پارێزگاری لێدەکات و ئێستاش دەی پارێزێت، کێ بیەوێت لاوازی بکات و لەناوی ببات ئێمە رووبەڕووی دەبینەوە.**

پێی خۆیان قایم، داواکاری و ئامانجی خۆیان بە بنچینە وەردەگرن نەک خەڵکی عێراق و باشوور. چارەسەری کێشەکان ئەوکانەیە لەلایەک ئەو سیاسەتە قبوڵ نەکەن لەلایەکیتریش رێگەنەدەن دەستێوەردان بکەن بۆ ئەوەی کێشەکان گەورە بکەن، لەلایەکی تریشەوە پێویستە دیموکراتی لە سیاسەت و لە کۆمەڵگە و لەدەسەڵاتدا بەبنەچە وەربگیردرێت کە مرۆڤ بتوانێت لە ناکۆکی شەڕ رابکات، دەتوانن وەک یەکێتیەکی نەتەوەیی دروست بکەن، ئێستا بێباوەڕی و شەڕێک پێشکەوتوە، ئەمانە هەمووی سیاسەتێک و هزرێک هەیە ئێستا چارەسەر ناکرێت، بەشێوازێکی دیموکراتیک چارەسەر دەبێت، چەند هەوڵی پێشخستنی دیموکراتی بدەن ئەوەندە بێ باوەڕی نامینێ، هیوا دروستەبێت چارەسەرکردنی کێشەکان دەکرێت، لەسەر ئەم بنەمایە مرۆڤ دەتوانێت کێشەکانی چارەسەر بکات، کێشەکان بە هێڵی خۆسەری دیموکراتی و یەکێتی دیموکراتی چارەسەر دەکرێت.

- **ئازادی کۆمەڵگە: ئێوەچۆن دەڕواننە رێکەوتنی گۆڕان و یەکێتی، پێتان وایە ئەم رێکەوتنە چۆن سەرکەوتو دەبێت؟**

چ.بایک: رێکەوتنی یەکێتی و گۆڕان باشە ئەگەر هەموو کورد لەسەر ئەو بنەمایە رێکبکەون ئەوە کارێکی باشە و دەکەوێتە خزمەتی کوردەوە، ئەو رۆڵەی مێژوو بەکوردی سپاردوە، کورد دەتوانێت بۆ خۆی و گەلانی ناوچەکە دەستەبەری بکات، مەترسیش هەیە دەرفەتێکی مێژوویش هەیە، ئەویش پێویستی بەیەکێتی

کـوردان هەیـە لـە نێـوان خۆیانـدا. پێویسـتە یەکێتییەکـی نەتەوەییانـەو یەکێتییەکـی دیموکراتیانـە بـەرەو پێشـەوە بچێـت. کـورد ئەوکاتـە دەتوانێـت مەترسـی کـەم بکاتـەوەو دەرفەتـی سـەرکەوتنی گـەورە بەدەسـتبێنێت بۆخـۆی و بـۆ مرۆڤایەتـی، پێویسـتە کـەس لەیەکێتـی کـوردان نیگـەران نەبێـت، داگیرکـەران دەتوانـن نیگـەران بـن یـان کەسـێک دوژمنـی کـوردە دەتوانێـت نیگـەران ببێـت، بـەڵام کـورد نابـێ لـە یەکێتـی کـوردان نیگـەران بێـت، بەڵکـو کەیفخۆشـدەبێت. دەبـێ رەنگـە لاوازی هەبـێ، رەنگـە هەندێـک کێشـەش هەبێـت، ئەوانـە نابێتـە هـۆکار بـۆ تێکدانـی یەکێتـی نەتەوەیـی، بەپێشخسـتنی یەکێتـی نەتەوەیـی ئـەو کێشـانە چارەسـەردەبێت، داواکاری گەلـی کوردیـش ئەوەیـە، ئـەوە خزمەتـی کـورد دەکات، رێکەوتنـی یەکێتـی و گۆڕانیـش

> **لەباشووریش دەسکەوتی گەلی ئێمە هەیە ئەو دەسکەوتانە پەکەکە پارێزگاری لێدەکات و ئێستاش دەی پارێزێت، کێ بیەوێت لاوازی بکات و لەناوی ببات ئێمە رووبەڕووی دەبینەوە.**

باشـە، بۆخۆیـان و باشـوور و چارەسـەرکردنی کێشـەی کوردیـش باشـە، خزمەتـی یەکێتـی کـورد دەکات، رەنگـە لـە رێکەوتنـی یەکێتـی و گۆڕانـدا هەندێـک کێشـە هەبێـت، بەبـاوەڕی مـن ئەگـەر هەوڵـی بـۆ بـدەن دەتوانـن چارەسەریشـی بکـەن، نـەک تەنیـا پێویسـتە لـە نێـوان ئەوانـدا رێکەوتـن هەبێـت، بەڵکـو پێویسـتە سـەرجەم لایەنـە سیاسـیەکانی باشـووری کوردسـتان رێکبکـەون، پێویسـتە رێکەوتنێکـی نەتەوەیـی لـە باشـووری کورسـتان بێتـە ئـاراوە، لەسـەر بنەمـای دیموکراتـی بـوون بێـت، چونکـە لـەو رێگەیـەوە خزمـەت دەکات و چارەسـەری دەکات، لەسـەر ناوەڕۆکـی دیموکراتـی ئـازادی ئـەو ڕێکەتنـە ئەنجـام نەدرێـت، ئـەو ڕێکەوتنـە خزمـەت نـاکات، ئـەوکات بۆخـۆی هەندێـک کێشـە دروسـت دەکات، لـە باشـووری کوردسـتان پێویسـتە ئـەوە پێشـبکەوێت، لەنێـوان باشـوور و بەشـەکانی تریـش پێویسـتە پێشـبخریت، ئەوکاتـە لەسـەر ئـەو بنەمایـە دەگەینـە کۆنگرەیەکـی نەتەوەیـی و هێزێکـی سـەربازی کـورد لەژێـر فەرماندارییەتێکـدا ببێتـە یـەک و بکەوێتـە خزمەتـی هەمـوو بەشـەکانەوە، هەروەهـا دیبلۆماسـیەتی کـورد لەژێـر چەترێکـدا ببێتـە یـەک و بکەوێتـە خزمەتـی بەشـەکانی تریشـەوە، ئیدارەیەکـی کـوردی دروسـتببێت، ئەویـش بکەوێتـە خزمەتـی بەشـەکانی تـرەوە. کەواتـە ئەمـڕۆ رۆژهەڵاتـی ناویـن و کـورد بەهەلومەرجێـک دەربازدەبـن ئەمـە داوادەکات، نـەک پارچەبـوون و دوژمنایەتـی و شـەڕ، یەکێتـی کـورد و گەلانـی تـری ناوچەکـە لـە کوردسـتانی دەیەوێـت، بـەم شـێوەیە کێشـەی کـورد چارەسـەردەبێت، بـەم شـێوەیە کێشـەکانی عێـراق و باشـوور، باشـوور و بەشـەکانی تـری کوردسـتان چارەسـەر دەبێـت.

- **ئازادی کۆمەڵگە: هێڵی سێیەمینی پەکەکە بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد و یەکێتی نەتەوەیی دەتوانێت چۆن رۆڵببینێت؟**

ج.بایـک: پەکەکـە لەخزمەتـی گەلـی کوردایـە لەهەمـوو بەشـەکاندا، پەکەکـە بزووتنـەوەی تەنیـا بەشـێک نییـە و بۆتـەواوی بەشـەکانی تـرە و لەخزمەتـی گەلـی کـوردە، لەکـوێ گەلـی کـورد پێویسـتییەکی هەبێـت پەکەکـە لەوێیـە، ئەمەشـی لـە پراکتیکـی خۆیـدا پێکهێنـاوە، هەمـوو کـەس ئەمـە دەبینێـت، بۆیـە لـە گەلـی باشـوور هیـوا بـە پەکەکـە زیـاد دەبێـت، چونکـە پەکەکـە سـەلماندویەتی کـە تەنیـا بزووتنـەوەی بەشـێکی کوردسـتان نییـە، سـەلماندویەتی کـە تەنیـا بزووتنەوەیـەک نییـە تەنیـا بۆخـۆی بێـت، پەکەکـە بـۆ گەلـی کـوردە، بۆتەنـەوەی کـوردە و بـۆ مرۆڤایەتییـە، لەوچوارچێـوەدا ژیانیکـرد بۆیـە هیـوا بـە پەکەکـە رۆژ بـەرۆژ بـەرەو پێـش دەچێـت، لەباشـووریش بەهەمانشـێوەو خەڵکیـش ئەمـە دەبینێـت، بـۆ ئەمـەش لەسـەر گـەل کاریگەریەکـی بـاش دروسـتدەکات، هیوایـەک دروسـت دەبێـت، ئێمـە هیواداریـن هەمـوو پارتەکانـی تریـش وابـن، نـەک تەنیـا بـۆ خۆیـان بـن و بـۆ بەشـێک بـن، بەڵکـو بـۆ تـەواوی کوردسـتان و تـەواوی مرۆڤایەتـی بـن، ئەمـەش دەسـکەوتێکی گەورەیـە بـۆ گەلـی کـورد، ئـەوە ڕاسـتییەکە کەچـی بکەوێتـە سەرشـانی پەکەکـە، پەکەکـە پێکـی دەهێنێـت، خـۆی بەبنەمـا نابینێـت و گەلـی کـورد بەبنەمـا وەردەگرێـت، لەباشـووریش دەسـکەوتی گەلـی ئێمـە هەیـە ئـەو دەسـکەوتانە پەکەکـە پارێـزگاری لێـدەکات و ئێسـتاش دەی پارێزێـت، تاکـو پەکەکـەش هەبێـت رێگەنـادات ئـەو دەسـتکەوتانەش لاوازبـن و لەناوبچـن، کـێ بیەوێـت لاوازی بـکات و لەنـاوی ببـات ئێمـە رووبـەڕووی دەبینـەوە، کاتێـک داعـش هێرشـی کـردە سـەر باشـوور و باشـوور کەوتـە مەترسـیەوە دەسـکەوتی گەلـی باشـوور کەوتـە مەترسـییەوە حکومـەت و پەرلەمـان کەوتـە ژێـر هەڕەشـە، پەکەکـە گەریـلای نـارد و رێگـەی نـەداو نەیهێشـت باشـوور بکەوێتـە مەترسـیەوە، ئـەوە پاراسـتنی باشـوور و دەسـکەوتی باشـوور بـوو، ئێسـتاش مەترسـیەک هەبێـت دووبـارە پەکەکـە هەمـان شـت بـکات بەهێزتـر، پێویسـتە گەلـی ئێمـە لـە باشـووری کوردسـتان بـاش ئەمـە بزانـن و باوەڕبکـەن، ئەمـڕۆ لـە نێـوان باشـوور و عێراقـدا لەنێـوان باشـوور و تورکیـا و رۆژئـاوادا کێشـەیەک هەیـە لـە رۆژهەڵاتـا کێشـەیەک دەبینرێـت، پەکەکـە دەیەوێـت ئـەو کێشـانە چارەسـەر بـکات بۆئـەوەی چارەسەریشـی بـکات چیبکەوێتـە

سەر شانی پەکەکە پێکیدەهێنێت، گەلی ئێمەش پێویستە بەمە باوەڕ بکات، پەکەکە بۆ یەکێتی نەتەوەی تێکۆشان دەکات، بۆ کۆنگرەی نەتەوەیی تێکۆشان دەکات، پەکەکە دەیەوێت ئەو کێشەی ئێستا لەنێوان حیزبەکاندا هەیە چارەسەر بکات و نەیهێڵێت، بۆ ئەوەی یەکێتییەک دروستبێت ئیرادەو هێزێکی کورد دروستبێت، لەکوێدا کوردستان کەوتە مەترسیەوە ئەو بتوانێت ڕووبەڕووی ببێتەوە، ئێستاش لەوچوارچێوەیەدا کاردەکەین، پەکەکە دەیەوێت دیموکراتیەت بێنەئاراوە، سیستەمێکی دیموکراتی دروستبێت، زهنیەتێکی دیموکراتی، سیاسەتێکی دیموکراتی، کۆمەڵگەیەکی دیموکراتی و مرۆڤێکی دیموکراتی دروستبێت، حکومەت دەسکەوتێکە پێویستە دیموکراتیزەبێت، موڵکی حیزبەکان نابێ هەبێت، موڵک موڵکی گەلی کوردە وڵات وڵاتی ئەوانە، ئەو دەسکەوتانەش هی شەهیدان و گەلە، حیزبیش پێویستە بکەونە خزمەتی ئەوانەوە، نەک بیکەنە خزمەتی خۆیانەوەو گەل بکەنە قوربانی، ئێمەش دژی ئەوسیاسەتەین و لەدژی ئەوەش کاردەکەین.

- **ئازادی کۆمەڵگە: ڕۆڵی موسڵ لەچارەسەرکردنی کێشەکانی عێراق و باشووری کوردستان چییە، ئایا هێزەکانی ئێوە لەباشوری کوردستان بەشداری لە ئۆپراسیۆنی موسڵ دەکەن؟**

ج.بایک: موسڵ نەک تەنها لەعێراق و باشوور، بەڵکو ڕۆڵی موسڵی مێژووی هەیە، دەزانین کەلەسەر موسڵ ڕێکەوتن دروست بوو، لەسەر ئەو بنەمایەش کوردستان پارچەکرا، هەندێک بەشی کوردستان فرۆشران لەسەر ئەو بنەمایە ئەو سیستەم و قەوارانە ئاوابوون، بەهەمانشێوەش دەوڵەت - نەتەوە دروستبوون، لەسەر کورد سیاسەتی نەکۆڵی پێشکەوت، بەپێشکەوتنی کوردیش ئەو سیستەمە تێکچوو، لەرۆژهەڵاتی ناوین سیستەم نەما، لەموسڵیش ئەو سیاسەتە تێکچوو بۆیە مەسەلەی موسڵ مەسەلەیکی گەورەیە، نە تەنها پرسی عێراق و باشوورە، بەڵکو تەواوی کوردستان و دەوڵەتی «عێراق، سوریا، تورکیا و ئێران»ە دەبێتە پرسێکی ڕۆژهەڵاتی ناوین، بۆیە بەزووی چارەسەر ناکرێت، کێشەی موسڵ لەسەر چ بنەمایەک چارەسەر دەکرێت، موسڵ چۆن بەڕێوەدەبرێت، ئەوە گرنگە لەسەر ئەمە ڕێکەوتن دروست نەبێت کێشەی کورد چارەسەرنابێت، چونکە تورکیا لەلایەکەوە بەگوێرەی ئامانجی خۆی کێشەی موسڵ چارەسەر بکات، پ د ک/عێراق و تاریق هاشمی و سعودیەو قەتەر ئەوانە لەگەڵ تورکیانە وەک جەبهەیەک دەیانەوێت موسڵ لەژێر دەسەڵاتی خۆیاندابێت و ئەوان بەڕێوەی ببەن، لەلایەکی ترەوە عێراق و ئێران و سوریا و شیعە هەیە، ئەوانیش دەیانەوێت موسڵ بەڕێوەببەن و نەیەڵن ئەو جەبهەی تورکیا ئەنجام وەربگرن، پێش لەپارچەبوونی عێراق بگرن بۆ ئەوە کاردەکەن، لەلایەکترەوە فەرەنسا و ئینگلتەرا کەدوای ئەو شەڕەی ئەمەریکا بەڕێوەی برد ئێستا ئەوانیش دەیانەوێت کێشەکانی موسڵ چارەسەر بکەن، چونکە مەسەلەی موسڵ و ڕەقە جیاوازنییە و پێکەوەیە، هەردووکیشیان لەدەست داعشدایە و کردویانەتە ناوەندی خۆیان، لەسەر ئەو بنەمایەش داعش دەیەوێت ئەو کێشانە خۆی چارەسەری بکات، بۆیە کاتێک دەڵێین کێشەی موسڵ گەورەیەو بەزووی چارەسەر ناکرێت ئەمە هۆکارەکەیەتی و تەنیا بەرێکەوتن چارەسەردەبێت، ئەگەر بنەماکانی دیموکراسی پێکبهێنرێت ئەوکاتە دەتوانرێت ئەو کێشە چارەسەر بکرێت، ئەگەر وانەبێت تورکیاو هاوپەیمانانی بۆ خۆیان بیانەوێت چارەسەری بکەن، ئەوا موسڵ بۆ عێراق و باشوور و ڕۆژئاوا بەتەواوەتی دەبێتە مەترسییەکی گەورە، بۆیە دەبێت بە دیموکراسی ڕێگە لەو مەترسیە بگیردرێت، ئەمەش تەنیا بەرێگەی دانوستان و ڕێکەوتنەوە دەتوانرێ چارەبکرێت، ئێستا بەرەی تورکیا نایانەوێت کە هێزەکانی پەکەکە لەو بەرەیەدا جێ بگرێت، بۆ ئەوەی بتوانن بەردەوامی بەبەرنامەکەی خۆیان بدەن، بۆئەمەش کاردەکەن بۆئەوەی عێراق و ئەمەریکا .....هتد، نەسفیەبکەن، بۆئەوەی بەرنامەکانیان ئەنجام بگرێت و موسڵ نەکەوێتە دەست وڵاتانی دیموکرات و بیخەنە ژێر رکێفی خۆیانەوە، بەم شێوەش کەسیان ڕێکناکەون و لەم نێوەندەشدا داعش سودمەندەبێت.

> **ئێستا تورکیا و هاوپەیمانانی نایانەوێت کە هێزەکانی پەکەکە لەو بەرەیەدا جێ بگرێت!**

- **ئازادی کۆمەڵگە: وەک دەبینرێت ئاستی پەیوەندییەکانی ئێوە لەگەڵ سەرجەم لایەنە سیاسییەکان باشە، تەنیا لەگەڵ پ د ک/عێراق نەبێت. ئایا بیرتان لەوەنەکردۆتەوە پارتیش ڕاکێشنە ئیجماعی کوردستانی؟**

ج.بایک: ئێمە لەگەل سەرجەم لایەنەکان پەیوەندیمان باشە، دەشمانەوێت لەگەڵ پارتیش بەهەمان شێوەبێت، چونکە ئێمە نکۆڵی لەکەس ناکەین، ئێمە هەموو کەس قبوڵدەکەین، مادام پارتیەک هەیە پێویستە قبوڵبکرێت، چونکە ئەویش بەشێکە لە ڕاستینەی کۆمەڵگەی کوردستان، ئەگەر نۆبنەوێت پارتێک لەناوببەیت لە گەڵ دوژمنان لەناوی ببەیت ئەمە لەناو کوردا جێگای قبوڵ نییە و ڕاستنیە، پێویستە هەموو پارتەکان قبوڵبکەین، لەنێوان پارتەکاندا

پێویستە پەیوەندی هەبێت، بەڵام لەنێوان پارتەکاندا شەڕی فکری دەبێ هەبێ ئەوە هیچ پارتێک لاواز ناکات و کۆمەڵگەش لاواز ناکات، ئەوە زیندوبوون دروست دەکات ئەوە گۆڕانکاری دروست دەکات و پێشکەوتن دروست دەکات و دەکەوێتە خزمەتی گەلەوە، لەباشووری کوردستان کەلتورێک هەیە، رەخنە و رەخنەدان قبوڵناکرێت بەدوژمنی دەبینی، ئەوە کۆمەڵگە پێشناخات ئەوە گەورەترین زیان لە کۆمەڵگە دەدات و گەندەڵی دروست دەکات، لەشوێنێک رەخنە و رەخنەدان نەبێت پێشکەوتنیش نابێت، پێویستە رەخنەو رەخنەدان هەبێت لەنێوان پارتەکاندا ئەو پارتەش پێشدەخات و کۆمەڵگەش پێش دەخات، کاتێک رەخنە نەبوو زیندوبوون نابێت، لەسەر ئامانجی نەتەوەیی هەموو دەتوانین ببینە یەک، لەوێدا کێشەیەک نییە لە ئامانجی حیزبایەتیشدا هەریەکەو ئامانجی خۆی هەیە، بەڵام لەنێوان یەکێتی نەتەوەیدا پێویستە هاوسەنگی هەبێت وەک حیزبایەتی لەپێش نەتەوایەتی نەبێت، ئەو کاتە کێشەنابێت، هەرکەسێکیش بیەوێت بۆ نەتەوەیی کوردی دیموکراتی کاربکات ئەوا کورد بەهێزدەکات، لێرەدا کوردستانی گەورە سودمەند دەبێت. ئێمە نامانەوێت لەنێوان پارتەکاندا شەڕی ئایدیۆلۆژی ببێتە شەڕی دوژمنایەتی و پارچەبوون دروستببێت، هەندێکیان بکەونە خزمەتی داگیرکەران و لەدژی کوردان راوەستن و داگیرکەر کورد بەکورد لەناوببات. بۆیە ئێمە دوژمنی ئەو شتانەین، ئێمە دەمانەوێت ناکۆکیەک کە زیان لە یەکێتی نەتەوەی دەدات وەلابنێین، هەر حیزبێک بە بەرنامەی خۆی و شێوازی خۆی بەئازادی کاربکات، ئەمە خزمەتی گەلی کورد دەکات، ئەمەش بەبنەما وەردەگرین، ئێمە دەشمانەوێت هەمووکەس لەگەڵ ئێمە پەیوەندی باش بێت، دەشمانەوێت نێوانی هەمووان لەسەر بنەمای یەکێتی نەتەوەیی بێت بۆ ئامانجی بەستنی کۆنگرەیەکی نەتەوەی و کاری ئێمەش لەم چوارچێوەدایە.

> ناکۆکی نێوان حیزبەکان نەبێتە هۆکاری نەبەستنی کۆنگرەیەکی نەتەوەیی، هەندێك وانیشاندەدەن ناکۆکی حیزبی دەبێتە ناکۆکی نەتەوەی، ناکۆکی حیزبی نابێ ببێتە ناکۆکی نەتەوەیی، چونکە ئەوە ناکۆکی نەتەوەی چارەسەرناکات، کۆنگرەیەکی نەتەوەیی ناکۆکی حیزبەکان چارەسەر دەکات، تاکو کۆنگرەیەکی نەتەوەیی نەبەسترێت نێوانی پارتەکانیش چارەسەر ناکرێت، لەنێوان بەشەکانی تریشدا چارەسەری دروست نابێت، ئەگەر کۆنگرەیەکی نەتەوەیی دروست بوو هێڵێکی نەتەوەیی پێشکەوت ئەوە دەبێتە ئیرادەی کورد، ئەوکاتە هەموو بەشەکان و حیزبەکان ئەمە بەبنەما وەردەگرن، ئەوکاتە هیچ حیزبێك ناتوانێت بە ئارەزوی خۆی بەرنامەی بەڕێوەبات

• **ئازادی کۆمەڵگە: دوای کۆتای هاتنی پەیماننامەی سایکس بیکۆ و نەبوونی یەکڕیزییەکی کوردان، ئایا کاتی بەستنی کۆنگرەی نەتەوەیی نیە؟**

چەپایەک: من لەپێشتریشدا ئاماژەم بەوەدا دەرفەتێکی مێژووی بۆکوردان هاتۆتە پیش، لەمێژووشدا دەرفەتێکی لەم شێوەیە نەهاتۆتە پێش کورد لەم دەرفەتەدا ئەنجام وەرنەگریت بەهیچ جۆرێک ئیتر زەحمەتە ئەنجام وەربگرێت، ناشتوانن ئەو مەترسیەی لەسەر مان هەیە تێپەڕێنین، ناشتوانن ئازادیش بەدەستبهێنن، پێویستە لەم دەرفەتە مێژوویەش ئەنجام وەربگرین بۆ خۆمان و گەلی ناوچەکە و مرۆڤایەتیش، چونکە مێژوو ئەوەی دەوێت مرۆڤایەتی ئەوەی دەوێت، داواکاری تەواوی شەهیدانمان پێویستە لەم دەرفەتە مێژوویەدا بەدەستبهێنین، ناکۆکی نێوان حیزبەکان نەبێتە هۆکاری نەبەستنی کۆنگرەیەکی نەتەوەیی، هەندێک وانیشاندەدەن ناکۆکی حیزبی دەبێتە ناکۆکی نەتەوەی، ناکۆکی حیزبی نابێ ببێتە ناکۆکی نەتەوەیی، چونکە ئەوە ناکۆکی نەتەوەی چارەسەرناکات، کۆنگرەیەکی نەتەوەیی ناکۆکی حیزبەکان چارەسەر دەکات، تاکو کۆنگرەیەکی نەتەوەیی نەبەسترێت نێوانی پارتەکانیش چارەسەر ناکرێت، لەنێوان بەشەکانی تریشدا چارەسەری دروست نابێت، ئەگەر کۆنگرەیەکی نەتەوەیی دروست بوو هێڵێکی نەتەوەیی پێشکەوت ئەوە دەبێتە ئیرادەی کورد، ئەوکاتە هەموو بەشەکان و حیزبەکان ئەمە بەبنەما وەردەگرن، ئەوکاتە هیچ حیزبێک ناتوانێت بە ئارەزوی خۆی بەرنامەی بەڕێوەبات، دیبلۆماسی بەڕێوەبات و ئامانجی خۆی نیشانبدات، ئەمڕۆ یەکێتییەکی نەتەوەی نییە بۆیە دوژمن و داگیرکەر ئەمە بەهەل دەزانێت و نایەڵێت یەکێتی نەتەوەیی دروستببێت و نایەڵێت لەم دەرفەتە مێژووییە سود وەربگرین، بۆیە تاکوو ئەودەرفەتە لەدەستنەچووە پێویستە کورد یەکێتی نەتەوەیی پێشبخات، بۆ ئەمەش توانای گەورەمان لەبەردەستە، هیچ ناکۆکییەکی حیزبی نیە کەنەیەڵێت کۆنگرەی نەتەوەیی دروست ببێت، دەتوانین لەوبەشە کۆنگرەیەکی نەتەوەیی سازبکرێت، تائێستا کۆنگرە نەبووە هۆکارەکەی هەندێک دەوڵەت و هەندێک حیزبیش نایانەوێت لە کۆنگرە بەبەسترێت، بۆیە کۆنگرە دروست نابێت، پێویستیەکی مێژویە و دەبێت دروست ببێت جولانەوەی کورد گەیشتۆتە ئاستێک و دەڵێن باکۆنگرەیەکی نەتەوەیی دروست ببێت و داواکاری گەلی کوردیشە، هەندێک لەحیزبەکانیش داوای ئەمەدەکەن بۆیە پێویستە دروستببێت و پێویستە هەموو کاری بۆ بکەین.

ئاڤگە ئەحمەد: درۆی تەکنۆکرات بیدعەیە حزبە عێراقی و کوردیەکان بۆ مانەوەی خۆیان دروستیان کرد

ئا\ ئازادی کۆمەڵگە

لە دیدارێکی تایبەت بە گۆڤاری ئازادی کۆمەڵگە ئاڤگە ئەحمەد، پەرلەمانتاری بزووتنەوەی گۆڕان لە ئەنجومەنی نوێنەرانی عیراق جەختدەکاتەوە کە هەرئەوسەلیم جبورییەی کورد دیفاعی لێکرد، ئەو پارەیەی دەدرا بە پەرلەمانتاران بۆ چاککردنی باری گوزەرانی پەرلەمانتاران کەبڕەکەی هەڵەنەبم ٥٨ ملیۆن دینار بوو داوامان لێکرد کە ئەو پارەیە بدرێتە پێشمەرگە، بەڵام هەر جوابی کوردی نەدایەوە، خۆهەر ٦٥ پەرلەمانتارەکان واژۆیانکرد، بەڵام واژۆکەی بەهەند وەرنەگرت و لە ئەنجامدا بەخشی بە حەشدی شەعبی. ئەمانە و چەندین پرسی گرنگ

- **ئازادی کۆمەڵگە: لە ٢٠٠٣ وە کورد بۆچی چۆتەوە بەغدا؟**

ئاڤگە ئەحمەد: پاش رووخانی رژێمی بەعس و هاتنی سوپای ئەمەریکاو هاوپەیمانەکانی سەرلەنوێ ئیدارەی ئەمەریکی دارشتنەوەی سیستەمی سیاسی بۆ دەوڵەتی عێراق کردە دروشمی قۆناخەکە، سەرەتا لەڕێگەی نێردەی وڵاتەکەی (پۆڵ برێمەر) وەک حاکمی رەهای عێراق لەتەک ستافێکی فرە لایەن لەبوارە جیاوازەکانی (سیاسی، ئابوری، دارایی، سەربازی و فەرهەنگی،...هتد) هاتنە بەغداد وەک ئیدارەیەکی مەدەنی (پۆڵ برێمەر) ئیدارەو سەرلەنوێ بونیادنانەوەو ئاوەدانکردنەوەی عێراقی گرتە دەست و بۆ رێکردنی کارەکانی سەرەتا مەجلیسی حوکمی دامەزراند، لەتەواوی سەرکردە (شیعی و سونی و کورد)یەکان و یاسای ئیدارەدانی دەوڵەت بۆ قۆناخی گواستنەوە کرایە سەرمەشقی کارەکان و فەرمانی دەسەڵاتی هاوپەیمانی لەلایەن پۆڵ برێمەرەوە ڕۆژانە بەردەوام لە شێوازی (ئەمری ئیئتیلافی) بۆ بەڕێکردنی کارەکان دادەڕێژراو پەیڕەو دەکرا.

کورد بە ئیقراری سەرکردە دیارەکانی کۆکن لەسەر ئەوەی کە بەشداری راستەقینەو راستەوخۆیان هەبووە لە دارشتنەوەی دەوڵەتی عێراق و دەستووری هەمیشەیی ساڵی ٢٠٠٥ بۆسەر لەنوێ بەدامەزراوەکردنی دامودەزگاکانی دەوڵەتی عێراقی فیدراڵ.

ئیدی بڕیاری یەکەم هەڵبژاردن بۆ پێکهێنانی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق دراو دواتر حکومەتی فیدراڵی عێراق و تەواوی دەسەڵاتەکان هەڵبژێردرا. لەو رۆژەوە کورد وەک نەتەوە هاوبەش و شەریکە لە چۆنیەتی دارشتنی بڕیار لە دەوڵەتی عێراقی فیدراڵ و تەواوی مافە نەتەوەیی و نیشتمانیەکانی لە دەستووری عێراقی هەمیشەیی ساڵی ٢٠٠٥ دارێژراو تەواوی دەروازەو دەق و بڕگە دەستووریەکان بۆ کورد وەک نەتەوە نزیکەی (٢٠٪) پێکهاتەی عێراقی پێکهێناوە.

بەبڕوای من کورد بۆ سەقامگیری و ئارامی و پاشان بەدیهێنانی مافە دەستووری و یاساییەکانی هەنگاوی بەرەو بەغداد ناوە لەبەر هەستیاری قۆناخەکەو بۆ بەدیهێنانی دەرفەتێک بتوانێت بەئاشتیانە داکۆکی لە مافی چارەنوسی خۆی بکات وەک هەرنەتەوەیەکی تری سەر زەمین وەک لە پرۆتۆکۆل و رێکەوتنە نێودەوڵەتیەکان و پەیمانامەکان هاتووە تەواوی گەلانی دونیا مافی چارەی خۆنوسینیان هەیە بەویست و ئیرادەی هاوڵاتیان تەعبیر لە داهاتووی خۆیان بکەن.

> هێندە سەرکردە کوردەکان و حزبەکانیان سەرقاڵی گلەیکردن بوون لەبەرامبەر دەسەڵاتی فیدراڵ هێندە سەرقاڵی جێبەجێکردنی دەق و بڕگە دەستووریەکان نەبوون لە ڕێگەی نوێنەرەکانیان لەبەغداد، هەر بۆیە گرفتی سەرەکی کورد لە جۆری پەیوەندی لەتەک بەغداد دەگەڕێتەوە بۆ بابەت گەلێکی جەوهەری

هەرچەندە تا ئەمڕۆ کورد و سەرکردایەتیەکەی لە رێگەی نوێنەرەکانی نێو دامودەزگای (یاسادانان، جێبەجێکرد، دادوەری) نەتوانراوە وەک پێویست جەخت لە مافە نەتەوەییەکانی بکات، لانی کەم ئەوەی وەک دەق و بنەما لە دەستوور هاتووە بۆ گەلی کوردستان مسۆگەر بکەن. هەڵبەتە بابەتی مەوزوعی و جەوهەری کارتێکەرە ئیقلیمی و نێودەوڵەتیەکان و فاکتەرە نێوخۆیی و بەرکەوتەکان وای کردووە جۆرێک لەسستی و چۆنیەتی وەدیهێنانی لەمپەرو بەربەستی ئاشکرا لە دانوسانەکاندا بەدی دەکرێت.

- **ئازادی کۆمەڵگە: حکومەتی هەرێم زۆر گلەیی هەیە لە هەموو حکومەتەکانی بەغدا کە دروست بوونە، پەرلەمانتارەکانیش هەر لەبەغدان و دەسکەوتیشیان دیارنییە؟**

ئاڤگە ئەحمەد: ئیدارەدانی وڵاث و داکۆکیکردن بۆ وەدەستهێنانی مافە نەتەوەیەکان بەپێی ئیستحقاقی هەڵبژاردن شتێکەو گلەیکردن بابەتێکی تره. دەشێ لە دانیشتنێکی هاوڕێیانەو پەیوەندیە جیاوەزەکاندا باس لە گلەیی ونادادپەروەری و مکوڕنەبوون لەسەر هەندێک بابەتی ژیاری و ژیانی تەواوی چین و توێژە جیاوازەکانی نێو کۆمەڵگەی عێراقی بەگشتی و هەرێمی کوردستان بکرێت و لەڕووی تەتەکێنەوە ئاڵوویرای بابەث گەلێکی هەڵپەسێراو لە چۆنیەتی بەرجەستەکردنی پەیوەندیەکان بکرێث، بەڵام کاتێک وڵاث دەستووری هەبوو کە دەستوور پێگەو هەرەمی بەباڵاترینی یاساکان هەژماردەکرێت لە هەر وڵاتێکدا ئیدی پێویستە جەخت لە دەق و بڕگەکانی بکرێتەوە سەبارەث بە عیبرەتی جێبەجێنەکردنی لە دامودەزگا جیاوازەکانی سیستەمی وڵاث و گلەیکردن شوێنی نیە لە شیکردنەوە و شرۆڤەکردنی بەرنامەی سیاسی و چۆنیەتی تەنجامدانی.

دەشێ بگەینە قەناعەتێک هێندە سەرکردە کوردەکان و حزبەکانیان سەرقاڵی گلەیکردن بوون لەبەرامبەر دەسەڵاتی فیدراڵ هێندە سەرقاڵی جێبەجێکردنی دەق و بڕگە دەستووریەکان نەبوون لە ڕیگەی نوێنەرەکانیان لەبەغداد، هەر بۆیە گرفتی سەرەکی کورد لە جۆری پەیوەندی لەتەک بەغداد دەگەڕێتەوە بۆ بابەث گەلێکی جەوهەری لە چۆنیەتی پیادەکردنی هونەری سیاسەث و مەودای تەحقیقکردنی لەڕێگەی دانوساندن و بەرجەستەکردنی تیمی بەهێزی گفتوگۆ و دیبانەکان لەتەک دامودەزگاکانی دەسەڵاتی ئیتیحادی.

بەوانای کورد یاریزانێکی بزۆزو چالاک و دووربین و ئاسۆ ڕۆشن نەبووە، چونکە ئیرادەو بەرنامەی ستراتیژ جۆرێک لەتەمومژو تەپو تۆزی بەرژەوەندی تەسکی حزبی لەسەر نیشتووە زیاتر پرسەکان حزبی بوونە وەک لەوەی پرسی نیشتمانی و ڕای گشتی شەقامی کوردی بوبێث، دیارە ئەمەش ڕەنگدانەوەکەی لەواقیعدا دەبینرێث و ئیرەیی پێ نابرێث.

- **ئازادی کۆمەڵگە: پارتەکانی دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان لە نووسینەوەی دەستورو دروستکردنی حکومەتەکان هاوبەشە بە وەزیرو سەرۆک کۆمار و جێگری سەرۆک پەرلەمان، ڕێگریەکان چین کەناتوانن ڕۆڵ ببینن؟**

ئاڤگە ئەحمەد: لەوەڵامی پرسیارەکانی پێشوتردا کەمێک سەرەداوی وەڵامی ئەم پرسیارەم شیکردۆتەوە، لێ جەخث دەکەمەوە کورد ئەجندای ستراتیژی لەبەرامبەر دەسەڵاتی فیدراڵ نەک هەر نیە بگرە لە دیدی سەرکردە کوردەکان هێشتا کورد ئەجنداکەی مەلەفەکەی دۆسێیەکی ئینسانیە نەک سیاسی و نەتەوەیی و نیشتمانی.

دیارە لەواقیعدا ئەم خاڵە بۆ خۆی کارەساتی دروستکردووە، هەر بۆیە زۆرترین بەربەست لە بەدیهێنانی ئەوەی ئەتەوێث پرسە گرنگەکان بەهەڵپەسێراوی ماونەتەوەو پەرث و بڵاوی ماڵی کوردی و دابەشبوون و جەمسەرگەرایی هەرێمی و نێو دەوڵەتی لە دیاریترین خاڵە تەرێنیەکانی سیاسەتی سەرکردایەتی کوردو نوێنەرەکانیەتی لە دەسەڵاتی فیدراڵ.

(بەبەردەوامی قەوانی (کێشە هەڵپەسێردراوەکان ئاوازێکی نەشازی سەرکردایەتی کورد بووە

ئەمە وێڕای ئەوەی بەدرێژایی (١٣) ساڵ لە حکومڕانی کورد لەبەغداد هەمیشە پێیەکی کوردانە و عێراقیانە دابەشبوە بەسەر فکرو ئایدیۆلۆژیەتی پارتە کوردیەکان و ڕاستر کاریگەری ڕاستەقینەی هەبووە لەسەر وەرگرتنی بڕیار لەلایەن کەسانی یەکەمی حزبی کوردی، کورد هەمیشە وەک برا گەورە کوێخای کێشەو پێکنەگەیشتنی سونەو شیعەو هێزە عەرەبیە عێراقیەکان مامەڵەو گەورەیی خۆی نواندووەو دواجار لە هەر گوژمەیەکی دانوسان کورد زەرەرمەندی گەورە و دەسبەتاڵی یەکەم بۆ چنینەوەی مافەکانی بە ئاکام گەیشتووەو ویستی براگەورەیی لەسیاسەتدا هەڵەیەکی ستراتیژییە، دواجار سیاسەث هونەری مومکیناتەو داکۆکیکردنە لەبەرژەوەندیەکان و پاراستن و بەدیهێنانیەتی بۆ چاکەی گشتی و بەرژەوەندی گشتی، لەم ڕوانگەوە هەمیشە عەقڵی کوردی عەقڵێکی تەقلیدی باو خۆی نواندووە هەرزوو بەرامبەرەکانی توانیویانە بە کەمترین کاث دەستەمۆی بکەن.

- **ئازادی کۆمەڵگە: ڕەخنەی خەڵک لەسەر نوێنەرانی کورد هەیە لەبەغدا کە ڕۆڵی خۆیان نابینن، بەتایبەت نەگەڕاندنەوەی کەرکوک و هەرێمی جێناکۆک، دۆسیەیی پێشمەرگەو دۆسیەیی نەوت؟؟**

ئاڤگە ئەحمەد: پێشتر ئاماژەم کرد بەهەندێک هێڵی ستراتیژی لە چۆنیەتی کەمتەرخەمی دانوسانکەری کوردو تیمی هەڵبژێراوی بۆ ئەو مەبەستەو دیدو ئاسۆگەی سەرکردایەتی کورد بۆ پرسە نیشتمانیەکان دیدێکی تەسک و تەنها ڕەهەندێکی هەڵبژاردووە لە دەیان ڕەهەندی چارەنوسازو گەورەترین کارەسات لە ڕوانگە هەمیشە کورد مەلەفی خەباتی نەتەوەو نیشتمانەکەی لە عەقڵیەتی ئینسانی دەرنەچووەو نەیتوانیوە لۆبی بەربڵاوی بۆ دەستبەر بکاث و دۆسێکەی بە مەلەفێکی

سیاسی لەسەر ئاستی جیهان لەقەڵەم بدات، هەر بۆیە لە پەیماننامەی (سیڤەری) ساڵی ١٩٢٠ تا بەئەمڕۆ هیچ سەرکردەیەکی سیاسی کورد نەیتوانیوە لەسەر ئاستە جیاوازەکان بڵێت بنەمای دانوسانی ئێمە وەک نەتەوەو نیشتمان بنەماو دەقەکانی پەیمانی سیڤەرە وەک دروشمی سەرەکی هەمیشە حزبی کوردی و سەرکردە کوردەکان مەست و حەیرانن بە ڕێکەوتننامەی شومی (سایکس بیکۆی) ساڵی ١٩١٦ کە شومترین ڕێکەوتنامەیە لە مێژووی گەل و نەتەوەی کورد سەبارەت بە دابەشبونی نیشتمان و جوگرافیاو مێژوو سیاسەتی نەتەوەیەک لە مێژووی بەشەریەتی دوور و نزیک.

بەبەردەوامی قەوانی (کێشە هەڵپەسێردراوەکان) ئاوازێکی نەشازی سەرکردایەتی کورد بووە، بەدرێژایی (١٣) ساڵی حکومڕانی لە دەسەڵاتی ئینیحادی بەغداد، ئەم کێشانە بەرنامەو ئیرادەی گشتگیرو ستراتیژی گەرەکە، دەستوور بەڕوونی باسی لەتەواوی ئەو کێشە ئاڵۆزانە کردووەو دەقەکانی تەفسیرو ڕا جیایی هەڵناگرێت، لێ ئێمەی کورد هەمیشە بە ئاڵۆسکاوی چاوەڕێی چارەسەرین بێ بیرکردنەوە لە بنەمای داڕێژراو مەدروس، هەر بۆیە بەشێک لە بەدینەهێنانی مافەکان بەبڕوای بەندە، سەرلێشێواوی عەقڵی سەرکردە کوردەکان و نەبوونی یەکڕیزی ماڵی کورد (بەمانا بەرفراوانەکەی نەک مەجازیەکەی)، چونکە خەسڵەتی یەکڕیزی بەدروشمی کاتی و تەکنیکی هیچ بەرهەمێکی ئەوتۆی لێ چاوەڕێ ناکرێت و بەوە دەگەین کە ئێستا گەیشتوین بەداخەوە.

- **ئازادی کۆمەڵگە: فراکسیۆنە کوردیەکان بۆچی لەگەڵ چاکسازیەکەی عەبادی و حکومەتە تەکنۆکراتەکە نەبوون؟**

ئاڤگە ئەحمەد: بەڕاشکاوی جۆری سیستمی سیاسی بە ئەجندای ئیدارەی ئەمەریکی داڕێژراوە لەسەر بنەمای (بەشبەشینە، تایفیەت، حزبی، قەومچێتی) داڕشتنەی کۆمەڵگەی عێراق بەگشتی و هەرێمی کوردستان وەک تاکە هەرێمی دەسەڵاتی فیدراڵی بەتایبەتی ئالودەی ئەم بنەمایە بووەو ڕەنگدانەوەی لە واقیعی کۆمەڵگە زۆر بەزەقی هەست و کاریگەری هەبووەو دەبێت.

ئەم جۆرە لەسیستەم بنەمای (تەوافوق) هەمیشە شکستی سیستمی سیاسی لە هەناوی خۆیدا بەرهەم هێناوە، پاش (١٣) ساڵ لە حکومڕانی نەک هەر سەرەتاو ماکە خراپەکانی ئەم جۆرە لە ئیدارەدان دەرکەوتووە بگرە بەکاوەخۆو بە قۆناخبەندی گەورەترین کارەسات و داڕمانی دەوڵەتێکی ئیعلان کردووە، بڕوانە عێراق گەندەڵترین وڵاتە لەجیهان دا، خراپترین ئارامی و ناسەقامگیری و ئیدارەدانی هەیە کە وێنەی نیە لە جۆری حکومڕانی لە دونیادا، خراپترین وڵاتە بۆ پەرەسەندنی هەژاری و بێ کاری دانیشتوانەکەی، زەنگی ترسناک و ڕاچەنینی قەیرانی دارایی و ئابوری قوڕقوڕاگەی سیستمە سیاسیەکەی گرتووە و هەڕەشەی لەناوچوون گەیشتۆتە نێو دەروازەو ماڵی ئیدارەدان و حکومڕانی، درۆی تەکنۆکرات بیدعەیە حزبە عێراقی و کوردیەکان بۆ مانەوەی خۆیان دروستیان کرد و بۆ بەردەوامی دەسەڵاتیان تەبەنی ئەم دەستەواژەیان لە چۆنیەتی حوکمرانی کرد، کورد هەڵەی گەورەی کردووە پشت ئەستورو دەستبەرداری (بەشبەشێنەو تایفەگەری و حزبیبون و قەومچێتی) نابێت و داکۆکیکەری سەرسەختی بنەمای (تەوافوقە) لە حکومڕانی عێراق و هەرێمی کوردستان.

بڕوانن لە کوردستان چ کارەساتێک دەرهەق شەرعیەت و دامودەزگاکانی بە ئینقلابی حزبی و بەبڕیاری تاکە حزبێک چۆن چۆن بەرجەستەکراوە زیاتر لە (٦) مانگە دامودەزگانی تەشریعی ئینقلابی بەسەرکراوە، حکومەت حکومەتی خێزان و تاکە کەسەو مەشلول و گەوجێنراوە، دەسەڵاتی دادوەری بە ئەداو دەسەڵاتەکانی هەڵناسێت و بێ دەنگیەکی مەترسیداریان هەڵبژاردووە، ئەم ئەزمونە لە کوردستانەوە وەک ڤایرۆسی بۆ مانەوە لەسەر کورسی حکومڕانی و پایەی دەسەڵات زۆر بەتیژی و بەتەوژم بۆ بەغداش گوێزرایەوە هەربۆیە ئێستا هەرێمی کوردستان بەغداد هێندە مکوڕو کۆکن لە پیادەکردنی سیاسەتی ڕۆژیان زۆر کات تاتوانی لەیەکتریان جیابکەینەوە و دەکرێت بڵێین (دوو دیوی یەک دراوی قەڵبی حکومڕانی و ئیدارەدانی دەوڵەتن لە مێژووی بەشەریەت و دەوڵەتداری)، ئەمە بەشێکی وەڵامی پرسیارەکەیە و بەشەکەی تری پەیوەستە بە فراکسیۆنەکان خۆیان و توندڕەوی سەرۆک فراکسیۆنەکان و نەگەڕانەوەیان بۆ ڕای ئەندامانی فراکسیۆنەکان لە دیدو بۆچوون و داڕشتنەی بەرنامەیان دەرهەق داکۆکیکردن لە بەدینەهێنانی مافە نەتەوەیی و نیشتمانیەکان لە دەسەڵاتی فیدراڵ، تا زۆر بابەتی تر... کە ئێستا جێگەی نیە باس بکرێت و ناچمە نێو تەفاسیلی هەندێک بابەتی لاوەکی کە ڕەنگدانەوەی ناکاملانەی هەبووە لەسەر هەندێک سەرۆک فراکسیۆن وتاکرەوی لەوەرگرتنی بڕیارو نەگەڕانەوە بۆڕای فراکسیۆنەکەی.

- **ئازادی کۆمەڵگە: پەکخستنی حکومەت و پەرلەمانی بەغدا خزمەتی بە ئەجندای کێ کردوە؟؟**

ئاڤگە ئەحمەد: خزمەتی بە ئەجندای بنەماو دروشمی پەیڕەوکراوی (تەوافوق) و پێگەی (بەشبەشێنەو تایفەگەری و مەزهەبی و حزبی و قەومچێتی) کردووە کە تەواوی حزبە عێراقیەکان بە سونەو شیعەو کوردەوە پیادەیان کردووەو زەرەرمەندی یەکەم و کۆتاو هاوڵاتی و

گەلانی عێراقن بەگشتی.

- **ئازادی کۆمەڵگە: فراکسیۆنە کوردیەکان ئەگەڕێنەوە بەغدا، مرجیان چیە؟**

ئاڤگە ئەحمەد: ببورە بەندە ونەبێژی فراکسیۆنە کوردیەکان نیم و ڕێگە بەخۆم نادەم قسە لەو بابەتە بکەم دەتوانیت لە سەرۆک فراکسیۆنەکان بپرسن، لێ ئەوەی دیارە (ئیجماع)ێک هەیە بۆ گەڕانەوەو نەگەڕانەوە ئەوەی هەست پێ دەکرێت دەتوانم بڵێم بەرنامەیەکی ئیجماعی کۆیان ناکاتەوە بەتایبەتی ڕەنگدانەوەی ئەم واقیعە لەپاش واژۆکردنی ڕێکەوتنی دەباشانی نێوان یەکێتی نیشتمانی و بزووتنەوەی گۆڕان، ئیدی باڵەکانی ئیجماع خەریکە لەیەکتر دەترازێن و وەک دەڵێن؛ هەرکەس بۆ لەیلای خۆی گۆرانی دەڵێت بەداخەوە.

- **ئازادی کۆمەڵگە: گەڕانەوە بۆ بەغدا ناکۆک نییە لەگەڵ ئەو دەنگۆیەیی هەیە سەبارەت بە ریفراندۆم، ئەگەر ریفراندۆم بکرێ هەبوونی پەرلەمانتارانی کورد لەبەغدا بێ واتا نابێ؟**

ئاڤگە ئەحمەد: لەوەڵامی پرسیاری پێشو ئاشکرام کرد کەئێستا قۆناخی حکومڕانی لەکوردستان لەبەردەم مەترسیەکی گەورەدایەو هۆکارەکانم شیکردەوە، بەڵام پێویستە هەمووان بەبەرپرسیارێتیەوە ڕەفتار بکەن و مکوڕنەبن لەسەر عینادو لێکترازان و شەڕی کۆنە قین و بەردەوام بوونی ئینقیلاب و پیادەکردنی هەوەسی تاکڕەوی لە حکومڕانی و مانەوە تا کۆتایی ژیان لەسەر کورسی حکومڕانی و گەلێک بابەتی تر...

- **ئازادی کۆمەڵگە: یەکێتی دیموکراتیانەی کورد و گەلانی عێراق باشترنییە لەئێستا لەجیابوونە لەعێراق؟**

ئاڤگە ئەحمەد: ئەگەر سیستەمی پەیڕەوکراو لەماوەی (١٣) ساڵی عێراق لە حکومڕانی لەسەر بنەمای (تەوافوق) و پەیڕەوکردنی دروشمی (بەشبەشێنە، تایفیەت، حزبیبوون و قەومچێتی) بێت پێم ناڵێیت بنەماکانی دیموکراسی لەکوێی ئەم دووبنەمایە خۆیان دەبیننەوە؟.
لەبەرئەوە هەموو ئەگەرو پێشهاتەکان لەسەر ئاستی نێونەتەوەیی و هەرێمی و ناوخۆی عێراق وادەخوازێت سەرلەنوێ دابەشبوونی جیۆپۆلەتیکی ناوچەکە بەرنامەی پێشینەی بۆ داڕێژراوەو گەرەکیانە (ڕێکەوتنامەی سایسک بیکۆ) پاش تێپەڕبوونی (١٠٠) لە واژۆکردنی تێپەڕێنن و سەرلەنوێ بەدنیابینیەکی تر ناوچەکە جوگرافیاکی ئالووێراو دابەشبوونی نوێ بەخۆوە ببینێت و پێشبینی ئەوەش دەکرێت عێراق یەکێکە لەو وڵاتانەی ستەمی زۆرداری پێوەلکانی زۆرەملێی نەتەوەکانی لەسەر هەڵبگیرێت و بەرژەوەندی زلهێزەکان پێویستی بەوە هەیە وەک چۆن لەناوەڕاستی سەدەی رابردوودا لەنێو جەرگەی نیشتمانی عەرەبی بەپەیمانامەی (بلفۆر) دەوڵەتی ئیسرائیل دیاریکرا بۆ دڵدانەوەی کارەساتی هۆلۆکۆست سەبارەت بەجولەکان و ئێستا دەوڵەتی ئیسرائیل بەهێزترین دەوڵەتی دیموکراسیەتی بێ وێنەیە لە ناوچەکە، پێشبینی دەکەم پێگەی جیۆپۆلەتیکی کوردو بەپێی زەویەکەی و هەڵکەوتەی لە ناوچەکە موژدەی ئەوە دەدات کە پێویستە کورد بکرێتە دەوڵەت و ببێتە دەستە خوشکی دیموکراسی هاوشێوەی دەوڵەتی ئیسرائیل، دواجار مەزەندە ناکرێت بەو پرسیارەی جەنابتان وەزعی دەوڵەتی عێراق ببینرێتەوە لە ئایندەدا.

- **ئازادی کۆمەڵگە: بەشداربوونت لە کوتلەی ئیسلاح چ خزمەتێک بە پرسی دیموکراتی و خزمەت گوزاری و پرسی نەتەوەیی دەکات؟**

بە دڵنیایەوە ئە م کوتلەیە چاکسازییە، داوای چاکسازی دە کات، ئە گە ر سیاسیانەش بیری لێبکەینە وە چ سونە و چ شیعەش لە هە ردوو بەرەکەدا هە ن، تەنها کورد نەبێ دیفاع لە سەلیم جبوری دەکات کە چوار دۆسیەیی ی ئیرهابی لە سەرە و کۆمەڵێ مەلەفی گەندەڵی، هەرئەوسەلیم جبوورییەی کورد دیفاعی لێکرد، ئەو پارەیەیی دەدرا بە پەرلەمانتاران بۆ چاککردنی باری گوزەرانی پەرلەمانتاران کەبڕەکەی هەڵەنەبم ٥٨ ملیۆن دینار بوو داوامان لێکرد کە ئەو پارەیە بدرێتە پێشمەرگە، بەڵام هەر جوابی کوردی نەدایەوە، خۆهەر ٦٥ پەرلەمانتارەکان واژۆیانکرد، بەڵام واژۆکەی بەهەند وەرنەگرت و لە ئەنجامدا بەخشی بە حەشدی شەعبی، هەر ئەو سەلیم جبوریەبوو کە داوامانکرد ٣٪ موچەکانمان کەلێدەبڕیت بدرێتە پێشمەرگە، چونکە پێشمەرگە و حشدی شەعبی هەردووکیان لە بەرەکانی جەنگدان و بەشەکەی ئێمەش بدرێتە ئەوان، بەڵام دیسان هەروەڵامی نەدایەوە. نازانم کورد بۆچی داکۆکی لە سەلیم جبوری دەکات وەبەدڵنیاییەوە کورد داکۆکی لە رێزدار ئارام نەکردوە، وەک کوردێکیش مێژووم بۆخۆم نووسی کەدژی چاکسازینیم و لەگەڵ بەش بەشینەیی حیزبیشدانیم، چونکە هەردولا شیعە و سونە کوتلە عەرەبەکان دابەشبوون، هەندێک لەم لاو هەندێک لەولا دژی چاکسازی وەستانەوە، بۆیە بووتمان لەو بەرەیەدا رێگرە لە هەرقەرارێک کە دژ بەکوردبێت، واتە تواتیومانە مافی کورد لەم بەرەیەدا بەدەست بهێنین و چاکسازیش ئەرکێکە لەسەر شانی هەر تاکێکی ئەم کۆمەڵگەیە.

نان و موچەی کوردستان، چارەچیە؟

د. محەمەد کیانی

حەیدر عەبادی، سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیرانی عێراق لە دیمانەیەکی تەلەفزیۆنی «العیراقیە»دا لە ٢٠١٦/٢/١٦ چەندین تەوەری پەیوەندیدار بەهەناردەکردن و فرۆشتنی سەربەخۆی نەفتی کوردستان لەلایەن دەسەڵاتدارانی هەرێم و موچەی پێشمەرگە و فەرمانبەران دەداتە بەرباس و بە کورتی دەڵێت؛ «ئەوەی دیارە بە ژمارە لە رێگای بۆریەوە، بێجگە لەوەی بە تانکەر هەناردە دەکرێت، هەرێم بارتەقای ١٦٪ نەفتی عێراق هەناردەی دەرەوە دەکات و دەیفرۆشێ. ئەو رێژەیە بارتەقای بودجەی هەرێمە، بۆچی پێنج مانگە موچەی فەرمانبەرانی هەرێم نادەن، ئێمە موچەی کارمەندانی دەوڵەتمان بەرێکی داوە. من زۆر دڵم ناخۆشە هاوڵاتیانی هەرێمی کوردستان بێ موچەن، دەبێ سەرکردەکانی هەرێم وەڵامی ئەو پرسیارە گەورانە بدەنەوە، ئەو داهاتە بۆ کێو دەچێ؟ بۆ شەفافیەت نییە؟ پارەکە لای کێیە، ماقولە وەزیری دارای هەرێم ئاگادارنییە لە داهاتی نەفت؟ لای ئێمە پارەی هەر برمیلە نەفتێک کە دەفرۆشرێ دیارە و دەزاندرێ دەچێتە ئەو سندوقەی بۆی دەستنیشان کراوە و چاودێری دەکرێت لەلایەن وەزیری دارایی، بانکی ناوەندی و لایەنی پەیوەندیداری تر و پەرلەمان. ئەی بۆ لە هەرێم وانییە. باشە با نەفتەکەمان رادەست بکەن من ئامادەم موچەی هەموو فەرمانبەران و پێشمەرگە بدەم». ئەمە کورتەی قسەکانی عەبادیە.

من لەلایەن خۆمەوە و زۆر بەڕاشکاوانە و جورئەتەوە پشتگیری ئەو پێشنیارەی عەبادی دەکەم و داواکارم هەموو حیزب و پێشمەرگە و فەرمانبەرانی هەرێمیش پشتگیری ئەو پێشنیارە بکەن. ئەوە تاکە رێگەیە بۆ:

١. موچەی فەرمانبەران بە رێکی و بەردەوامی و بەتەواوی بدرێت هەموو مانگێک وەک چۆن دەبێ وابێ، تا چیدی خەڵکی کوردستان تووشی نەداری و زەلیل بوون و نائومێدی و سوکایەتی پێکردن نەبێت.

٢.مانگ بە مانگ داهات و موچە و باری ئابوری و کۆمەڵایەتی هەرێم خراپتردەبێت، چونکە نەفتی هەرێم هەرزان فرۆش دەکرێت و گەندەڵکاریەکی زۆری تیایە. بە گوێرەی ئامارەکانی وەزارەتی سامانە سروشتیەکانی هەرێمی کوردستان لە مانگی چوار نەفتی هەرێم بەرمیلی بە بیست و پێنج ٢٥ دۆلار فرۆشراوە، لە هەمان ماوەدا نرخی بەرمیلێک نەفت لە بازاڕی جیهان نزیکی ٤٨ دۆلار بووە. پرسیارەکان لێرەدا ئەوانەن؛ ئەو نەفتە بۆ وا هەرزانفرۆش کراوە و بە کام کۆمپانیا فرۆشراوە؟ ئەو کۆمپانیایە هی کێیە وا بەهەرزان نەفتی پێدەفرۆشرێت؟ ئەی ئەوە تاڵانفرۆشی سامانی کوردستان نییە؟ کێ ئەو هەقەی پێداون ئەوها ئابوری کوردستان وێران بکەن؟ سەبارەت بە دیارنەمانی داهاتی نەفتی هەرێم، ئاشتی هەورامیش ئەوە دەردەبڕێت کە ئەو نازانێ داهاتی نەفت چی لێدێت، وا نیشاندەدات ئەو تەنها بەرپرسە لە لایەنی تەکنیکی بەرهەمهێنانی نەفت و ئاگادارنیە لەلایەنی دارایی و سیاسی.

٣. بۆ دەبێ میللەت ئەو سوکایەتی و بێڕێزی کردن و دزیە قبوڵ بکات و مەمنونیش بێت لە پای ئەوەی سەرانی هەرێمی کوردستان نەفت بە سەربەخۆیی هەناردەی دەرەوە دەکات و دەیفرۆشێ؟ بەلایەنی دەسەڵاتدارانی هەرێمەوە، بۆ خاتری بەرژەوەندیە تایبەتیە زۆرەکانی خۆیان و دزی چەند کەسێکی دەسەڵاتدار کە بەو پرۆسە پڕ لە گەندەڵیە دەستەبەر دەکرێت، ئەوەندە دەهێنێ خەڵکی کوردستانی بۆ تانبڕاو بکرێت.

> **نەدانی تەقەمەنی و چەکی پێویست بە هێزەکانی پێشەوەی بەرگری لە شەڕی داعش و بازرگانیکردن پێیانەوە دەرنجامی ئەم سیاسەتە چەوتەیە**

قەیرانەکانی ئابوری کوردستان و نەدانی موچەی فەرمانبەران و پێشمەرگە و نەدانی تەقەمەنی و چەکی پێویست بە هێزەکانی پێشەوەی بەرگری لە شەڕی داعش و بازرگانیکردن پێیانەوە دەرنجامی ئەم سیاسەتە چەوتەیە. ئەم دەرهاویشتانە بەڵگەی بێگومانی فەشلی تەواوی حکومەتی هەرێمە لە بەڕێوەبردنی پیشەسازی و بازرگانی نەفت و هێنانەوەی داهاتەکەی بۆ هەرێم بە شێوەیەکی ئەمین و شەفاف. دەبێ بزانین ئەو جۆرە پرۆسە گوماناوییەی هەناردەکردنی نەفت بۆ خاتری گەندەڵی و دزینی سامان و قوتی خەڵکە کە ئەو تراجیدیا و بێکەرامەتکردنانەی بەدواوە دادێ. ئەگەر حکومەتی ناوەندی بەشە خۆراکی ببڕیبا ئێستا خەڵکێکی گەلێک زۆر دووچاری برسیەتی دەبوونەوە، ئەگەر بەشە دەرمانی هەرێمیشی ببڕیبا دەبایە نەخۆشخانە گشتیەکان دابخرابان و باری تەندروستی خەڵک یەکجار ناهەموارتر دەبوو. بازاڕی شارەکانی کوردستان بەبوونی بڕێکی زۆری عەرەبە ئاوارەکانەوە بڕێک جولەی تیا ماوە، ئەوانەش بڕۆنەوە بازاڕ بەتەواوی رادەوەستێ و ژیانی کاسبکارانیش خراپتر دەبێت.

برسیکردنی گەلێک بۆ تێرکردنی حەزە چاوچنۆکەکانی چەند کەسێک کە ژمارەیان لە پەنجەکانی دوو دەست تێپەڕ ناکات لە تەحەمولی کۆمەڵگەدا نەماوە و نابێ بەردەوام بێت. شەش مانگی تر داتەپانی

ئابـوری بەئـەواوی روو دەدات و زۆربـەی موچـە خـۆران دەکەونـە ژێـر هێلـی هەژاریـەوە. کاریگەریەکانـی ئـەو قەیرانـە ئابوریـە زۆر بـە ئێـش و کـول و روخێنـەرە لـە سـەر هاوڵاتیـان، بێگومانیشـم لـەوەی سـودمەندە سادیسـتەکانی دەسـەڵات چێـژ لـە ئـازاری خەڵکـی بێچـارە وەردەگـرن. ئاسـەوارە نەخواسـتراوەکانی هێـدی هێـدی پەرەدەسـێنن. سـازیە ئابیەنیەکانـی پاراسـتنی ئاسایشـی و ئارامـی وڵاتیـان هێـدی هێـدی لـە دەزگایەکـی پێویسـتی کۆمەڵگـە پارێـز و پاراسـتنی نیشـتیمان و نەتەوەیـی پەیوەندیـدار بەگەلـەوە دەکرێنـە ئامـرازی توندوتیـژی و سـەرکوتکردن و راوەدونـان و پێشـێلکاری مـاف و ئازادیەکانـی تـاک و کۆمەڵگـە. ئـەو دەزگا گرنگانـەی دڵنیایـی و پاراسـتنی سـەر و ماڵـی گـەل ئـەو وەزیفـە پیرۆزانـەی خۆیـان لەدەسـت دەدەن و دەکرێنـە ئامـرازی بەکرێگیـراو بـۆ تۆقانـدن و سـەرکوتکردنی هاوڵاتیانیـان و بەرگریکـەر لـە گەنـدەڵ و گەندەڵـکاری نوخبەیێکـی کەمـی دەسـەڵانداری چەوسـێنەری دژە ئیـرادەی گەڵ. ئاسایشـی نەتەوەیـی و ئۆکمەیـی و ئاشـتەوایی کۆمەڵایەتـی نووشـی شـلەژان دەبێـت. لێکـترازان و بەریەکەوتنـی تـاک و چیـن و توێژەکانـی کۆمـەڵ و لادانـی ئـاکاری و کۆمەڵایەتـی هەڵدەکشـێ.

مەسـەلەی چۆنیەتـی و کـێ هەنـاردەی نەفـت دەکات پەیوەسـتە بـە سیاسـەتی بەڕێوەبردنی کاروبـاری ئابـوری و دارای هەرێـم، بـە شـێوەیێک کە لـە بەرژەوەنـدی خۆشـگوزەرانی و ژیانـی خەڵـک و گەشـکردنی کۆمەڵایەتـی و کلتـوری و ئابـوری گشـتیدابێت. کام ڕێگـەی هەناردەکـردن و فرۆشـتنی نەفت، لەلایـەن دەسـەڵاتی هەرێمـەوە یـان حکومەتـی ناوەنـدی، گرنـگ نییـە بـە بارتەقـای کام ڕێگەیـان لـە بەرژەوەنـدی هاوڵاتیانـدا دەبێـت. بۆیـە ئـەو مەسـەلەیە دەبـێ لـە روانگەیەکـی پراگمانیانـەوە سـەیر بکرێـت، نـەک مەسـەلەی بـاوەڕی هەبـوون یـان نەبـوون بـە شـیعە و حکومەتـی ناوەنـد. ئەگـەر ئێمـە گومانمـان لـەوان هەیـە، ئەوانیـش بـە هەمـان شـێوە گومانیـان لـە ئێمـە هەیـە. دەبـێ پـێ بـەو راسـتیە دابنێیـن: ئێمـە چـۆن چاوەڕوانیـمان لـە خەڵکـی تـر هەیـە بـە هەمـان شـێوە ئەوانیـش چاوەڕوانیـان لـە ئێمـە هەیـە. ئەگـەر ئـەوان هەڵـە و زیادەڕۆییـان هەیـە، ئەوانـەی ئێمـەش بێبـەری نیـن و بەشـێکن لـە دورسـتکردن و گەشـەکردنی گـرژی لـە نێـوان هەرێـم و ناوەنـد. نابـێ هەرچـی لایەنـە سیاسـیەکانی ئێمـە دەیکـەن بـە هـەق و ناهـەق پێـمان ڕاسـت بێـت. چـۆن گومـان لـە هەڵویسـت و کـرداری لایەنـی بەرامبـەر دەکەیـن، دەبـێ ئەوەنـدە بوێـری و ڕاسـتگۆیمان تێدابێـت هەڵسـەنگاندنێکی واقیعیانـەی پەیوەنـدی و هەڵسـوکەوت و جموجۆڵـە نائاسایەکانی حکومەتـی هەرێـم بـە تورکیـا و سـعودیە و قەتـەر و هەندێـک لایەنـی گومانـاوی سـونەی عێراقـەوە بکەیـن. ئـەو گومـان لـە یەکـتر کـردن و جەمسـەرگیریەی هـەردولا وادەکـەن پـردی پەیوەنـدی و لێکتێگەیشـتن و متمانـە بەیەکـتر کـردن بپچڕێـت. بـەلای منـەوە، ئـەو هەڵویسـتانەی هەرێـم بەشـێک نیـە لـە پرۆسـەی زەمینەسـازی بـۆ کوردسـتانێکی سـەربەخۆ، بەڵکـو هـۆکارن بـۆ ڕەخسـاندنی بوارێکـی فراوانـتر بـۆ زیاتـر دەسـتێوەردان و زیادکردنـی هەژمونـی ئـەو لایـەن و دەوڵەتانـەی ڕێگـری هـەرە سـەرەکین لـە پێـش بەدیهێنانـی یەکێتـی نەتەوەیـی و مافـە ڕەواکانـی گەلـی کـورد و دروسـتبوونی کیانێکـی کوردسـتانی سـەربەخۆ. دەسـەڵاتی هەرێـم پرسـی بودجـەی هەرێمـی تێکـەڵاو بـەم پرسـانە کـردوە، لـە پێنـاوی بەرژەوەنـدی سـودمەندەکانی بازرگانـی نەفـت. بەهەرحـاڵ ئێمـە لێـردا باسـی مژارێکـی دەسـنوبرد دەکەیـن بـۆ مەسـەلەی چارەسـەرکردنی قەیرانێکـی راستەوخۆ پەیوەندیـدار بـە بژێـوی زۆربـەی هـەر زۆری هاوڵاتیانـی هەرێـم کـە بـەردەوام لـە هەڵاوسـان و هەڵکشـاندایە بـەرەو خراپـتر، ئەویـش قلاش(مایەپـوچ، ئیفلاس)بوونـی خەزینـەی هەرێمـە، ئەگـەر ئەسـلەن هەرێـم خەزێنـەی هەبێـت، یـان بڵێیـن قەیرانـی نەدانـی موچـە و خەرجیەکانـی تـری حکومـەت لـە هەرێـم.

> **ئەگەر هەرێم بەڕازامەندی حکومەتی ناوەند نەفت هەنارده بکات و بفرۆشێت، دەتواندرێ نەفتی هەرێم لە کالایەکی قاچاخەوە ببێتە کالایە کی فەرمی و مامەڵەی سروشتی پێوەبکرێت**

لـە هەمـوو حالەتەکانـدا، هەتـا ئەگـەر گەندەڵیـش لـە پیشەسـازی نەفـت بنبـڕ بکردرێـت، ناتواندرێـت نەفتـی هەرێـم بـە نرخـی نەفتـی بـازاڕ بفرۆشرێـت لەبـەر رەهەنـدی یاسـاکانی نێودەوڵەتـی ئایبـەت بـە بازرگانـی کـردن بـەو کالایانـەی بەسـامانی نەتەوەیـی دەوڵەتانـی خـاوەن سـەروەری (السـیادة) دادەندرێـن. هـەر جـۆرە بازرگانیکردنێـک بـەم جـۆرە کالایانـەوە بەبـێ رەزامەنـدی دەوڵەتـی سـەرچاوە بـە قاچاغچییێتیکـردن پێیانـەوە ئەژمـار دەکرێـت. بـەم پێـوەرە، عێـراق وەک دەوڵەتێکـی خـاوەن سـەروەری هـەردەم دەتوانـێ سـکالا لەسـەر ئـەو کۆمپانیایانـە تۆمـار بـکات کـە بازرگانـی بـە نەفتـی هەرێمـی کوردسـتان دەکـەن، چونکـە قەوارەیەکـی سـەبەرخۆ و خاوەنـی سـەرەوەری نێودەوڵەتـی دانپێدانـدراو نیـە لەسـەر ئاسـتی نێودەوڵەتـی. ئـەم کێشەکێشـە یاسـاییە سەرئێشـێکی زۆر بـۆ کۆمپانیاکانـی بازرگانـی نەفـت دورسـت دەکات و پرۆسـەیەکی یاسـایی زۆر گرانـە و پاریەکـی زۆری تێدەچێـت. بۆیـە لـە چەنـد کۆمپانیایـەک زیاتـر هیـچ لـە کۆمپانیاکانـی تـر خۆیـان لـەم بازرگانیـە پـڕ کێشـەیە وەرنـادەن و هەرئـەم هۆیەشـە ئێسـتا نەتهـا ڕێگـەی فرۆشـتنی نەفتـی هەرێـم ئیسرائیلـە وەک دەوڵەتێـک کـە عێـراق ئیعترافـی پـێ نەکـردوە و ناتوانـێ سـکالا لـە دژی تۆمـار بـکات.

دەبێ ئەوەش بوترێت، حکومەتی ناوەندی پێشنیاری کردوە لە حاڵەتی ڕادەسنکردنەوەی هەناردەکردن و فرۆشتنی نەوتی هەرێم بە حکومەتی ناوەند، پێکهاتەی کۆمپانیای بەبازاڕکردنی نەفت (سۆمۆ، SOMO)ی عێراقی دەگۆڕن تا نوێنەرایەتی هەرێم لە پێکهاتەکەی وەکو پێویست جێگەی خۆی بگرێت. بەم جۆرە هەرێمی کوردستان ئاگاداری هەموو لایەنێکی پرۆسەی بازرگانی و داهاتی سەرجەم نەفتی عێراق دەبێت. ئەگەر هەێم بەڕازامەندی حکومەتی ناوەند نەفت هەناردە بکات و بفرۆشێت، دەتوانرێ نەفتی هەرێم لە کالایەکی قاچاخەوە بێنە کالایەکی فەرمی و مامەڵەی سروشتی پێوەبکرێت. بێگومان ڕەزامەندی حکومەتی ناوەندە بە چەند مەرجێک دەبێت کە دەبێ ئەمانەی تێدابێت:

- ناوەند داخوازیکار دەبێت کە بەرمیلی نەفتی هەرێم بە نرخی رۆژ لە بازاڕی نێودەوڵەتی بفرۆشرێت و رازی نابێت بە نرخێکی کەمتر حیساب بکرێت.

٢- سەرجەم داهاتی نەفت بگەڕێندرێتەوە بۆ خەزێنەی حکومەتی ناوەند. ئەگەر ئەم دوو خاڵەش پەیڕەو بکرێن بوارێک نامێنێتەوە بۆ دەسەڵاندارنی بەرپرس لە پرۆسەی هەناردەکرن و فرۆشتنی نەفتی هەرێم ئەو دەستە ڕەهایەیان هەبێت تا سودمەندێکی گەورە بن و بتوانن بەشی شێر لەو بازرگانیە بپچڕێننەوە هەر لە فرۆشتن بەو کۆمپانیا نادیارانەی نەفتی پێدەفرۆشن، کە خاوەندارێتیان نادیارە، بەو نرخە نزمەی پێی دەفرۆشترێت، سودی گێرانەوەی پارەکەی بۆ ناوەوە و گۆڕینەوەی، جگە لە مەحاڵی دیارنەمان و بزربوونی داهاتی نەفت. دەسەڵاتی هەرێم بەم مەرجانە رازی نابێت.

پرۆسەی سەربەخۆیی کوردستان ئەگەر لە ئێستاوە دەستپێبکردرێ دە ١٠ ساڵی تری دەوێ تا بەدی دێت

ئەگەر ژێرخانی هەناردەکردنە دەرەوەی نەفت لە کوردستانیشدا هەبێت، لە کاتی ئێستادا دەسەڵاتی هەرێم یان حکومەتی ناوەند سەرپەرشتی بازرگانی نەفت بکات کاریگەری نابێت لەسەر پرسی سەربەخۆییبوون و سەروەری کوردستان. هەنوکە ژیانی خەڵک گرنگترە لە ئەگەرە تیۆریەکانی هێشتا ئەرزیەت و ئامادەکاری پێویستی نەتەوە و دەوڵەتسازی بۆ نەکراوە. هەبوونی ژێرخانی هەناردەکردنی نەفت پێویستە بۆ ئەگەری سەربەخۆیی بوونی کوردستان، بەڵام جێبەجێکردنی فرۆشتنی سەربەخۆی نەفت بەو شێوەی ئێستاکە کە ئەو هەموو گەندەڵییەی تێدا دەکرێت و ئەو هەموو کارەساتانەی بەسەر خەڵکی کوردستاندا هێناوە نە پێویستە ونە دەبێ بەردەوام بێت، بەپێچەوانەوە دەبێ هەرچی زووترە بوەستێندرێت. بەردەوامبوون لەسەر ئەم شێوە پراکتیزە کارەساتی خراپتر بەدوای خۆیدا دێنێ.

پرۆسەی سەربەخۆیی کوردستان ئەگەر لە ئێستاوە دەستپێبکردرێ دە ١٠ ساڵی تری دەوێ تا بەدی دێت. بەو جۆرە عەقلیەت و سیستەمەی بەڕێوەبردنی ئابوری و خزمەتگوزاری و موچەیەی ئێستا کاری پێدەکرێت ئەم گۆمەڵگەیە لەباریەک هەڵدەوەشێنەوە. هەموو لایەکیش دەبێ ئەوە بزانن، باری دارای کوردستان هیچ ئومێدێکی باشتربوونی نییە لە داهاتوودا. تروسکایەک بەدی ناکرێت بۆ دابینکردنی سەرچاوەیەکی دارایی بۆ دانەوەی ئەو قەرزە زۆرەی کەڵەکە بووە لەسەر هەرێم و ئادەچێ زیاتریش دەبێت. کۆمپانیا بیانیەکانی نەفت مستەحەقاتی خۆیان بەرێکی پێنادرێت، بۆیە بەرهەمهێنانیان ڕاگرتوە لە بواری دەرهێنانی نەفت، ئەوەش پرسێکی زۆر گرنگە بۆ ئابوری کوردستان. لە داهاتودا بەرهەمهێنانی نەفت لەو بیرە نەفتانەی هەن بەرەبەرە کەم دەکات، بەو پێیەش داهاتی فرۆشتنی نەفتیش کەمتر و کەمتردەبێت. ڕاستییەکی تریش هەیە ئەوەیە: چەند کۆمپانیاییێک ئاشکرایان کردوە کە یەدەگی نەفتی کوردستان بە ڕێژەیێکی زۆر زیاتر لە قەبارەی ڕاستی خۆی خەمڵێندراوە، ڕەنگە نیوەی ئەو هەندە بێت کە پێشتر پێشبینی کراوە. کاروباری داهاتی دارایی هەرێم بەو شێوەی ئێستا بەڕێوەدەبردرێ بەردەوام بێت، کۆمەڵگەیەکی نەندورست نامێنێت تا داوای سەربەخۆیی بۆ بکرێت. لە ڕاستیدا، ئێستا هەرێمی کوردستان هەموو مەرجەکانی دەوڵەتی مایەپووچ(فاشیل،Failed State)ی تێدا کۆبوەتەوە. مانەوەی بەم شێوە وا دەکات دەوڵەتانیش بەبایەخەوە مامەڵەی لەگەڵ نەکەن بە ئاراستەی بوونی بە دەوڵەتێکی سەربەخۆ لە کاتێکدا پێشبینی دەوڵەتێکی فاشیلی لێدەکەن. چونکە چاوەڕوانی لێناکرێ سیستەمێکی دیموکراتی سەقامگیری هەبێت، زامنی پێکەوە ژیانێکی ئاشتیانەی ناوخۆیی بێت و لەگەڵ دەوروپشتەکەشی لە ئاشتیدابێت.

مژاری ڕادەسنکردنەوەی هەناردەکردن و فرۆشتنی نەفت بە حکومەتی ناوەندی عێراق لەبری ١٧٪ سەدا حەفدەی بودجەی عێراق بۆهەرێمی کوردستان وەک ئاکە چارەسەر دەبیندرێت لە پێش دەسەڵاندارانی هەرێم بۆ هێورکردنەوەی تەنگژە دارایەکانی هەرێم نووشی هاتووە. ئەو بوجەیە موچەی پێشمەرگە و فەرمانبەران و خەرجیە پێویستەکانی حکومەت و خزمەتگوزاریەکانی پێ دابین دەکرێت وەک لە رابردودا. کارکردن بە پێشنیاری ڕادەسنکردنەوەی هەناردەکردنی نەفتی هەرێم

کارکردن بە پێشنیاری ڕادەستکردنەوەی هەناردەکردنی نەفتی هەرێم بە حکومەتی ناوەند لەجیاتی ١٧٪ی بوجەی عێراق بۆ هەرێمی کوردستان چارەسەرێکی واقیعیانەیە

بە حکومەتی ناوەند لەجیاتی ١٧٪ی بوجەی عێراق بۆ هەرێمی کوردستان چارەسەرێکی واقیعیانەیە. بە پەیڕەوکردنی ئەم پرۆسەیە شوێنی بۆریە نەفتەکان ناگۆڕدرێت و هەر لە جێی خۆیان دەمێننەوە. تەنها گۆڕنکاریەک ڕوودەدا، گۆڕینی نەفت فرۆشەکەیە. لەم کاتەدا، هیچ چارەسەریەکی تر لەوەی سەرەوە زیاتر لە ئاسۆدا بوونی نییە، مەگەر هێزێک هەبێت لە یەک چرکەساتادا دەست بەسەر موڵکوماڵی هەموو گەندەڵکاراندا بگرێت و بیگێڕێتەوە بۆ خەزێنەی دەوڵەت، یان دەسەڵاتداران بڕیاربدەن هەرچی سامانێکی ئەم هەرێمەیان بردوە، لە دەرەوە و ناوەوە، بیگێڕنەوە بۆ دەوڵەت، ئەمانەش مەحاڵن!! لە لایەکی ترەوە، ئابوری وڵاتەکەمان ناکەجەمسەرە، تەنها یەک سەرچاوەی داهاتی هەیە ئەویش فرۆشتنی نەفتە، ئەویش دەبینین چۆن تەسەروفی پێوە دەکردرێت.

خەڵک خستنە ژێر کاریگەری تەوژمی سۆز و عاتیفە و مزایەدانی نەتەوەیی گەوجێنەر، لە جۆری «موچەمان ناوێ، سەربەخۆیمان دەوێ» کرداری نائەخلاقیانەی کەسانێکی دوور لە ڕەوشت و بەها مرۆڤایەتیەکانن بە مەرامی چەواشەکاری بۆ شاردنەوەی تاوان و گەندەڵیەکانی دەسەڵاتداران. ناتڕین و برسیکردنی گەل شەرمەزاریە و بێدەنگی لە دزی نەفت و بێدادی خیانەتە. خەڵەتاندنی جەماوەر بە دروشمی هاشوهۆشی قەبەی گەوجێنەر بۆ پەردەپۆشکردنی قەیرانە دەستکردەکانی دەسەڵاتداران ناپاکیە. ئەو ئاوانە گەورانە دژە-کۆمەڵگەن و کۆمەڵگەکەمان دادەوەشێنن نابێ بەسەر گەلدا تێپەڕن. کۆیلە، ئیرادە و وڵاتی نییە و تەنها کۆیلایەتی بەرهەم دەهێنێتەوە. دەوڵەتی سەربەخۆی ئازاد بە تاک و هاوڵاتی ئازاد و باوەڕبەخۆ و خاوەن هەڵوێست دروست دەکرێت، دەبێ سەربەخۆیشمان بوێت و موچەشمان بوێت. بەرگری کردن لە نان و کەرامەتی جەماوەر ئەرک و شەرفە. شەرەف و شەهامەتی سەرکردە لە پاراستنی کەرامەت و سەفرازی هاوڵاتیاندایە. گەل سەرچاوەی سەروەریە و سەرکردە بە ڕێژەی پەیوەستبوونی بە بەرز ڕاگرتنی سەروەری و خۆشگوزەرانی و کەرامەتی گەلەوە شەرەفمەندە. نەفت دەبێ بکرێتە ئامرازێکی کاریگەر بۆ خۆشگوزەرانی نەک ئامرازێکی شوومی برسیکردن و کۆیلەکردن و کۆنترۆڵکردنی تاک و کۆمەڵ و هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵگە. بێ دەرهێنانی پیشەسازی و بازرگانی نەفت لە دەستی دەسەڵاتداری گەندەڵ لایەنە شوومەکەی ناخی کۆمەڵگەکەمان کلۆر دەکات. ئەوەش تەنها بە سەرکردەی دڵسۆز و ژیر و خۆنەویستی خاوەن بەها ئەخلاقیە باڵاکان دەکرێت.

ئەو حیزبانەی هەرێم ئەگەر تۆزێک جورئەت و دڵسۆزیان تێدابێت دەبێ بێدەنگی بشکێنن و لە مەهزەلەی تەخوین دانە پاڵ تەترسن و بەرگری لە ژیان و کەرامەتی جەماوەر بکەن و یارمەتیان بدەن، تا دیواری ترس لە دەسەڵات بشکێنن و ڕێنماییان بکەن لە چۆنیەتی مکوڕبوون لەسەر داواکاریە ڕەواکانیان تا ئەو دەسەڵاتدارە ملهوڕانە مەجبور بە پاشەکشێ بکرێن لەو ڕێڕەوی گەندەڵیەی گرتویانەتە بەر. دەبێ هەموان بەکردار و یەک دەنگی بەرز هاوار بکەین: هەناردەکردنی نەفت ڕادەستی حکومەتی ناوەند بکرێتەوە، تا نان و سەربەرزی بۆ جەماوەر بگەڕێتەوە... پێشمەرگەی گیانفیدا برسی نەکرێن و بەکوشت نەدرێن بۆ دەسەڵاتدارانی گەندەڵ. ژیان و بژێو و کەرامەتی وڵاتیانی کوردستان دەبێ لە سەرووی تێرکردنی حەزی گەندەڵکارانی بازرگانانی نەفتەوە بێت. ئەوە چارەسەریەکی دەستوبردە بۆ مشکیلەیەکی گرنگی ژیانی خەڵک. بەبێ ئەم ڕێگاچارەیە، باری ئابوری و دارای و خزمەتگوزاری هەرێم ڕۆژ بە ڕۆژ خراپتر دەبێت. خراپتریش لە پاشترە!!!

ئەسڵی کێشەکە چییە؟!.پەیوەندی ناوەند وهەرێم کێ رێکی دەخات؟!.

نیاز حـــامید

ئێستا باس وخواس گەرمە بۆ پرسی ریفراندۆم و دەوڵەتی سەربەخۆ، پارتی بە هەموو ئیمکاناتی راگەیاندن وخستنەگەڕی دامودەزگاکانی خۆی بۆ چەواشەکاریی دەرهەق بەم پرسە، لە کاردایە. دەوڵەتی کوردیی، لەو هەلو مەرجەی ژیۆپۆلیتێکەوە و لە رووی مۆدیلی دەسەڵاندارییەوە وەهمە. یفراندۆم زیادەیە، چونکە خەڵکی کوردستان بە پێویستی ژیاری دەبینێت. هەموو شتێکی یاساخ، خۆشەویستە، دەوڵەتیش لە کورد یاساخ کراوە، کەوانە لە رووی سایکۆلۆژییە بە پێویستی دەزانێت، وا دەزانێت ئیدی ئەگەر دەوڵەتی هەبوو، کێشەی نابێت، کە دیارە وەهمە. ئەو دەوڵەتانەی کە دوای شەڕی جیهانی یەکەم و دووم دروستبوون لە رۆژهەڵاتی ناوین، دەوڵەتی نەتەوەبوون، ئەوان کێشە سەرەکییەکە بوونە بۆ خەڵکی نەک بێ دەوڵەتبوون، چونکە ئەگەر دەوڵەتی نەتەوەیی، چارەبواییە، بیووایە فریادڕەسی خەمەکانی خەڵکی، ئەو هەموو پەناهەندە روویان لە ئەوروپا نەدەکرد، یان لانی کەم ئەو دەوڵەتانە دەیانتوانی بۆ پێداویستیەکانی رۆژ پشت بە جیهانی دەرەوەی خۆیان نەبەستن، یا نەتانەت یەک داهێنانیان بۆ خزمەتکردنی مرۆڤایەتی دابهێنایە، ئەوەی ئەوانە دیانهێناوە کوشتن وخوێن وئەنفال و زیندانی و بە هەژارکردنی کۆمەڵگە بووە و بەردەوامیشن . کەوانە پارتی دەیەوێت ئەو هەستەی خەڵکی بە وەهمی دەوڵەت بۆ شاردنەوەی هەرەسە یەک لە دوایەکەکانی لەسەر ئاستە جیاجیاکان، بشارێتەوە.

دەتوانین کۆمەڵێک پرسیار بوروژێنین، کە ئایا پارتی خاوەن پرۆژەیە یا پرۆژەی خەڵکی دیکە و دەوڵەتی دیکە بەڕێوەدەبات؟ بۆچی پارتی ئەوەندە بە ئینفاقی کوردان، نەتانەت بە ئینفاقی دوو کەسیش لەدەرەوەی خۆی نێکدەچێت؟ بە کارێکی دوژمنکارانەی دەبینێت؟ بە رێککەوتنی یەکێتی و گۆڕان پارتی هەڕەشەی شەڕی ناوخۆ و، دوو ئیدارەیی دەکات، با دەستبکەین بە پرسیارەکان، لە هەر پرسیارێکدا، نیەتی پارتی و ماهیەتی پارتی واڵانر دەکات؟ ١- ئایا پارتی هەڕەشەی نانەوەی شەڕی ناوخۆ بە پراکتیزە دەکات؟ ٢- پارتی ئەوەندە بێ چارەیە، پەنا بۆ چەک ببات و، بیر لە دانوستاندن و گفتوگۆ نەکاتەوە؟ ٣- ئایا پارتی توانای شەڕی هەیە؟ شنگال وەک نمونە. ٤- ئایا پارتی بیری لەو هەموو بەرژەوەندییەی خۆی کردۆتەوە، کە لە شەڕدا رەنگە هیچی نەمێنێت؟ ٥- ئایا پارتی بۆ شەڕی ناوخۆ ئەم جارەش هانا بۆ تانک وسوپای تورکیا دەبات، بەتایبەتی زیاتر لە ١٣ سەربازگەی پڕ چەکی تورکیا لە زۆنی زەرد هەیە ؟. ٦- ئایا ئەمەریکا و دەوڵەتەکانی دنیا، کە لە هاوپەیمانێتی جیهانیدا عێراقیان بە هەرێمی کوردستانەوە لە دەست سەددام رزگارکرد، رێگا بە پارتی دەدەن ریسەکەیان بکاتەوە خوری و شەڕێکی ناوخۆ بنێنەوە؟ ٧- هاوپەیمانی نێودەوڵەتی بە پێشەنگایەتی ئەمەریکا بۆ قەلاچۆکردنی داعش، رێگا دەدات پارتی شەڕێکی ناوخۆ بەرپا بکات؟ بەرەکانی شەڕ لە دژی داعش لاوازبکات؟.

ئەدی هەڵوێستی حکومەتی ناوەند چی دەبێت؟ ٨- بڕیاری سیاسی پارتی ئەوەندە لە ژێر کاریگەری شەڕخوازەکانە، کە نەتوانێت بیر لە شەڕ و دوو ئیدارەی نەکاتەوە؟ ٩-پارتی چی زەرەر دەکات لە ئینفاقی کوردان؟ جا ئەگەر ئیسلامییەکانیش بچنە ناو ئینفاقەکەی یەکێتی وگۆڕان، دەبێت چی بکات؟ ١٠- ئایا پارتی دەیەوێت هەڕەشەی شەڕی ناوخۆ و دوو ئیدارەی بخاتە ناو بازاڕی دانوستاندن بۆ ئەوەی قسە لەسەر ئەو دەیان ملیار دۆلارەی کە دیار نییە نەکرێت و کەس باسی گەڕانەوەی ئەو هەموو پارە بەتاڵانبردراوە نەکات ؟ ١١- یاخود دەیەوێت پرسی سەرۆکایەتی هەرێمی پێ چارەسەر بکات و قۆڵی لایەنەکانی دیکەی پێ بابدات و بە ناچاری پێشێلکاری یاساییان پێبکات؟ ١٢- ئەگەر

ئەوانەی سەرەوە هەموو نەبێت، پارتی نەنها شەڕی بۆ ئەوە دەوێت هەریمی کوردستان سەربەخۆ بکات و دەوڵەت دادەمەزرێنێت، ئایا ئەو ئینفاقەی نێوان یەکێتی و گۆڕان بەربەستە لەبەردەم سەربەخۆیی وەک پارتی بانگەشەی بۆدەکات، بۆیە دەبێت شەڕیان بکات؟ ١٣- ئەم پرسیارەی پێشوو راست دەبوو ئەگەر وەڵامی ئەو پرسیارەی بە ئەرێ جواب بدرێتەوە، ئایا پارتی هەموو رێوشوێنێکی گونجاو لە باری ئابوری وسیاسی ودیپلۆماسی دەستبەرکردووە بۆ ئەم پرسە؟ ١٤- ئەگەر دەستەبەری کردووە، بۆچی کەس جگە لە لافیتە، هیچ نابینێت؟.

بە رێککەوتنی یەکێتی و گۆڕان پارتی هەڕەشەی شەڕی ناوخۆ و دوو ئیدارەیی دەکات

١٥- ئایا پارتی بە راست و رەوان دەوڵەتێکی سەربەخۆی دەوێت، یا دەوڵەتێکی بەبارمتەگیراوی تورکیا؟ ١٦- ئەگەر تورکیا رازی نەبێت بە رەشماڵێکی کوردان لە ئەفەریقیا ئەگەر هەبێت، چۆن رازی دەبێت لە دامێنیدا دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردان هەبێت؟ ١٧- بە کورتی و کرمانجی، ئایا تورکیا دەیەوێت زۆنی زەرد بخاتە سەر جوگرافیاکەی خۆی، قوبرس ئاسا، بیکا بە ویلایەتی ٨٢ مینی خۆی؟ ١٨- پارتی چی قازانج دەکات، زۆنی زەرد بخاتە سەر تورکیا، لە کاتێکدا باکوری کوردستان، پەکەکە پێشەنگایەتی دەکات، پارتی لەوێدا دەبێتە کەمینەی بێ کاریگەر؟ ١٩- ئێستا شەڕێکی دژوار لە نێوان گەلی کورد و دەوڵەتی تیرۆریستی تورکیا بە تونی بەردەوامە، ئایا ئەگەر زۆنی زەرد ببێ بە ویلایەتێکی تورکیا، دەچێتە ناک دەوڵەتی ناوەند بۆ شەڕکردن دژی گەلی کورد لە باکوری کوردستان؟ ٢٠ - باشە بۆ پارتی باشتر نییە، دان بە قەوارەی خۆی بنێت و زمانی گفتوگۆ پێشبخات و زهنیەتی خۆسەپاندن و قۆرخکردنی هەموو جومگەکان لە دەستخۆی تورپدات، لەگەڵ خۆی و هێزە سیاسیەکان و خەڵکی ئاشت ببێتەوە؟ بەو پرسیارانەی سەرەوە، پێناسەیەکی گرنگی پارتیمان کرد، پارتی خاوەن پرۆژە نییە، پرۆژەی پارتی برینییە لە پرۆژەی ئیمپراتۆر ئەردۆگان، کە دەیەوێت باشوری کوردستان بخاتەوە سەر ئیمپراتۆرە نوێیەکەی عوسمانیی. لە بەرامبەردا پارتی بازاڕی هەرزان دەکات لەسەر حسابی هەست و نەستی دڵسۆزی خەڵکی بۆ ئایندەیەکی باش، گەرەنتی لە ئیمپراتۆر ئەردۆگان وەرگرتووە کە بە والییەتی باشوری کوردستان دەیهێڵێتەوە و هەموو ئیمکاناتێکی لە بەردەستدا مەیسەر دەکات.

جا ئەگەر بێینە سەر ئەسڵی کێشەکە، پەیوەند بە ناوەند و هەرێمی کوردستانی داگیرکراو لەلایەن تورکیاوە، مرۆڤ بۆی دەردەکەوێت، کە تورکیا دەیەوێت باشوری کوردستان لە ناوەند بکاتەوە و ئەو پەیوەندییەی کە دورست بووە پاش پرۆسەی ئازادکردنی عێراق تێکبدات، و ئەو دەستورەی کە بە رەزامەندی کورد نوسراوەتەوە و یەکەمجارە دانی بە بوونی هەرێمێکی فیدراڵی کوردان دادەنرێت، لە باری ببات و دەستکەوتەکە بگۆڕێتەوە بە داگیرکاریی باشور بۆ دەوڵەتی تورک. تورکیا، دەیەوێت بە دابڕاندنی باشور لە ناوەند کۆنترۆڵی سەرچاوەکانی وزە بۆ بەرژەوەندیی خۆی بکات، لە رێگای پارتییەوە، هەروەک ئێستا بەتەواوی کۆنترۆڵی کردووە. کەواتە بۆ تورکیا سەرباری ئەوەی بۆ تەسفییەی حساباتی خۆی لەگەڵ ئێران کێشەی هەرێم و ناوەندی دورستکردووە، سەرچاوەیەکی بەلاش یا هەرزانیشی بۆ دابینکردنی ووزە بۆخۆی مسۆگەر کردووە. دیارە رۆڵی بۆ داژیەتیکردنی ئەڤگەری ئازادی و سنانیۆی رۆژئاڤا، لە ئەرکە هەرە لە پێشەکانی پارتییە کە تورکیا ئەرکداری کردووە. ئەسڵی کێشەکە، کە هەرێم و ناوەند ناگەنە رێککەوتن، دەوڵەتی ئەکەپەیە، وەک لەسەرەوە هۆکارەکانیمان ئاماژە پێدا.

جا بۆیە تا هێزە سیاسەکانی باشور لە سەر سەکۆی سیاسی غائیب بن، پارتی وەک جێبەجێکارێکی بە وەفای ئەجندای تورکیا ئەکتیڤ دەبێ. کاتێکیش ئەوان خۆ کۆبکەنەوە، پارتی نەنگەتاو دەبێت، هەروەک لە ئینفاقی نێوان یەکێتی و گۆڕان دەیبینین، یا نزیکبوونەوەی ئەڤگەری ئازادی لە هێزە سیاسییەکانی باشورکە چەند نارەحەت دەبێت، چونکە بە خەتەری بۆ سەر ئەجندای تورکیای دەزانێت، هەر بۆیە بە هەموو هێزێکییەوە دژایەتی دەکات. بەچەمکی عێراق چیەتی کۆن و لەباوەشی عێراقی عەرەبی ژیان کردن کارەسانە، بەڵام رێکەوتنی دیموکراتیانە لەسەر بنەمایی پێکەوە ژیانێکی هاوسەنگ دەکرێ کێشەکان بەئاسانتر لەگەڵ بەغدا چارەسەر بکرێت نەک پارتی لەبازاڕەکانی تورکیا هەرزان فرۆشمان بکات. ئەسڵی کێشەکە، پارتییە کە وەک داردەست بە دەست تورکیاوەیە بۆ لێدانی یەکێتی کوردان و نزیک بوونەوە لە پەیوەندییەکی تەندروست لە گەڵ ناوەند کارایە.

پەیوەندیەکانی تورکیا و هەرێمی کوردستان

ڕێکەوت ئیسماعیل ئیبراهیم

بەشی یەکەم

پێشەکی:

باشوری کوردستان هەمیشە لەنێو هاوکێشە سیاسیەکانی دەوڵەتی عوسمانی و تورکیا بووە. لە سەرەتای دروستبوونی کۆمارەوە لە ساڵی ١٩٢٣ هەتا ئەمڕۆ، بەسەرهات و رووداوەکانی باشوری کوردستان، ڕۆڵی کاریگەری گێڕاوە لە وێنەکردنی سیاسەتی دەوڵەتی تورک. حکومەتی شێخ مەحمود، کودەتای قاسم، بزووتنەوەی ئەیلول، بزاڤی نوێ لەدوای هەرەسی بزووتنەوەی ئەیلول، قۆناغی ئەنفال و راپەڕینی ١٩٩١، شەڕی ناوخۆ، هەرەسی رژێمی بەعس لە ساڵی ٢٠٠٣، بەدەستوری بوونی قەوارەی باشوری کوردستان... تاد. هەموو ئەم روداوانە راستەوخۆ پەیوەندی بە تورکیاوە هەبووە و لە سیاسەتی دەرەوەی ئەو وڵاتەدا رەنگی داوەتەوە.

هۆکاری کاریگەربوونی تورکیا بە رووداوەکانی عێراق و باشوری کوردستان زۆرن لەوانەش بوونی رێژەیەکی زۆری کوردە لە باکوری کوردستان کە درێژکراوەی ئەتنی و ئاینی و نەتەوەیی و ئایدیۆلۆژی بە توندی پێکەوە گرێیان دەدات. لەبەرامبەر ئەوەشدا بوونی ژمارەیەکی بەرچاو تورکمانە لە سەرخاکی هەرێمی کوردستان و دەوڵەتی عێراق، ئەمە وێڕای ئەوەی کەهەرلەسەردەمی ئۆزالەوە تورکیا راشکاوانە و بەئاشکرا گرێدانەوەی ویلایەتی موسڵی بە تورکیاوە باسکردووە. هەموو ئەمانە رەنگە هۆکاری ستراتیژی و جیوسیاسی زۆر گرنگ بن بۆ تورکیا، بەڵام بە بۆچوونی من هۆکاری هەرە سەرەکی ئایدیۆلۆژیای دەوڵەتی تورکە بەرامبەر بە کورد. ئەنگێزەیەکی زۆر زاڵ و دیار لەنێو ئەقڵ و زهنیەتی دەوڵەتی تورکیا بەرامبەر بە کورد بوونی هەیە، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ساتی لەدایک بوونی کۆماری تورکیا. جەنگی سەربەخۆیی تورکیا لە ساڵی ١٩١٩-١٩٢٣ کۆمارێکی تازەی لەسەر کەلاکی ئیمپراتۆریەتێکی زۆر گەورە دروستکرد. ئەم کۆمارە تازەیە کە تەنها ٢٠٪ی خاکی ئیمپراتۆریای عوسمانی بەدەستەوە مایەوە، زۆر لەرزۆک و بودەڵە بوو. ترسێکی زۆر گەورە لە کۆنەستی هەموو تاکێکی تورکدا دروست کردبوو، ئەو ترسەش ترسی لەناوچوونی یەکجاری و سەرلەنوێ لەتوپەتبوونەوەی ئەو کەمە خاکە بوو کە بەدەستیانەوە مابوو. لەسەر ئەم بناغەیە بوو کە دەوڵەتی تورک ناسنامەی یەک نەتەوەو یەک وڵات و یەک زمانی سەپاند و هەرجۆرە هەمەڕەنگی و بۆچونێکی جیاوازی

رەتکردەوە و ترسی پەرتبوون و دابەشبوونەوەی وڵات وەک تراوما بەشوێن سەرکردەکانی ئەو وڵاتەبوون. سەرچاوەی سەرەکی ئەو تراومایەش بە درێژایی تەمەنی کۆمار کورد و پرسی کورد بووە. هەر لەبەر ئەمەش بووە کەهەتا ئەمڕۆ فۆبیای کورد سیاسەتی دەرەوەی تورکیا ئاراستە دەکات.

- ## تورکیا و کودەتای قاسم:

حکومەتی پادشایەتی لە عێراق هاوپەیمانی خۆرئاوابوو، تورکیاش لەسەروبەندی جەنگی دووەمی جیهانیدا لە دوای هەڕەشەکانی ستالین کەوتبووە بەردەم مەترسی. بۆ پاراستنی تورکیا و یۆنان لەشاڵاوی شۆڕشی سورو قەڵەمڕەوی یەکێتی سۆڤیەت، بەریتانیا و ئەمەریکا دەبوو هەمووشتێک بکەن. دەتوانین بێژین یەکەم ئیفرازاتی جەنگی سارد دروستکردنی پەیمانی باکوری ئەتلەنتیک (ناتۆ) بوو لە ساڵی ١٩٤٩، بۆ پاراستنی تورکیا و بەستنەوەی بە خولگەی خۆرئاواوە، ساڵی ١٩٥٢ بەبێ ئەوەی تورکیا زۆربەی مەرجەکانی بوونە ئەندامی تێدابێت، بە فشاری ئەمەریکا، کرا بە ئەندامی ئەو پەیمانە. بۆ زیاتر بەستنەوەی ناوچەکە بە جیهانی خۆرئاوا

دوورخستنەوەیان لە هەژموونی یەکێتی سۆڤیەت دەبوو وڵاتانی دەرەوەی حەوزی ئەتڵەنتیک لە پەیمانی هاوشێوەی ناتۆدا ڕێکبخرێن. پەیمانی بەغدا یاخود پەیمانی سەنتۆ (-Sento

بزووتنەوەی ئەیلول قۆناغێکی نوێ بوو بۆ تورکیا، هەرچەندە سەرکردایەتی ئەو بزووتنەوەیە لە خولگەی ئیسرائیل و تورکیادا بوون

Central Treaty Organisation) یەکێک بوو لەو جۆرە کارانە. ئەم پەیمانە بە کوێخایەتی بەریتانیا لەلایەن هەریەکە لە عێراق و ئێران و تورکیا و پاکستان، ساڵی ١٩٥٥مۆرکرا. یەکێک لە خاڵەکانی ڕێکەوتنی ئەو لایەنانە ئەوە بوو کە ڕێگا لە هەژموونی یەکێتی سۆڤیەت بگرن بەهەر نرخێک بووە . دژایەتیکردنی کوردو بزووتنەوەی ڕزگاری خوازی گەلی کورد لەناو ئەو چوارچێوەیەدا دانرابوو.

لە چواردەی گەلاوێژی ١٩٥٨ کودەتای قاسم لە عێراق ئەنجامدرا و حکومەتی پادشایەتی کە لەناو خولگەی خۆرئاوادا بوو کۆتایی هات و پەیمانی سەنتۆش لە گەڵیدا هەڵوەشایەوە. ئەمەریکا و بەریتانیا و تورکیا و ئێران لە دژی ئەو کودەتایە وەستان. کونسلی بەریتانی لە ئەستەنبول لەم بارەوە لە بروسکەیەکی نهێنیدا ئاماژە بەوە دەکات کە ئەم کودەتایە ڕەنگە کوردەکانی عێراق هانبدات، سەربەخۆیی خۆیان ڕابگەیەنن، ئەمەش دەبێتە هۆکاری ئەوەی کە تورکیا و ئێران پەرچەکرداری خراپیان هەبێت، بە دووری نازانین کە تورکیا بیر لە داگیرکردنی ناوچە کوردیەکانی سەر بە ویلایەتی جارانی موسڵ بکاتەوە، تەنانەت ڕەنگە بەهۆی لاوازی حکومەتی عێراقەوە ئەو هەڵە بقۆزنەوەو بیر لەوەش بکەنەوە کە شاری کەرکوک داگیر بکەن، چونکە لەو شارەدا تورکمانێکی زۆر هەن. باڵیۆزخانەی بەریتانیش لە ئەنقەرە بەهەمان شێوە نیگەرانیەکانی خۆی بۆ حکومەتی ئینگلیز ڕەوانە دەکات. دەوڵەتی تورکیاش لە هەمان ماوەدا و ڕاستەوخۆ لەدوای کودەتای قاسم بۆ یەکەمجار لە مێژووی خۆیدا، چەندین یەکەی سوپای خۆی ڕەوانەی سنورەکانی باشوری کوردستان کرد. بوونی کەمایەتی تورکمان لە عێراق و باشوری کوردستان هەمیشە پاساوێکی گرنگ بووە بۆ تورکیا بۆ ئەوەی لە کاروبارەکانی ناوخۆی ئەو هەرێمەدا قسەی خۆی هەبێت. شاری کەرکوک لەم دەسنوەردانە بەردەوامەدا هەمیشە بیانوو بووە بۆ تورکیا. بەرلە کودەتای قاسم هەمیشە دەسەڵاندارنی تورکیا سەردانی ئەو شارەیان کردووە؛ باشترین نمونەی ئەمەش سەردانی وەزیری دەرەوەی ئەو سەردەمەی تورکیا (تۆفیق روشدی) بوو لە کاتی مۆرکردنی پەیمانی سەعد ئاباد لە دژی گەلی کورد، ئەمە وێڕای سەردانی سەرۆک وەزیرانی ئەو دەمەی تورکیا (عەدنان مەندەریس) لەسەروبەندی مۆرکردنی پەیمانی سەنتۆ. لە هەردوو ئەو سەردانەدا تورکمانەکان بەسەر کراونەتەوەو بە ئاڵای تورکیاوە پێشوازی لەو بەرپرسە تورکانە کراوە، ئەمە جگە لەوەی کە لەنێوان کورد و تورکماندا لە کاتی هەردوو سەردانەکەدا ئاشوب هەڵئایساوە.

• تورکیاو حکومەتی بەعس:

دەتوانین بڵێین لە دوای کودەتای قاسمەوە هەمیشە ترسی تورکیا لە دابەشبوونی عێراق و هەرێمەی باشوری کوردستان بۆسەر ئاسایشی نەتەوەیی تورکیا بەرەوی سەندووە. بزووتنەوەی ئەیلول قۆناغێکی نوێ بوو بۆ تورکیا، هەرچەندە سەرکردایەتی ئەو بزووتنەوەیە لە خولگەی ئیسرائیل و تورکیادا بوون و هیچ کات لەگوێڕایەڵی سێگۆشەی (ساواک - میت - موساد) دەرنەدەچوو، بەڵام فۆبیای کورد هەرگیز ڕێگای بە تورکیا نەداوە چاوپۆشی لەهەر جوڵەیەکی ئەو گەلە بکات لەباشور. نزیکبوونەوەی تورکیا لە حکومەتی بەعسیەکانەوە باشترین ڕێگا چارە بوو بۆ تورکیا بۆ ئەوەی لەم ڕێگایەوە هەرسێ دەوڵەتی (ئێران، عێراق، تورکیا) بتوانن ڕێگا لە برەوسەندنی بزوتنەوەی کورد لەو بەشانەی کوردستان بگرن. پەیوەندیەکانی دەوڵەتی تورکیا لەم قۆناغەدا لەگەڵ حکومەتی عێراق لەسەر دوو ئاست داڕێژرابوو:

ئاستی یەکەم – ڕێکەوتن بۆ دژایەتیکردنی بزووتنەوەی کورد.

ئاستی دووەم- پاراستن و بەرگریکردن لە مافەکانی تورکمان.

سەبارەت بە ئاستی یەکەم پیادەکردنی سیاسەتێکی هاوبەش بوو لە نێوان هەردوو وڵات لە دژی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کورد. ئەم ئاستە لە هاوکاری جگە لە گۆڕینەوەی زانیاری و داڕشتنی ستراتیژی هاوبەش بۆ ڕووبەڕووبوونەوە،

ڕێکەوتنی سەربازییشی لەخۆ گرتبوو.

عێراق و تورکیا لە ئەنقەرە لە ساڵی ١٩٨٢ دا ڕێکەوتنێکیان مۆرکرد بە ناوی ڕاوەدوونانی گەرم (المطاردة الساخنة) کە تێیدا هاتووە:

- ڕێگا بە هێزەکانی هەردوولا دەدرێت بۆ ماوەیەکی دیاریکراو زیاتر نەبێت لە ٣ ڕۆژ بە قوڵایی ١٧ کم بچنە نێو خاکی یەکترییەوە.

- هەردوولا هەماهەنگی گۆڕینەوەی زانیاری ئەمنی لەگەڵ یەکتر دەکەن.

- بەدەستەوەدانی تاوانباران و داواکراوان، ڕێگادان بە دادگا ئەمنیەکان بۆ بەدواداچوونی کەسانی تاوانبار لەناو خاکی یەکتریدا.

- عێراق تێچوونەکانی هەموو جوڵەیەکی سەربازی تورکیا لەناو خاکی خۆیدا لە ئەستۆ دەگرێت.

سوپای تورکیا لە ڕۆژەکانی ٢٦-٢٨/ مایسی/١٩٨٣ لەژێر ناوی ئیکیرێس ٨٣ بەقوڵایی ٢٥ میل سنوری عێراقی بەزاندو بۆ یەکەمجار دەسنپێشخەری لە جێبەجێکردنی ئەم ڕێکەوتنەدا کرد و چەندین پێشمەرگەو هاوڵاتی سڤیلی شەهید کرد .

سەبارەت بە ئاستی دووەمیش واتە پاراستنی مافی تورکمانەکان، بۆ یەکەمجار لە ڕۆژی ٢٤-١-١٩٧٠ ئەنجومەنی سەرکردایەتی بەعس، بۆ یەکەمجار بڕیاری سەلماندنی مافە کەلتوریەکانی تورکمانی دەرکرد و دواتریش پاش دە ساڵ لەو ڕێکەوتنەو لە ڕۆژی ٢٦-٢-١٩٨٠ تورکیا کۆنسلگەری خۆی لە شاری موسڵ کردەوە. دەتوانین بێژین کە پەیوەندیەکانی دەوڵەتی عێراق و تورکیا لەسەردەمی فەرمانڕەوایی حزبی بەعسدا لە چاخی زێڕینی خۆیدا بووە، چونکە جگە لەو هەموو ڕێکەوتنانە، لە ڕێگای نەرمە هێزەوە تورکیا زۆر بە جدی کاری بۆهاتنە نێو باشوری کوردستان و ناوچە تورکمانیەکان کردووە، کۆمپانیا تورکیەکان باشترین هۆکاربوون بۆ تورکیا بۆ ئەوەی لە ڕێگایانەوە پەیوەندی ژێربەژێر لەگەڵ هەندێک لایەنی تورکمانی تۆرانی گرێبدات. لەم چوارچێوەیەدا چەندین مەڵبەندی کەلتوری و ڕۆشنبیری تورکمان کرانەوە کە پەیوەندی ڕاستەوخۆیان بە مەڵبەند و لایەنە تورکیەکانەوە هەبوو.

- **تورکیاو ڕاپەڕینی بەهاری ١٩٩١ :**

جەنگی کەنداوی دووەم و ڕاپەڕینی بەهاری ١٩٩١ لە باشوری کوردستان، بۆ تورکیا سەرەتای دەسپێکی چاخێکی نوێ بوون لە پەیوەندیەکان. ڕاپەڕین بۆ یەکەمجار لە مێژوودا شۆڕشی کوردی لە شاخەکان هێنایە خوار، کورد وەک قەوارەیەکی نیمچە سەربەخۆ لە «کوردستانی عێراق»دا حوکمی خۆی گرتە دەستی خۆی، بە هاوکاری ناڕاستەوخۆی ئەمەریکا و خۆرئاوا لە ڕێگای پێکهێنانی ناوچەی (دژە فڕین - No Flay Zone) و لە پاش ئەنجامدانی پرۆسەیەکی هەڵبژاردن، حکومەتی هەرێمی کوردستان دامەزرا.

سەرۆک کۆماری ئەو دەمەی تورکیا تورگوت ئۆزال(١٩٢٧-١٩٩٣) کە هەڵگری هزری عوسمانگەرایی نوێ بوو، بەدید و ڕوئیای جیاوازەوە سیاسەتی دەکرد. ئەو لەو باوەڕەدا بوو کە تورکیا لە پێناو مانەوە و سەقامگیری و یەکپارچەیی خۆیدا، هەروەها لەپێناو بەهێزبوون و زاڵکردنی هەژموونی خۆیدا دەبێت یەکەم شت لەگەڵ کوردا ڕێک بکەوێت. ئەو لەو باوەڕەدا بوو کە تورکیا دەبێت کوردەکانی (ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆریای عوسمانی کۆن) لەگەڵ برا تورکەکانیاندا ئاش بکاتەوە و پێکەوە دەسەڵاتێکی هاوبەش لە نێو دەوڵەتێکی فیدراڵیدا دروست بکەن. ئۆزال بۆ ئەم مەبەستە یەکەم هەنگاوی بەئاراستەی ئاشتەوایی لەگەڵ باشوری کوردستان دەسنپێکرد لکو بەناوی پاراستنی ئاسایشی نەتەوەیی تورکیاوە و لەدژی پارتی کرێکارانی کوردستان لە قوڵایی خاکی هەرێم ئەنجامی دەدا.

بزووتنەوەی ئەیلول قۆناغێکی نوێ بوو بۆ تورکیا، هەرچەندە سەرکردایەتی ئەو بزووتنەوەیە لە خولگەی ئیسرائیل و تورکیادا بوون

سەرەتای دزەکردنی سەربازیی تورکیا بۆ ناو خاکی هەرێمی کوردستان لە ڕێگای ئەو هێزانەوە بوون کە لە ناوچەی ئارامی سەرسنوری تورکیا بەناوی هێزەکانی چەکوشی ئامادە بۆ پاراستنی گەلی کورد و ناوچەی ئارام لە لایەن هێزە فرەنەژادەکانەوە، بەگوێرەی بڕیاری ٦٨٨ی ڕۆژی ٥ی ئاپریلی ١٩٩١ ی ئەنجومەنی ئاسایشی نێودەوڵەتی دروستکران. لە ماوەی ئۆپەراسیۆنەکانی بەدیهێنانی خۆشگوزەرانی لە کۆی ١٤٥٦٨ سەربازی نێودەوڵەتی ٩٥٦٤ سەرباز سەربە هێزی ئەمەریکا بوون، هەروەها لە هێزی چەکوشی ئامادە لە

کۆی ١٩١٢ سەرباز ١٤١٦ سەربازی ئەمەریکی هەبوون بەشێکی بەرچاوی ئەو هێزانەش لە سوپای تورکیا پێکهاتبوون. تۆخبوونەوەی شەڕی ناوخۆ لەلایەک و گرێدانی پەیوەندی ئەمنی لەگەڵ تورکیا هۆکارێکی راستەوخۆ بوون بۆ زیاد بوونی دەسەڵاتی تورکیا و هێزە چەکدارەکانی لە باشووری کوردستان. لە ٣١ی ئابی ١٩٩٦ جەنگی ناوخۆی باشووری کوردستان قۆناغێکی مەترسیداری بڕی. هێزەکانی رژێمی بەعسی ئەوکات بەهاوکاری پارتی دیموکراتی کوردستان هێرشیان کردە سەر شاری هەولێر و لە چنگی یەکێتی نیشتیمانی کوردستانیان دەریانهێنا. ناوچەکە بوو بە گۆڕەپانی جەنگێکی خوێناوی. لەملاشەوە هێزەکانی تورکیا زیاتر لە قوڵایی کوردستان خۆیان چەسپاند. ئەم هێزانە رۆژ لە دوای رۆژ ژمارەو سەربازگاکانیان لە زیاد بووندا بوون. بەگوێرەی هەندێ ئامار لە ئێستادا ٣٢٣٥ سەربازی تورک لە باشووری کوردستان بوونیان هەیە. ئەم سەربازانە دابەش کراون بەسەر ١٣ سەربازگەی جیاواز کە هەر هەموویان لەناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی پارتی دیموکراتی کوردستانن. سەربازگەی کانی ماسی لە زاخۆ، سەربازگەی بامەڕنی، سەربازگەی کریبی لە زاخۆ گەورەترین سەربازگەی سوپای تورکیان لە باشووری کوردستان. هەرچەندە پەرلەمانی کوردستان لە ساڵی ٢٠٠٣ بڕیاری دەرکردنی ئەوهێزانەی سوپای تورکیای داوەو پەرلەمانی عێراقیش لە رۆژی ١٥ی گەلاوێژی ٢٠٠٨ داوای کرد هەموو هێزە سەربازیەکانی سوپای تورکیا لە هەرێمی کوردستان بچنە دەرەوە، بەڵام هەتا ئێستا تورکیا هیچ کام لەم بڕیارانەی جێبەجێ نەکردووەو بەردەوامە لە پێشێلکردنی سەروەری خاکی هەرێمی کوردستان و عێراق.

- پەیوەندیەکانی تورکیا و هەرێمی کوردستان

بەشی دووەم :
پەیوەندیەکان لەسەردەمی ئەکەپە و ئەردۆغان.............

ئازادیا تاکی گرەنتی یا چڤاکەکێ ئازادە

عەلی ئۆرەماری

ل وێ روژا مروڤ لسەر رویێ ڤێ ئاخێ هاتیە دیتن، دکێشمەکێش و دهەڤرکییێن بەردەوامدابوویە لگەل سروشت و دەورو بەرێن خۆ، ئەگەر هەڤرکی ئارماڃ و سونەتا مانەڤەیێ بیت دژیانێدا، دەبیت ب پرسین کیژان رێک بژارەبکەین دێ یابکێمتر ئازاربیت، مروڤ درویبرویبوونەکا خۆیناویا بەردەوامدابیت لگەل هەڤ نەژادێ خۆ ب ئارمانڃا دەست بسەرداگرتن و ملکەچبوونا سروشتی و ئێکدانا هەفکێشەیێن وێ، یان ژی هەڤرکیەک ب ئارمانڃا بدەستڤەئینانا هەفسەنگیێ و ڤەژاندنا سیستەمێ ژینگەهی، هەلبەت ڤان هەردو بژاردەیان ژی خاندنگەه و بیردوزێن تایبەت بخۆڤە هەنە، دوێ ئێگەهشتنێ دا ئەوا ئاڤاکرنا تاکەکێ ئازاد گرەنتیا چڤاکەک ساخلەم و ئازاد بەرهەم دئینیت و هەردەما تاک و چڤاک وەک هەڤالجەمکەکی نەهاتنە ژێک جوداکرن و کار ژبۆ تمامکەرێن ئێکبن بێنەکرن و لسەر بنیاتێ پەوەردەکرنا تاکەکێ ئازاد بوانەیا وێیا ساخلەم کە رێزێ ل ئازادیی و تایبەتمەندیێن دیتر بگریت، هنگی هەم کۆمێن وان تاکان دێ چڤاکەکێ وەکهەڤ بەرهەم ئینیت، هەم ژی سیستمەک ئێنە دروستکرن کۆ پیروزییێن مروڤی تێدا بێنە پاراستن و تاکێن دوی سیستەمیدا وەک هەڤ بژین، هەڤرکی و خاندنا دروستا ئازادیان ل ڤیرە دەست پێ دکەت و گرنگیا ڤێ مژارێ ژی دڤێ ئێکێ دایە، گەلەک فەلسەفە و رامانێن ئازادیێ ببەرقرابوون و بدەستڤەئینانا قەوارەیەکی دیاریکری و دامەزراندنا دەولەتێ دەست نیشان دکەن، ژوانا ئەفلاتوون و هێگل تێزێن خۆ لسەر ڤی بنیاتی ئاڤاکرینە، و ئازادیا مرۆڤی ب ئەرکانڤە گرێ ددەن و ئەرک ژی ددەولەتێدا تێنەدەست نیشانکرن، ئانکۆ تاک گرێدایی دەولەتیە و دەولەت بەری ئەرک و مافێن تاکی تێن، ئەفلاتوون دبەرهەمێ کۆماردا دتێزەکا تایبەتدا لسەر وەکهەڤیێ دناڤبەرا ئەخلاق و سیاسەتێدا بڤی رەنگی دپرسیت، ئەو کیشک تاکە تێنە هژمارتن بتاکێ چاک؟ و ئەو چ رێکێن کۆ مروڤ بگەهینێ؟. هەچکۆ ئەف جورە پرسێن هەنێ دبیاڤێ فەلسەفا ئەخلاقیدا تێنەکرن و پەیوەندی بچ بابەتێن دیترڤە نینن، ئەما تاکێ چاک بدیتنا یونانیان دەبیت ئەندام بیت ددەولەتێدا، و نائێنە هژمارتن ب کەسێ چاک ئەگەر تێدا ئەندام نەبیت، و ل ڤێرەدا پرسەکا دن ژ پرسا ئێکێ دروست دبیت، ئەی دەولەتا چاک کێشکە؟ و رێکێن هنگافتنا وێ کیشکن؟ و بڤی رەنگی فەلسەفا ئەخلاقی بلند دبیت و دچینە دبیاڤێ زانستێن سیاسیدا، و دەولەت بدیتنا ئەفلاتوونی نمۆنەیەکا مەزنکریا تاکی یە و دوێ باوەرێدایە هەر دەمێ سیستەمێ حوکمرانیێ ئێکچو، دەبیت کار ژبۆ چێکرنا ئەخلاقی بینە کرن، وەسا بو دچیت ئەخلاق گەلەک کۆیرترە کۆ تنێ کارێن چاک بیت، و دەولەت دڤی بیاڤیدا وێنەیەکێ مەزنکریە و ئەڤەیە یا ئەفلاتوون پالدایی ژبۆ شروڤەکرنا بابەتێن وەکهەڤیێ ددەولەتێدا و تێدا روناهیێ بێخینە سەر وەهکەڤیا تاکان، ل ڤێرە تێبینی تێنەکرن ئەخلاق گرێدایی رەفتارێن تاکی نە و سیاسەت تایبەتمەندە ب رەفتارێن کۆمێڤە، و لگەل ڤێ ئێکێدا ژی دێ بینین ئەفلاتوون هەردوکان دئێک پەیڤدا کۆم دکەت ئەوژی وەکهەڤی یە« العدالە «، یاکۆ ئەگەر د یائێکێدا هاتە دەستەبەرکرن ئەڤە تاکەکێ چاک هاتە بەرهەم ئینان ودێ دیادوێدا ژی دەولەتا نمۆنەیی ئێتە پێک ئینان، هەر نێزیکێ ڤێ ئێگەهشتنێ ژی بیرمەند و فەیلەسۆفێ ئەلمانی جورج فیلهام فریدریک هیگل، دبێژیت « ئازادیا راستەقینەیا تاکی تێنەبدەستڤەئینان دچارچووڤێ پێگیریا وی ب ئەرکانڤە و «هیگل وەسا دبینیت گەل دەولەتا خۆ بدامەزرینن دابشێن ئازادیێ بهنگێڤن، ژبەرکۆ ئارمانڃا بنەرەتیا وێ دەولەتێ مرۆڤ هەست بهەبوون و بەهاییێن خۆ بکەت، ئەگەر ئەم هەر ئێک ژ ئەفلاتوون و هیگل بسەرکێشێن بیردوزا دەولەت بەری تاکی تێت

یـان ئـا دەوڵـەت نەئێنـە دروسـتکرن بیـر ل ئازادیێـن ئـاکان درەوکا مەزنـە، ئەڤـە جـودا ژڤانـا هەلگرێـن بیـردوزا ئاڤاکرنـا ئاکەکـێ ئـازاد و دەموکراسـیی هێڤێنـی سیسـتەمەکێ ئـازاد و دەموکراتیکـە، «ئومـاس هوبـز» فەیلەسـۆفێ ئینگلیـزی دەربـارەی ئازادیـا ئاکـی بڤـی رەنگـی شـرۆڤەدکەت « ئازادیـا ئاکـی یاجـودا نینـە ژ ئازادیـا وی چڤاکـێ ئێـدا دژیـت و دئەجامـدا ژی نەیـا جودایـە ژ ئێگەهـێ سیسـتمێ سیاسـی» کـە وانـە بڤـێ خاندنـێ بیت ئازادیـا ئاکـی بنیانـێ ئاڤاکرنـا سیسـتمەک دەموکراتیکـە ئێـدا هەمـی ئـاک بهەسـتکرن ب ئـەرک و مافێـن خـۆ بکـەن، برەنگەکـێ ژیـان ئێـدا وەک هەڤبیـت و بێـی دەسـت درێژیـێ ل یـێ بەرامبـەر بکـەت، ئەمـا ب پشـت راسـتیڤە ئەگـەر ل سەدسـالێن مـە دەربازکریـن بئایبـەت ل روژهەلانـا ناڤیـن کـە کار هنـد لسـەر پەروەردکـرن و ئاڤاکرنـا ئاکـی نەهانیەکـرن بشـێواز و فەلسـەفا دروسـتا ئازادیـێ، دەرئەجـام ئـەڤ دەڤـەرە دڤـان سەدسـالاندا دشـەرنیخ و هەڤرکیێـن خونـاوی و پـر ئـازاردا دەربازبوویـە.

> دیاردکەت کۆ جیهانا عەرەبی دبیاڤێن زەبکرن و نەبوونا ئازادیـان و زورداریـا دەستە لاتێن سیاسی دپاشکەفتیترین نمونەیێن ڤێ سەردەمیدایە

ئێـک ژ وان ئەگەرێـن سـەرەکیێن شۆرەشـێن ڤـێ دوماهیـێ ل وەلاتێـن عەرەبـی بناڤـێ بوهـارا عەرەبـی سـەرهلداین، ڤالابوونـا وان وەلاتـان بوویـە ژ ئازادیێـن ئـاکان و ئازادیێـن دەربرینـێ، راپوورتـا گەشـەپێدانا مرۆڤـی یاعەرەبـی ل سـالا ٢٠٠٤ ێ ئـەوا ل دەسـپێکێن ٢٠٠٥ ژلایـێ نەتەوێـن ئێکگرتیڤـە ل ژێـر ناڤـێ « بـەرف ئازادیـێ ل وەلاتێـن عەرەبـی « هاتیـە بەلاڤەکـرن، لسـەر هنـدەک راسـتیێن دلگران راوەسـتایە، دەمـا دیاردکـەت کـۆ جیهانـا عەرەبـی دبیاڤێـن زەبکـرن و نەبوونـا ئازادیـان و زورداریـا دەسـتەلاتێن سیاسـی دپاشـکەفتیترین نمونەییـن ڤـێ سـەردەمیدایە و ب شـێوازێن سیسـتەمێن سـتالینی بنـاڤ دکـەت، و هـەر دڤـێ راپوورتێـدا دیاردکـەت ئەڤەیـە یـا روژهەلانـا پاشـکەفتی و روژئاڤایـا پێشـکەفتی ژێـک جودادکـەت و دبێژیـت زورداریـی سـیمایەکێ بەرچاڤـێ شارسـتانیەتا روژهەلاتـە و ئازادیـی ژی سـیمایەکێ شارسـتانیەتا روژئاڤایـا ڤـێ سـەردەمی یـە و شورەشـێن گەلێـن روژهەلانـا ناڤیـن ژی هـەر بەرهەمـی زەبکرنـا ئازادیێـن مرۆڤـی نـە و نەبوونـا ئازادیێـن رادەربرینـی، کـە ئەنجامـێ نەبوونـا پلانێـن پێشـوەختێن پەیوەندیـدار ب چێکرنـا ئاکەکـێ چـاک و پاشـان ئاڤاکرنـا سیسـتەمەک دەموکراسـیی، ب ئانکۆیـەکا دیـتر ل وێ جیهانـا دبێژنـێ روژهەلانـا ناڤیـن دەوڵـەت بـەری پەروەردەکـرن و پێگەهاندنـا ئاکـی هاتیـە.

ئومـاس هۆبـز فەیلەسـۆفێ ئینگلیـزی دەربـارەی گرنگیـا ئازادیـا ئاکـی بـۆ ئافراندنـا چڤاکەکـێ سـاخلەم ئـەوژی بڤـی رەنگـی شـرۆڤەدکەت « ئازادیـا ئاکـی یاجـودا نینـە ژ ئازادیـا وی چڤاکـێ ئێـدا دژیـت و دئەجامدا ژی نەیـا جودایـە ژ ئێگەهـێ سیسـتمێ سیاسـی « کـە وانـە بڤـێ خا ند نـێ بیـت ئازادیـا ئاکـی بنیانـێ ئاڤاکرنـا سیسـتمەک دەموکراتیکە ئێـدا هەمـی ئـاک بهەسـتکرن ب ئـەرک و مافـان خـۆ، لسـەر بنیانـێ ئازادیـا منـێ ئـاک پشـکەکا نەڤەقەتیایـە ژ ئازادیـا نەیـێ ئـاک، ئانکـۆ رامانـا دروسـتا ئازادیـێ خـۆ دوێ چەندێـدا دبینیـت کـە چـەوا حەزێـن مروڤـی دبـێ سـنورن ژبـۆ بدەسـتڤەئینانا خاسـتەکێن ئێربوونـێ و ئازادیـێ، ئاهـەر بـوی رەنگـی ژی دەبیـت زێدەگاڤیـان لسـەر خاسـت و حـەزو ئازادیێـن یـێ بەرامبـەردا ژی نەئێنەکـرن، بەلکـو بـزاڤ ژبـۆ دەلیڤـە رەخسـاندن بـۆ یـێ بەرامبـەر بێـی گوهـدان ب جوداهیێـن پیسـتی و رەگـەزی و ئەتنیکـی و دینـی، دوی دەمیـدا هەمـی ئـاک بجوداهیێـن خۆڤـە دنـاف ئێـک چڤـاک و سیسـتەمدا کەهـی دبـن و دبنـە ئێـک گـروپ و ئێـک ئیـم ژبـۆ ئاڤاکرنـا وەلاتـی و دەوڵـەت دبینـە دەوڵەتـا هەمیـان.

جـون سـتیوارت مـل بیرمەنـد و فەیلەسـوفێ ئینگلیـزی یـێ ب بیـردوزا خـۆ دپەرتـوکا خۆیـا on liberty ئـەو بیـردوزا دڤـێ ئێـزا گوتنـا خۆیـا بەربلاڤـدا کـۆم دکـەت دەمـا دبێژیـت « هـەر تشـتەک رێگریـێ ل هەڤرکیـا ئـازاد بگریـت ئـەو شـەرەکێ رهایـە ل دژی ئازادیـێ، و هـەر تشـتەک ژبـۆ ئازادکرنـا وێ بـێ بێتـە کـرن خۆشـیێن وێ یێن بێ سـنورن «، ژلایـێ خۆڤـە بیرمەنـدێ لیبرالـی « فریدریـک ئوچوسـت فـون لایـک « پێناسـەیەکا گەلـەک بسـانەهی ددەتـە ئازادیـا مروڤـی و ئـازادی لنـک وی ئـەوە « مـروڤ نەیـی نەچاربیـت ژبـۆ ملکەچبوونـا یێـن دیـتر « و دڤـی بیاڤیـدا رامانێـن ئازادیـێ دسـێ وێنەیانـدا بەرچـاڤ دکـەت، ئازادیـا مرۆڤـی درامانـەکا خـۆدا پشـکداریا وی یـە دبژارەکرنـا دەسـتەلاتێدا ود دانانـا یاسـاییێن نەشریعـی و پشـکداریکرن دچالاکیێـن

کارگێریدا «ئازادیا سیاسی «، وئازادی دوێنەیەکێ دیتردا ئەو پاننایی یە یائێدا دشیاندابیت مرۆڤ بگەهینە ئەنجامدانا کارەکێ دیاریکری ب پالدانا ئیرادەکا خۆسەر نەک ب باندورەکا هەوارکی یان ژی ب ئەگەرا هندەک کاودانێن دەمکی یێن دیاریکری « ئازادیا نافخۆ «، و ئازادیا ئاکی دوێنەیێ سێ یێدا لنک فون لایک ئەوە چەندایەئیا شیانێن ئاکی بۆ ئێرکرنا حەزێن خوە یان ژی ئەو پاننایی یە یا ئێدا مرۆڤ دکاریت چالاکیێن بژارەکرنا ئەنترنائیڤێن بەرچاڤکری بکەت «ئازادی وەک شیان «.

ل دوماهیێ ژی دید و بوچوونێن بیرمەندو فەیەلەسۆفێ کورد عەبدولائوجەلان کە دسەدسالیا هزارا سێ یێدا ب زەلالترین و نرخترین بیردوز ئێنە هژمارن، د بیاڤێن ئازادیی یا ئاکی و گرنگیا ئاڤاکرن و پەروەردەکرنا ئاکەکێ ساخلەم دئێگەهشننەکا ساخلەما ئازدیاندا ئێنە هژمارن، و هەر وەختی مە شیا وی ئاکێ ئازادو دەموکراسی ئاڤا بکەین هنگی ئەم دکارین چڤاکەکێ ئازاد و دەموکراسی بەرهەم بینین و هەروەختی ئەڤ هەردوکە هاننە پێکئینان سیسنەمێ سیاسی دبینە مالا هەمی پێکهاتان وهنگی جوداهیین نەئەوەیی ودینی و مەزهەبی و بیسنی هەبوونا خۆ ژدەست ددەن ب وانەیێن خۆ زالکرنێ و هەمی ئاک و پێکهاتە دکۆنفیرالیەئێن خۆسەرو دەموکرائیک بهەمی رامانین ماف و ئەرک و ئازادیان وەکهەڤ دژین، و دڤێ مژارا فەلسەفیدا و بنایبەت لسەر ئازادیان، ئوجەلان دپشکا سێ یێدا د بەرهەمێ « مانیفسنویا شارسنانیەئا دیموکراسی، سۆسیولوچیا ئازادی «یێ ل دور پەیوەدییێن دناڤبەرا ئازادیێ و دەموکراسیێ دا ب پەیوەندیەکا ئالوزو مژارەک ئاسێ دنێریت دەما دبێژیت « کێشک ژڤان مژارا ژ دەهما یادی بوویە « و ئەڤ مژارە یە یا گەنگەشەیێن بەردەوام لسەر ئێنەکرن، و ئەما دشیانێن مەدایە دیاربکەین و گەلەک بسانەهی، ئەف هەردومژارە ئێکو دو تمام دکەن دچارچوڤێ وێ پەیوەندیا بهێزا دناڤبەرا واندا هەی، بوێ چەندا ئەم هزرێ دپەیوەندیا دناڤبەرا سیاسەئا چڤاکی لگەل ئازادییێدا هەی، ئاهۆسا دشیانێت مەدایە گرێدانەکێ دناڤبەرا ئازادیێ و دیموکراسیەئێدا ژی دروست بکەین، و سیاسەئا دەموکرائیک ئالیێ پر زەلالە دسیاسەئا چڤاکیدا، دئەنجامدا نهۆ ئەم دکارین پێناسەیا سیاسەئا دەموکرائیک بکەین کو ئەو هونەرێ رزگاریا راسنەڤینەیە، کە وانە سیاسەئا دەموکرائیک و بکارئینانا وێیا ساخلەم خاندنگەها راسنەڤینەیا فێربوونا ئازادیێ و بکارئینانا بەهاو نرخێن وێیە و هەر وەختێ بسیاسەنکرنا چڤاکی لسەر بنیائێ ڤێ خاندنگەهێ هائە پێگەهاندن هنگێ ئەو چڤاک ژی رزگار دبیت، لەوان ب پێی فەلسەفا خاندنگەها ئوجەلاند، چارەسەرکرنا پرسێن ئالوزێن سەدسالێن بوریدا ل روژهەلاتا ناڤین هائینە دروسنکرن ل جهێ رێکێن چارەسەرکرنێ بو بێنە دیتن پتر ئالوزبووینە، و ئالوزێن روژ هەلاتا ناڤین و مانەڤەیا پرسا گەلێ کوردسنانێ بێ چارەسەرکرن، یان هەمی ئەو شورەشێن هائینە برێڤەبرن خاندنگەهەکا ئازەو ئایبەت بخۆڤە نەبویە و نەڤگەرێن رزگاریا گەلێ مەژی نەشیایە خۆ دقەید و بەندێن شێوازێن کلاسیک رزگاربکەت، رزگاریا شورەشەکا چەکداری لسەر بنیائێ چەوساندنا پێکهانەیەکێ دیتر نەشێت خۆ بسەپینیت و سیسنەمەکێ سیاسی ئاڤابکەت، لەوان ژی ئەگەر ئەم دقەت بدەین بنایبەت دپڕوژەیێ نەخشە رێکا ئوجەلاند دنەوروزا ٢٠١٣ دا هائیە بەلاڤەکرن، گەلەک بهۆیرکائی و بزەلالی ئێرینێن خۆ لسەر چەوانیا ئاڤاکرنا سیسنەمەکێ دەموکرائیک بەرچاڤ دکەت، بێی وی سیسنەمی بدایکبوونا دەوڵەئێڤە گرێ بدەت، بنیائێ وێ یا گرێدایی ئاڤاکرنا ئاکەکێ ئازاد و دەموکرائیکە و هەر دەمێ ئاک لسەر نرخێن فەلسەفا ئازادیا دەموکرائیک هائە ئاڤاکرن، دویر ژ هزرێن نەسک و

دەمارگیر، هنگی چڤاکەکێ دەموکرائیک و مللەتەک دەموکرائیک ئێنە بەرهەم ئینان و ئاک و چڤاکێن دەموکرائیک بێی جوداهیێن هەیی، گرەننیەکێ بسلامەتێ ئاڤاکرنا سیسنەمەکێ دەموکراسی یێ بخۆ برێڤەبرنێ ئێنە دروسنکرن، و هەمی جورێن دەمارگیریێ و جوداهیێن نەئەوەیی و دینی و ئەوێن دیتر دڤی سیسنەمێ دەموکرائیکدا ڤالا دەردکەڤن و هەر ئاکەک دگەهینە ئازادیی و مافێن خۆ، لەوان ژی ئەو جورە سیسنەمێن ل کاننونێن روژئاڤا ئێنە جێ بەجێکرن، بدیننا مە ئەف چورە سیسنەمە بەرهەمێ ڤێ خاندگەهێ یە بهۆیرکائی لسەر ئاخا روژئاڤا ئێنە جێ بەجێکرن، بوویە جهێ سەرنجا روژئاڤا بەری روژهەلات و دێ دەست پێکەک بیت ژی ئەو پڕوژەیی ل روژئاڤا جهێ خۆ دکەت ببینە پڕوژەیەک پاننایا هەمی روژهەلات بخۆڤەبگریت و جهێ هەمی پڕوژەیێن دیتر بگریت کۆ دسەدسالین بۆریدا نەشایی گەلێن روژهەلاتا ناڤین ب ئارامی لگەل ئێک بژین.

کاریگەرییە نێگەتیڤیەکانی حزبی کوردی

د.زمناکۆ خەسرۆ عەلی

لە ماوەی چارێکە سەدەی ڕابردووی ئیدارەکردنی باشووری کوردستان لەلایەن حزبی نادامەزراوەیی کوردییەوە، لە زۆر ئاستی جوداد، حزبی کوردی کاریگەریی نێگەتیڤ و خراپی لەسەر تاک و کۆمەڵگەی کوردیدا هەبووە. هەوڵ دەدەین بەگوێرەی توانا تیشک بخەینە سەر ئەو کاریگەرییانە.

- تاکەکی دژ:

لەبەرئەوەی سیاسەتی سیاسەتکردنی زۆربەی حزبەکان کارکردنە لەسەر دەرخستنی ناشیرینییەکانی حزبی بەرانبەر، بە مەبەستی تێکشاندن و دزێوکردنی حزبی بەرانبەر، ئەوا ئەو بنەمایە ڕۆچووینە ناو ڕەفتار و بیرکردنەوەی ئەندامانی حزبەکان. بەهۆی ئەوانیشەوە، کە ئەواجودی دیاریان لە کۆمەڵگەی کوردی هەیە و بەشێکی کۆمەڵگەن، بەشەکی زۆری کۆمەڵگەی کوردی هەمان ڕەفتاری ناشیرینیان لێ بەدی دەکرێ. دیقەت بدەن، زۆربەی تاکی کوردی ئامادەگییەکی بەزەیی بەردەوامی تێدایە، نا دژی هەموو بنیادەم و نشتەکانی دەوروبەری بێ. تاکی کوردی لە ئاستەک دایە، توانای بینینی خاڵی پۆزتیڤ و جوانی زۆر کەم بووە. بەهۆی ئەوەوە، دژبوون بەرانبەر بە دین، نەریت، هونەر، بیرکردنەوەی ئەوانی دی، ڕەنگ ، هتد دەبیترێ.

- ڕەتکردنەوە:

لەوەیاندا، حزبی کوردی وەکوو گای یەک ئاخورە قبوڵی هاوبەشیکردنی دەسەڵات و ئیدارەکردنی ئەوانی دی نییە. ئەدی ئەوە نییە، لە بەڕێوەبەری ژوورێکی گچکەی فەرمانەگەیکرا بگرە، هەتا دەگاتە دانانی وەزیر و سەرۆک - وەزیران، لەسەر بنەمای حزبی دادەنرێن. یانی، تا لەبەرئەوەی حزب دەیەوێ هەژموونی خۆی بەسەر یەکە ئیدارییەکاندا بسەپێنێ، ئەوە ڕاستە، بەڵکو هاوتا دەگەڵ ئەوەدا، پتر لەبەرئەوەیە قبوڵی نییە، ئەوانی دی ئەواجودی هاوبەشی ئیدارەکردنیان هەبێ. هەر لەبەر هەندێشە، هەمان ڕەفتار لە کۆمەڵگەی کوردی، دەدیترێ. چلۆن؟ تاکی کوردی توانای هەڵکردنی نییە، یان زۆر کەمە دەگەڵ ڕەنگ و بیرکردنەوە جیاوازەکان. زۆر ئەو گوتارانە دەبیسترێن؛ کابرای دیندار نا بە ڕەتکردنەوەی کەسانی «بێدین» (نەک بێ دین) ڕادەگا، لەزۆر باردا هێرشی ناڕەوا دەکاتە سەر کەسایەتی و سنووری کەسییەکانیان. لە بەرانبەریشدا، کەسانی «بێباوەڕ بە دین» (بێدین)، هەموویان نا، بەڵام زۆربەیان، نەک هەر بابای دیندار و نوێژەکەی ڕەت دەکەنەوە، بگرە هێرش بۆ سەر پیرۆزییەکانی دینەکەشیان دەکەن. لەسەر ئاستی حزبەکانیش هەروا؛ بەوەی، ئەندامانی حزبەکان هەمیشە لە ڕەتکردنەوەی بیرکردنەوەی هەنگاوەکانی حزب و هەوادارنی بەرانبەردان.

> **ململانێی سیاسیی و فکری و دینی و کۆمەڵایەتیدا، تاکەکان لەسەر هێڵەکانی خۆیان ڕشتترن**

- درووستبوونی پەرچەکرداری ڕەتکردنەوە:

بەهۆی ئەوەوەش، پەرچەکردار لە ناخی تاکی هێرش بۆ کراو چێ دەبێ. چۆن؟ کاتێک کەسەک هێرشی دەکرێتە سەری، بەئاییەتی هێرشی توند و تێکشکێنەر، ئەوە وای لێ دەکەن، توندتر دەست بە بنەمای بیرکردنەوە و پەیڕەو و پرۆگرامی خۆی بگرێ. سەرنج بدەن، لە ململانێی سیاسیی و فکری و دینی و کۆمەڵایەتیدا، تاکەکان لەسەر هێڵەکانی خۆیان ڕشتترن. بە نموونە، کاتێک کابرای بێدین بە زمانێکی زبر دەیەوێ چەوتییەکی دینی نیشانبدا، بەڵام ئەو ڕوونکردنەوەیە نەک هەر نابێتە هۆی دروستکردنی دەرز لە بیرکردنەوەی کەسانی دیندار، کە گوتارەکەی ئاراستە کراوە، بەڵکو ئۆختری دەکاتەوە لەسەر دینەکەی. کە بابای پارتی، یەکێتی، گۆڕان، ئیسلامییەکانیش هێرشی توند دەکەنە سەر سیاسەتی حزبی بەرانبەر، لەوێشدا هەمان شت. هێرشەکە تەنها ئامانجی تێکشکاندن دەپێکێ، نەوەک ڕوونکردنەوە و هۆشیارکردنەوە.

- توندوتیژیی کۆمەڵایەتی:

لەبەر هەمان هۆکار و شیکردنەوە، کاتێک وروژاندن و پەرچەکردار بەردەوام بوو، ئەوا توندوتیژی بەرهەم دێ. کە ئەوەشیان زۆر

بەڕوونی لە کۆمەڵگەی کوردی پەی پێ دەبردرێ. ئوندونیژی لەسەر ئاستی هێرشکردنە سەر هەوادارانی یەکتر لە کاتی هەبوونی کەمترین بارگرژیدا، تا دەگاتە ئاستی هەبوونی ئوندونژی لەناو یەکە گچکەکانی کۆمەڵگە؛ لە نێوان هاوڕێیان و ئەندامانی خێزان، بۆ نمونە. بە ئاشکرا ئەوە لە رەفتاری زۆربەی تاکی کوردی، بەتایبەتی ئەوانەی سەر بە «ئەم حزب» و «ئەو حزب» و بەرەیەن، ئامادەگیی هێرشکردن و ئازاردانی ئەوانی دییان هەیە. یانی، ئەگەر زەین بدەین، دەبینین تاکی کوردی تاکێکی شەڕاوی و شەڕکەر و هێرشکەرە، بۆ سەر دوژمن نا، بەڵکو بۆ سەر هاوزمان و هاوشار و هاونەتەوەی، کە سەر بە لایەنەکی دییە. کە ئەوەش دەرخەری کەسایەتییەکی ئوندونیژە لەناو هەناوی تاک و کۆمەڵگەی کوردی، کە سەرچاوەیەکی پەروەردەی سیاسیی حزبەکانە.

- قبووڵنەکردن:

ئەوەیان هەر بەشەکە لەوانەی سەرێ، کە بنەمایەکی دیموکراسیتشە، هەر وەک چۆن زۆربەی حزبەکان ناڕازین بە بیرۆکە و بەرنامەی حزبەکانی دی، زۆربەی تاکی کوردیش هەروا. ئەوانیش قبوڵی هەبوونی ڕای جوداخواز ناکەن. ژبەر هەندێ، دیموکراسی لە کوردستاندا لە قۆناغی سەرەتاییشدا پێی قایم نەکردوە.

- گەندەڵی لەسەر ئاستی تاک:

پاش ڕاپەڕین، زۆربەی حزبی کوردی لە قۆناغی شۆڕشگێرییەوە گۆڕا بۆ قۆناغی بازرگانی و سامان-کۆکردنەوە و گەندەڵبوون. ئەو پەتایە، وەکو پەتای درم، زۆربەی بەرپرسە سیاسییەکانی باشووری گرتەوە. لەبەرئەوە، ئیدارەدان و سیستەمی گەندەڵی و بازرگانیکردن بوونە بنەمای سەرەکی سیستەمی میریی هەرێمی کوردستان. پاشان، ئەو نەخۆشییە درمە، لە ئاستی سەرێ شۆڕبووەوە بۆ ئاستی تاک. لەوێندەریش، زۆربەی تاکی کوردی، بە ئەرک و پێگە و پیشەی جودا، ئەو ڕەفتارە دزێوەیان وەرگرت. با نمونەتان بۆ بهێنمەوە، تەماشا کەن، ئەو کەسەی سۆندەی ئاوێ هاوردە دەکا، سۆندەیەکی وا هاوردە دەکا، بەرگەی کەمترین ساردی و گەرمی نەگری، سۆندەکە زوو شەق دەبا و بێکەلک دەبی. تەنانەت گەندەڵی لە قەڵەم ڕەساس و فیوڵ پەمپی ماشێن و مۆنۆڕی موبەریدە و دەرمان و هەزاران شتی دی دەکرێ. تا ئەو ئاستەی، گەندەڵی و نابەرپرسانە مامەڵەکردن لەگەڵ پێگە و ئەرکی فەرمیش دەکرێ. کابرا فەرمانبەری میرییە، تا پێی بکرێ لە ماوەی کارکردنەکەیدا کەمترین کار دەکا، خۆی لە ئیشەکان دەدزێتەوە. کە ئەگەر بابای خاوەن ئەرک، پلەیەکی وای هەبوو، بەهۆی شوێنەیەکەیەوە بنوانێ دەستی بە دوو ئانە و خراپبەکارهێنانی پۆستەکی بگا، درێخی ناکا. دەمەوێ بڵێم، گەندەڵی لە باشووری کوردستان لە ئاستی بەرپرس و وەزیر و گزیر دەرچووە، بەشێوەیەک شۆڕبووینەوە، بەشی هەرە زۆری، نێزیکی ڕەهای گشتی، کۆمەڵگەی گرتیتەوە.

لەبەر ئەوە، کە باسی چاکسازی ئیداری و سیاسی دەکرێ، دڵنیا بن کە چاکسازی بە قۆڵبەستکردنی دوو بەڕێوەبەری گشتی و تەنانەت وەزیریش ناکرێ، چونکە تازە گەندەڵی، نا- ڕاستبوون و خیانەتکردن لەگەڵ دەوروبەر، بەشی هەرەزۆری کۆمەڵگەی گرتیتەوە. بۆیە، ئەگەر کۆی سیستەمەکە گۆڕانی بەسەردا نەیێ، ئەوا هەرچییەک بکرێ، بێ سوود دەبێ.

حزبی کوردی تاکی کوردی هاندا لەسەر دەیان و سەدان ڕەفتاری بەد بەردەوام بێ

- هاندانی نێگەتیڤ:

لە دەروونزانیدا، باسی یەکێک لە بیرۆکەکانی فێربوون دەکرێ، کە لەو بیردۆزەدا ئەوە دەرکەوتییە، ئەگەر هاتوو ڕەفتارەک هاندرا و پاداشت کرا، دەبێتە هۆی هاندانی ئەو کەسە بەمەبەستی دووبارەکردنەوەی ئەو ڕەفتارە. لەسەر هەمان بنەما، حزبی کوردی تاکی کوردی هاندا لەسەر دەیان و سەدان ڕەفتاری بەد بەردەوام بێ. سەرەنجی خۆتانم بدەنێ، کاتێک کابرا بەرپرسە لە یەکەیەکی پۆلیسی، ئاسایشی، جاسووسی، و هتد، کە لە پێناو پارێزگاریکردن لە بەرژەوەندییەکانی حزبەکەی، پڕ دەدانە ئەم و ئەو، ئازاری ئەو و ئەم دەدا، لە بەرانبەر ئەوەدا؛ پارچە زەوییەک پاداشت دەکرێ، دەتوانێ کارەکی عاسێبووی خزمەکی خۆی بڕوێنێ، یان لە شوێنەکی دیار و باش مۆڵەتی کردنەوەی دوکانەک وەردەگرێ. ئەوەش، لە نەستی تاکی کورددا، بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ، وا لە تاکی کوردی دەکا، تاکی کوردی بیر لەوە بکاتەوە، هەمان کار بکا، تا ئەویش هاندان و دەستخۆشانە و پاداشت وەربگرێ. لەبەر ئەوە، بەتێپەڕبوونی کات، کە کەسانی خراپ، بەهۆی ئەنجامدانی کاری خراپ لۆ حزبەکانیان، هاندان و پاداشت دەکرێن، هەم وایان لێ دەکاتن، ئەوان لەسەر ڕەفتارەکانیان بەردەوام بن، هەمیش هانی خەڵکی دیش

دەدا، بچنە سەر هەمان ڕێچکە. لەبەر هەندێ، حزبی کوردی لەوەدا کۆمەڵگەی ویران کرد، «فێرکردنی خراپی بەکۆمەڵ»ی فێری تاکەکانی کۆمەڵگە کرد. پرۆسەی فێربوون لە ئاستی تاک-تاکی کۆمەڵگە چوویتە ئاستی فێرکردنی سەرلەبەری کۆمەڵگە. چ فێرکردنەکیش، هاندانی تاکەکان بۆ بەردەوامبوون لە سەر ڕەفتاری بەد و خراپ و ناشیرین.

کەسانی زوڵملێکراو لە سێرەی دوژمنداری دانە

- دوژمنداری کۆمەڵگەیی:

لەبەر ئەوەی دوو حزبە دیار و گەورەکەی کوردستان لە پێناو پاراستنی بەرژەوەندییەکانی خۆیان هێزێکی تایبەت بەخۆیان لە دەوری خۆیان دروست کرد، ئەو هێزە لەناو کۆمەڵگە تاوانی جۆراوجۆریان کردییە. لە زۆربەی ئەو تاوانانەدا، کەسی یەکەمی تاوانکەر یان کەسی یەکەمی سەرووی چەقۆو و تفەنگبەدەستەکە (بەرپرسەکە) دەناسرێ، کەسی تاوانلێکراو بەچاوی دوژمن سەیری تاوانکەر و بەرپرسەکەی دەکا. بۆ نموونە، کە بەرپرسەکی ئەمنی یان عەسکەری هێرش دەکاتە سەر هاوڵاتییەک یان زیادتر، ئەو کەسانەی هێرشیان کراینە سەری، حیسابی دوژمن بۆ ئەوان دەکەن. بەهۆی ئەوەوە، کەسانی زوڵملێکراو لە سێرەی دوژمنداری دانە. لەبەرئەوەی تۆڵەکردنەوە بە یەکێک لە سیفەتە مرۆییەکانی بنیادەم دادەنرێ، لە هەر بار گۆڕانەکی گەورەی سیاسیی و دەسەڵاتداریدا، لەدوو تۆڵکردنەوەی خۆیان دەبن. لە بیرمان نەچێ، زاڵم و مەزڵوم هەردووکیان هاوڵاتین. کەسانی ناو یەک کۆمەڵگەن. یانی، حزبی کوردی، دوژمنداری شۆڕکردەوە ناو کۆمەڵگە. لە نێو ماڵەکانی نێو یەک گەڕەک و شاردا چاندی. ئەوان کۆمەڵگەیان کردە دوژمنی یەکتر. لەبەر ئەوە، دەبێ وەهای دابنێین دوژمنداری کەوتووەتە ناو تاکەکانی کۆمەڵگە. چونکێ ژمارەی ئەو کەیسانە فرە زۆرن، بۆیە دوژمندارییەکە لەسەر ئاستی هەبوونی حالەت و تاکوتەرا، چووەتە ئاستی دیاردە و بەشی زۆری کۆمەڵگەی گرتینەوە. حزبی کوردی تۆوی دەیان حالەتی دوژمنداری لە کۆمەڵگەدا چاند. بۆیە دەکرێ پێی بگوترێ دوژمنداری کۆمەڵگەیی.

گەندەناسیۆنالیزم (pseudo-nationalism) و کووشتنی ئینتیما:

حزبی کوردی بە شێوەیەکی ڕێکخراو کاری کردییە لەسەر کووشتنی ئینتیما بۆ نیشتیمان و هەموو ئەو شتانەی پەیوەستن بە نیشتیمانەوە. هاوڵاتی ئەو هەستەی هەیە، کە هیچ شتێک، یان زۆر کەم بنەما، دەیبەستنەوە بە نیشتیمانەوە. بە جۆرێک، هاوڵاتی سەرخاک، بنخاک، ژێرخان، و سەرخان بە هی خۆی نازانێ. پێی وایە ئەو لە نیشتیمانەکدا دەژی، قۆچانەکەی بە ناوی چەند کەسانەکە. ئەو دابڕان و پچڕانە لە پەیوەندیی نێوان تاک و نیشتیماندا، وای کردییە، زۆربەی نیشتیمانیان بیر لە سوودگەیاندن نەکەنەوە بە ئایندەی وڵاتەوە. یانی، حزبی کوردی نەک هەر هاوڵاتی لە نیشتیمان تۆراند، بەڵکوو کردییە تاکەکی بێسوود و دژ بە نیشتیمانیش.

سەبارەت بە نەتەوەییبوون (ناسیۆنالیزم)یشەوە، دەسەڵاتی کوردی لە ڕێگەی گوتنەوەی گوتاری ناسیۆنالیزمەوە، کە هەمیشە لە هەوڵی بارگاویکردنەوەی هاوڵاتییانە، بەڵام پێچەوانەی ئەوە لە ئاوەز و شوناسی کەسایەتیی تاکی کوردی، هی باشوور بەتایبەتی، دەبینرێ. شیکردنەوەکە ئاسانە، دەسەڵاتی کوردی ناسیۆنالیزمەکی درۆزنانە و ناڕاست بە هاوڵاتیان دەفرۆشێتەوە، کە هاوڵاتی پێچەوانەی ئەوە، ئیزدیواجییەت لە بنەمای ئەو گوتارە دەبینێ، نەتەوەبوونەکەی تێک دەشکێ و لەناو دەچێ. نەتەوەییبوونەکەی، کە لە سادەترین پێناسەیدا بەستنەوەی

> **حزبی سیاسی لە باشووری کوردستان، کاریگەریی نێگەتیڤی لەسەر ڕەفتار و بیرکردنەوەی تاک، بەهۆی ئەوانیشە، لەسەر کۆمەڵگە، دروست کردوە**

تاکە بە نیشتیمان و سوودگەیاندنییەتی بە پێکهاتەکانی نیشتیمانەکەی، ئەو نەتەوەییبوونەی تێکشکاوە و لەبارێک هەڵوەشانەوە. بۆیە ئەگەر لێرە و لەوێ شوناسەکی ناسیۆنالیستانە لە تاکی کوردی بەدی بکرێ، شوناسەکی ڕاستەقینە نییە، بەڵکو گەندە شوناسە، گەندە-ناسیۆنالیزمە. ناسیۆنالیزمەکە لە هەناوی خۆیدا دژبوون و پێچەوانەبوون و دژنەوژمی ئەو ناسیۆنالیزمەی هەڵگرتییە.

- تاکی نابەرهەمهێن و تەمبەڵ:

دەسەڵاتی کوردی هاوڵاتی فرە حازرخۆری بەرسێبەر کردوە. سیستەمی ئیدارەکردن لەسەر بنەمای سوودگەیاندن بوو بە هەوادار و ئەندامان، جگە لەوەی کەمترین دەرفەتی پرۆژەی تایبەتی و کارگەی بەرهەمهێنی

ڕەخساند. ئەوەندەی بەئاشکرا دامەزران، سەدان هەزاریش وەکوو بندیوار موچەخۆر کران. بەهۆی ئەوەوە، تاک توانای کارکردنی نەما. پیشەسازی و ئاژەڵداری و کشتوکاڵ، ئەوەندەی هەش بوو، پەکی کەوت. یەک نموونە دەهێنینەوە، لە ناوچەیەکی دوورە دەستی کوردستان، کە ژمارەی دانیشتوانەکەی کەمترە لە هەزار کەس، بەڵام سەد و شازدە (١١٦) کەس موچەخۆری بنکە تەندروستییەکەی بوون. کە زۆر ڕۆژان، ژمارەی نەخۆشەکان، کە سەردانی ئەو نەخۆشخانەیان دەکرد، کەمتر بوون لە ژمارەی کارمەند و موچەخۆرانی خەستەخانەکە!

لە ئەنجامدا، ئەگەرچی دەیان وردە خاڵی دیکەی گرنگ هەن، لەو نووسینەدا ئاماژەیان پێ نەدرایە، بەڵام لەوە دەگەین کە حزبی سیاسی لە باشووری کوردستان، کاریگەریی نێگەتیڤی لەسەر ڕەفتار و بیرکردنەوەی تاک، بەهۆی ئەوانیشە، لەسەر کۆمەڵگە، دروست کردوە. زۆر لەو ڕەفتار و بیرکردنەوە چەوتانە، بوونەتە بەشێک لە کەسایەتی و شوناسی تاکی کوردی، تازە بە هەوەنتە لێی نابنەوە. کە ئەوەش کاریگەریی هەیە لەسەر ئایندەی وڵات، چونکە نەوەکانی وڵات لەسەر پەروەردەی چەوت گەورە دەکرێن. لەبەرهەندێ، ئەگەر بمانەوێ ئارگومێنتی پێچەوانە و چارەسەر ژبۆ ئەو ڕەفتار و بیرکردنەوە بەدانە دابنێین، دەبێ بیر لە وشککردنی ئەو سەرچاوەیە بکەینەوە و بگۆڕێن، کە بووەتە و دەبێتە هۆی بەردەوامیدان بە ڕەفتار و بیرکردنەوە خراپەکان. یانی، تا سیستەمی سیاسی لەسەر ئاستی جودا کاریگەریی خراپی لەسەر تاک و کۆمەڵگە هەبی، تا ئەو سیستەمە ڕیشەکێش نەکرێ و فۆڕمات نەکرێ، هەرچییەکی دی بکرێ، ئەوا تەنها بۆیەکردنەوەی ڕووکەشی تەنێکێ لەناودا ڕزیوە.

ژن لەنێوان مافی خودایی وحەزی پیاوان بەناو ئاین و ئازادی

کامەران گوڵپی

دەزانم لەبەرانبەرنوسینی ئەم بابەتە لەلایەن هەندێک نەیاری ڕادیکال، یاخود بەناو ئازادی خواز بەمافی ژنان ڕووبەڕووی ڕەخنە دەبمەوە، چونکە بەش بەحاڵی خۆم دەمەوێت بابەتیانەو دوور لەدەمارگیری (پیاوسالاری) ڕاستیەکان بخەمە ڕوو، بەشێوەیێک کە نەگرووپی خاوەن بیرۆکەی گۆشەگیرکردنی ژنان ویستویانە ڕوونی بکەنەوە بۆ کۆمەڵگە، وەنەگرووپی بەناو بانگەشەکارانی(ئازادی بۆ ژنان) بوێری ئەوەیان کردووە ژن ئاشنا بکەن بەمافەکانی، لەکاتێکدا هەردوو گرووپ لەناخدا دژی ئازادی ژنان کاریان کردووەو کاردەکەن پێچەوانەی ئەوەی کە بەدیهێنەر ژن و پیاو بە مرۆڤ ناودەبات بەبێ جیاوازی لەهەست و مرۆڤ بوون و کەرامەندا.

هەڵگرانی بیری توندڕەوی و ڕادیکالی دونیای ژنیان بە گۆشەگیرکردنی لەچوارچێوەی ماڵەوەدا وەسف کردووە، بۆ ئەوەی بەدوور بێت لەڕۆڵی خۆی لەبوارە جیاوازەکانی ژیاندا، بەبیانوی ئەوەی ژن ئەرکی دایکایەتی لەسەرە، لەکاتێکدا خوای باڵادەست کاتێک ئاماژە بەمرۆڤ دەکات هەردوو ڕەگەزی بەیەکەوە گرێ داوە لەئەرک و فەرماندا، قورئان ئاماژە بە هاوونا بوونی پیاو و ژن دەکات(من عمل صالحا من ذکر،او انثی) واتە هەریەک لەئێوە کاری باش ئەنجام بدات چ نێر بێت یاخود مێ.

هەمان ڕەخنەش ڕووبەڕووی گروپی بانگەشەکارانی(ئازادیخوازی ژنان)دەکەین، چونکە لەلای ئەمانیش ژن ئەو دروستکراوەیە کە وەکو بوکەڵەیێک سەیر دەکرێت و بازاڕی ڕیکلامە بازرگانیەکانی پێ دەڕازێنرێنەوە لەپێناو بەکاڵاکردنی خودی ژندا، هەموو جوانیەکان و نواناکانی ژنان لە جوانی لەش ولاریدا قەتیس دەکەن و بە وێسنگەی خۆ بەئاڵکردنەوەی دەبینن لەچێژ وەرگرتن و حەزی سێکسیدا.

بەجۆرێک پێوەری وەرگرتنی ژنان لەبوارەکانی ژیانی ئاسایی لەکۆمپانیاو فەرمانگەکاندا پەیوەست کراوە بە ڕادەی جوانی ئەو ژنەوە، واتە توانستی خراوەتە ژێر چەتری بەزەیی و دڕندەیی پیاوانەوە، کەرامەتی لەچەندیەتی تێرکردنی ئەواندا دەبینرێنەوە، ئەمەش ئەو پەڕی بەکۆیلەکردنی ژنە!.

بابەیەکەوە سەردانێکی مەیدانی بۆ مافی ژنان بکەین لە چوارچێوەی پەیامی خوایی بۆ مرۆڤەکان کە خۆی لەکۆنا پەیامدا(پەیامی ئیسلام) دەبینێتەوە دوور لەدەمارگیری و هەڵچوون و خۆ نەنگاوکردن لەئاست ئەو وشانەدا کەڕاستی حەزی پیاو سالاری شکست پێدێنێت، لەبەر ئەوەی کۆمەڵگەی کوردی کۆمەڵگەیەکی موحافیزکارەو زۆربەی چەوساندنەوەکان لەژێر ناوی ئاین بەپلەی یەک و داب و نەریتی کوردەواری بەپلەی دوو ئەنجام دەدرێن بۆیە پێویستە ئیشکی زیاتر بخەینە سەر ئەو لایەنە لەڕووە مێژووییەکەیەوە، بۆ ئەوەی خەونی پیاوسالاری لەژێر پەردەی ئایندا لەگۆڕ بنێین.

کاتێک خوای باڵادەست نمونەی مرۆڤی باوەڕداروبەموراڵ دێنێتەوە ئاماژە بەدوو ژن دەکات لە وەستانەوە بەڕووی جەورو ستەمداو بەرگری کردن لە هەڵوێستی خۆیان کە ئەوانیش (ئاسیای ژنی فرعەون و مەریەمی دایکی عیسا مەسیح)ە.

ئەم ئاماژە خودایە وێناکردنی ڕۆڵی ژنان پیشان دەدات کەسەرمەشقی وەستانەوە، باوەڕداری، داکۆکی لەماف، نەنها پیاوان خاوەنداری نین بەڵکو خودی ژنانن.

هەموان دەڵێین ژن نیوەی کۆمەڵەو نیوەکەی تریشی پەروەردە کردووە، بەڵام لەڕووی پراتیکەوە دەیان چەوسێننەوەو نەنانەت مافی بڕیاردانیشیان لێ سەنراوەتەوە بەهۆکاری ئەوەی کەتەنها (ژنن یاخود مێ)، ئەمەش تەنها سەپاندنی حەزو ئارەزوی خودی پیاوانە

کەهەمان ئاستی مرۆڤ بوون دەیانگرێنەوە.

یەکەم خێزانی پەیامبەری ئیسلام(د.خ) بازرگان بوو، تەنانەت خودی موحەمەد پێش وەرگرتنی ئەرکی پەیامبەری لەلای ئەو ئیشی دەکرد، هەمان هاوسەری کە خەدیجەی ناو بوو پاڵپشت و پشتیوانێکی بەهێزی پەیامبەر بوو لەهەموو ناخۆشیەکانیدا بەرانبەر بەنەیارانی، تەنانەت ئەو داوای هاوسەری و ژیانی هاوبەشی لە موحەمەد کرد، پێچەوانەی دابونەریتی دوورگەی عەرەبی کە ئەمەش خۆی لەخۆیدا داهێنانێکی نوێ بوو لەژیانی کۆمەڵایەتی ئەو کاتەدا .

بەڵام ئێستا کەسانێک دروست بوون کە تەنانەت چوونە دەرەوەی ژنان بۆ بازاڕ و ڕاپەڕاندنی کاری تایبەتی خۆیان بەبێ پیاو یاخود مەحرەم حەرام دەکەن.
بەشداری کردنی ژنان لەکاری سیاسیدا ڕسوا دەکەن.
بەدرێژایی تەمەنی پەیامبەر یەک توندونیژی تۆمارنەکراوە بەرانبەر بەخێزانێکی، لەلایەن ئەوەوە، بەڵکو ناوەکو ئەوپەڕی سنورەکانی مهرو خۆشەویستی و متمانەی بەژنان بەخشیوەو تەنانەت داکۆکی ئەو لەکاتێکی هەستیاری وەکو سەرەمەرگدا ئەم ووشەیە بووە (زۆر نەرمونیان و بەڕێزبن لەگەڵ ژنانداو مەیان چەوسێننەوە).

وانە بەکەمتر لەخۆتان سەیریان مەکەن، چونکە یەکەم هەنگاوی ئەو لەسەرەتای بانگەوازیدا ڕزگارکردنی کچانی کۆرپەی تازە لەدایک بوو لە کلتوری دواکەوتووی (زیندەبەچاڵکردن) کە لەناو کۆمەڵگەی عەرەبیدا باوێکی چەسپاو بوو.

چواردە دەیە پێش ئێستا متمانەی بەرەنگاری و وەستانەوەی ژنانی پیشانی مرۆڤایەتی دا، کاتێک گەمارۆی خرایەسەر لەلایەن قورەیشیەکانەوەو سێ ساڵی خایاند، خێزان و هاوسەرەکەشی لەتەنیشتنیەوە بوو، هەتا کۆچی دوایی کرد.

بەڵام ئێستا بەناو بەرپرسە پیاوەکان لەگەڵ دۆخێکی نەخوازراو دێنە پێش ڕاستەوخۆ ژنەکانیان وەکو (بوکەڵە) بەرەو هاندەران بەڕێ دەکەن و ڤیزای ڕاستەوخۆیان بۆ وەردەگرن، لەکاتێکدا ژنان خولقێنەری ژیانن، بەڵام ئەمان لەژیان بێ بەشیان دەکەن و بەچاوی کەمتر لەخۆیان سەیریان دەکەن.

بۆیە مێژوو تۆماری کردووە بۆ ئەم بەناو موسڵمانانەی ئێستا کە یەکەم کەس لە ئاینی ئیسلامداو لەسەر پێداگری لە موسڵمان بوونی کەشەهید کرا پیاو نەبوو بەڵکو ژنێک بوو بەناوی(سومەییە).

تاکە کەسێک لەجەنگی ئوحد بەرگری لەپەیامبەری خودا دەکرد بەشمشێر لەکاتێکدا زۆرێک لەپیاوە پاڵەوانەکان مەیدانی جەنگیان بەجێ هێشتبوو بەهەمانشێوە ژن بوو..کەناوی(نەسیبەی کچی کەعب) بوو.

پەیامبەری ئیسلام(د.خ) یەکەم ڕاوێژکاری ژن بوو کەناوی(ئوم سەلەمە)بوو، کەلەزۆربەی کێشەو گرفتەکانی ڕۆژانەیدا ڕاوێژی پێ دەکرد.

پەیامبەر(د.خ) لە مەکەوە کۆچی بۆ مەدینە کرد بە نهێنی قوڕەیش، دیسانەوە ژنێک بووە نهێنی پارێزی

ئێستە زۆرێک لەو بەناو موسڵمانانە کە فلتەری موسڵمان بوون لەدرێژکردنەوەی ڕیش و کورت کردنەوەی شەرواڵدا دەبیننەوە، دەڵێن ژن و سیاسەتیان نەوونووە، لەکاتێکدا لەپەیمانی(عەقەبە) بۆ یەکەم جار پەیامبەر بەشداری بەژنان کردو پەیمانی لێ وەرگرتن وەکو پیاوان.

هەروەها کاتێک پەیامبەر(د.خ) لە مەکەوە کۆچی بۆ مەدینە کرد بەنهێنی قوڕەیش، دیسانەوە ژنێک بووە نهێنی پارێزی، بەجۆرێک خەڵاتی گرتن یاخود کوشتنی موحەمەد لەو ڕۆژەدا (سەد وشتری سوور) بوو بۆ هەرکەسێک کە بەو کارە هەستێت.

بەڵام نهێنی گری ئەم دۆخەش ئەم ژنە بوو بەناوی (ئەسمای کچی ئەبوبەکر)کە ڕۆژانە خواردنی بۆ دەهێنان و هەواڵی ناو شاری مەکەشی پێ ڕادەگەیاندن.
بەڵام ئێستا ئەم بەناو موسڵمانانە دەڵێن نابێت نهێنی خۆت لەلای ژنەکەت وانە هاوسەرو هاوژینت بدرکێنی، چونکە ناتوانێت نهێنی بپارێزێت.

ئائێرە ئەم نمونەو سمپڵانە هەموو ئەو بۆچوونە نەزۆکانە بەتاڵ دەکەنەوە کە بەناوی (ئاین، خوا، پەیامبەر)ەوە بەرانبەر بەژنان پیادە دەکرێن لەپێناو مانەوەی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی بەچوارچێوەیەکی (پیاوسالاری).

ئێستا گروپی دووەم دەخەینە بەر ئیشکی هەڵسەنگاندن بەجۆرێک کە پێویست بەنمونەی مێژوویی زۆر کۆن ناکات، چونکە لەم سەردەمەدا چەوساندنەوەی ژنان لەژێر ناوی ئازادیدا بەچاوی سەر ڕۆژانە دە بینین، لەکۆمەڵگەی ئەوروپیدا ژنان بەهەمان شێوە دابەش کراون بەسەر چەند چین و توێژێکدا بەبڕیاری پیاوان، بەنمونە وڵاتێکی ئەوروپی کەژنێک بەڕێوەی دەبات واژۆی لەسەر بەکۆیلەکردن و فرۆشتنی ژنان کردووە لەڕووی جەستەوەو کڕین و فرۆشتی یاسایی پێوە دەکەن و بە(بزنس) ناوی دەبەن کە پێوەرێک نیە بۆ ڕاگرتنی ئەو سوکایەتی پێکردنە ئەنانەت لەخودی وڵاتانی پێشکەوتوو لەژێر ناوی دیموکراسی و ئازادیدا.

لە هەرێمی کوردستانیش ژنان لەدۆخێکی زۆر خراپدان

لەڕۆژهەڵاتی ناوین بەگشتی و وڵاتانی کەنداو بەتایبەتی ژنان بۆ گەرمکردنی کۆنسێرت و پەیداکردنی سەرمایەو سامان لەلایەن کۆمپانیا زەبەلاحەکانەوە کراونەتە ئامێری ڕابواردنی گەنجان و لاوان، بەجۆرێک وەکو کۆمەڵگەیەکی نەزۆک و حەزبازو بێ بەرهەمی لێ هاتووە، هەتا دەمەو بەیان بێدارن و بەڕۆژیش نووستوو خەواڵو. لەئاسیای ناوەڕاستیش ژنان وەکو کۆیلە مامەڵەیان پێوە دەکرێت و بە وڵاتانی دواکەوتوو، دەوڵەمەندی وەکو کەنداو دەفرۆشرێن و وەکو خزمەتکار بەکاریان دێنن لەماڵەکانداو، دواتریش دەست درێژی سێکسیان دەکرێتە سەر لەلایەن خاوەن کارەکانیانەوە، بۆیە ئەمانیش لەڕێی کۆمپانیا گەلێکەوە کە پیاوان خاوەنداری لێ دەکەن، وانە ژن بەهەمان شێوە کاڵای پربایەخ و سەرەکی ئەو گروپە مافیایانەیە کەلەژێر ناونیشانی جۆراوجۆردا دروست کراون و بازرگانی بەژنانەوە دەکەن.

لەهەرێمی کوردستانیش ژنان لەدۆخێکی زۆر خراپدان، چونکە بەردەوام پێگەی پاشکۆبوونی بۆ دیاری کراوە، هەروەک لەکایە سیاسیەکاندا وەکو ڕنووش بۆ کاری سیاسی پیاوان بەکاردەهێنرێن و هەموو لایەنێکی سیاسی چەند کورسیێکی لەمەکتەب سیاسیەکەیدا داناوە تایبەت بەژنان وەکو چاکەکاری و خێرپێکردن.
لەکاتێکدا خودی ژنان لەکۆمەڵگەی کوردیدا پیاوان بەرەوە کۆشکی حەزی دەسەڵات و پلەی فەرمانڕەوایی سەردەخەن، دواتریش سکاڵایان لە نوندوتیژی پیاوان هەیە بەرانبەریان لە نێو خێزانەکانیاندا، بۆیە ژنان پێویستیان بە شۆڕشی هەستانەوەو خۆ دەربازکردنە لە دونیای دروستکراو بۆیان لەلایەن پیاوانەوە.
ئەو شێوازی بەشداری پێکردنەی ژنان لەکایە سیاسیەکاندا بۆ چەواشەو دەمکوت کردنی خودی ژنانە، چونکە ژنان دەبێت هاوبەش و هاوکار بن نەک کۆیلەو خزمەتگوزار، بۆیە دەبێت ژنان هەروەک خولقێنەری ژیانن بەهەمان شێوە هەنگاوی یەکەم هەڵگرن لەپێناو ڕووخاندنی ئیمپراتۆریەتی پیاوسالاری.

نوسینی وەها بابەتێک زۆر سەختە، چونکە ناتوانین تاوانەکان تەنها بخەینە ئەستۆی پیاوان، چونکە ژنانیش هاوکارن لە دروست بوونی دۆخی چەوساندنەوەی خۆیاندا.
ڕۆڵی ژنان بەڕوونی لە مێژوودا دیارە، بەجۆرێک هاوکاری پیاوان بوون لەسەرخستنی ژیانداو هاوسەنگەر بوون لەزۆربەی بوارەکاندا، هەربۆیە نمونەی زیندوو لەمێژوودا تۆمارکراوە .
ئێستا بانمونەی زیندوو وەکو (هێڵی سێیەم) لەنێو کۆمەڵگەی کوردیدا بەسمپڵ وەرگرین، بۆ ئەوەی ڕاستی ژنان وەکو کائێنێکی دوور لەتاناەواوی و هاوشانی پیاو دەرکەوێت و لەچوارچێوەی بەمێژوو کردنیان بێنە دەرەوەو هەنگاوی پراکتیزەیی بهاون.
شۆڕشی نوێی گەلەکەمان لەڕۆژئاواو بەرخودانی ژنانی گەریلا لە قەندیل، چالاکی وهۆشیاری ژنان لەباکور و ڕێپێوان و خۆپیشاندانی دایکانمان لەدژی فاشیزمی تورکی بزوێنەری بیری مرۆڤەکانە بەلای ئەو ڕاستینەی کە ژنان ڕۆڵی سەرمەشقی دەگێڕن لە نوسینەوەی داهاتووی مرۆڤایەتیدا.
بۆیە ڕۆڵی ڕاستەقینەی ژنان کائێنێک بەدەرکەوت کە ڕێگەی بیرکردنەوەی ئازادیان هەڵبژاردو کۆیلایەتیان ڕەتکردەوە، بەو مانایەی کە ئەوان هاوشانی پیاوانن نەک بوونەوەرێکی لاواز یاخود کەمتر.

بۆیە ئێستا پێناسەکردنێکی نوێ هەیە بۆ ژنان لەسایەی خوێنی پاکی شەهیدەکان

ساکینە جانسز و هاوڕێکانی لە وڵاتی فەرەنسای دایکی دیموکراسی شەهید و تیرۆر دەکرێن، دەنیز فرات لەباشوور و ڤیان لەڕۆژئاواو، چەندانی تریش.
بۆیە ئێستا پێناسەکردنێکی نوێ هەیە بۆ ژنان لەسایەی خوێنی پاکی

شەهیدەکان و خەباتی نەپساوەی کچە شەڕەڤانەکان و ژنانی تری ڕیزەکانی گەریلا.

کەئەو ڕاستیەمان پێ دەڵێن (ئێمە کاڵا نین بازرگانیمان پێوە بکرێت، ئامێرنین چێژمان لێوەربگرن، کۆیلەو خزمەتگوزار نین کڕین و فرۆشمان پێوە بکەن)، بەڵکو ئێمەی ژن خولقێنەری ژیانین هاو شانی پیاوانین.

مرۆڤەکانیش کاتێک جوانن دوور لەنەژاد پەرستی و ڕەگەز پەرستی و خودپەسەندی، خۆیان ئازاد بکەن، ئەوکات لەهەر کلتورێکدا جوانییێک بەدی کرا، دەتوانێت بەئاسانی سوودمەند بێت لێی.

بۆیە پێویستە ئێمەی نوسەرو ڕۆشنبیرو بیرمەندو هەموو نوخبەکانی

مێژووی نوێی گەلەکەمان ژنانی وەکو سومبلی بەرخودان و وەستانەوەو گیان بازی پیشاندابن لەئاست دڕندەیی هەژموونی سەرمایەداری و شەڕی ناوچەگەری و چەتەگەرایی لەڕێی وەستانەوە بەڕووی دڕندەترین گروپ و مرۆڤ کوژی وەکو (داعش)، ئەو داستان و نەبەردیانەی ژنانی ڕۆژئاوای کوردستان تۆماریان کرد لەم چەند ساڵەی دوایدا ئەو ڕاستیەی پیشان بەهەمووان دایەوە تەنانەت وڵاتانی زلهێزیش کە ژن پێناسەی هەڵەی بۆ کراوە بەدرێژایی مێژوو، بۆیە جوانکردنی ژیان لەلایەن ژنانی ڕۆژئاواوە بەجیهان پیشان درا. کاتێک توانیان بەپێکەنین و زەردەخەنەوە پێشوازی لەمردن بکەن، شەهید بوون لەپێناو خاک و نیشتمان بەرزترین ئامانجیان بێت، دەتوانین بڵێین ژنانی ئازاد بەمانایەکی ترئەمان مردنیان ترساند.

کۆمەڵگە خۆمان بەدوور بگرین لە (فراوانکردنی بازنەی دژایەتی کلتورو مێژووی گەلانی تر) گەل و نەتەوەکەشمان لەسەر کلتوری خۆشەویستی یەکتر ڕابێنین، چونکە جوانیەکان لەلای یەک گەل و نەتەوە نیە، بەڵکو مرۆڤ و مرۆڤ دۆستی لەکوێ بوو بیرو هۆشمەندیش لەوێیە، ئێمەی کوردیش پێویستە لەهەوڵی هۆشیارکردنەوەو خوێندنەوەی زیاتردابین نەک ڕق و کینە بەرانبەر بە مرۆڤ و کلتوری جیاوازی تر، ئەوەی دەکرێت ئێمە خۆمان بکەینە خاوەنی و نەهێڵین کەس خۆی بەخاوەن بزانێت لەپێش ئێمە پێشەنگایەتی کردنە لەپێناو خزمەتێکی زیاتر بەمرۆڤایەتی.

خوێندنەوەیەکی سویدی بۆ کۆنفیدرالیزمی دیموکراتیکی ئۆجالان

ئا- لەسویدییەوە سیاوەش گۆدەرزی

بیروبۆچوونی وەرگێری سویدی کتێبەکانی ئۆجالان، لودڤیــگ کوهلێر Ludvig Köhler و چەند چالاکێکی دیکەی سویدی لە کۆمێنەرەکانی ڕۆژئاوا لە سەر کۆنفیدرالیزمی دیموکراتیکی ڕێزدار ئۆجالان وەک ئێرڤین مارکلوند Erwin Marklund، ئاندرێیاس کلۆمینێک Andreas Klominek و سکاپا سڤێنسۆن Scapa Svensson

- **ئێرڤین مارکلوند** Erwin Marklund

بەخێر بێن، ئێمە سەرجەم ٣٠ خولەک قسە دەکەین. من لە سەر کۆمێنەرەکانی ڕۆژئاوا و چاپی کتێبەکان قسە دەکەم، هەروەها لە سەر ئەو خوێندنەوە بازنەییانەش کە دواتر لە سەر کتێبەکان دەمانبێ، قسە دەکەم. دواتر لودڤیک لە سەر پرۆسێسی وەرگێڕانی کتێبەکان قسە دەکا. هەروەها ئەندریاز و سکاپا لە سەر ناوەڕۆکی کتێبەکان قسە دەکەن. دواتر کۆڕەکە کراوە دەبێ و وەڵامی پرسیارەکان دەدرێنەوە. لە پێشدا پێمباشە کۆمێنەرەکانی ڕۆژئاوا بناسێنم، کە تۆڕێکی پشتگیرییە، هەروەها سەنتەرێکی ئاڵوگۆڕی بیروباوەڕی شۆڕشگێرانەی نێوان کوردستان و ئێرە، سویدە. ئێمە بەتایبەتی پێوەندییمان لە گەڵ باکووری کوردستان هەیە هەر ئێستا دوو کەس لە ئەندامانی تۆڕەکەمان لە باکووری کوردستان خەریکی چالاکین وەک نموونە کۆکردنەوەی زانیاری. ئەم تۆڕەی ئێمە هیچ بەستراوەییەکی حیزبی و ئاینی نییە و تەنیا ئامانجمان چالاکی پشتگیرییە لە ڕۆژئاوای کوردستان.

بیرۆکەی چاپی کتێبەکانی ئۆجالان لەوەوە سەرچاوەی گرت کە ئێمە وەک تۆڕەکەمان دەمانەویست زیاتر لە دانیشتنی خوێندنەوەی بازنەییدا زانیاری زۆرتر لە سەر کۆنفیدرالیزمی دیموکراتیک بزانین و وەدەست بخەین. لە پێشدا دەمانەویست ئەم دانیشتنە خوێندنەوە بازنەییانە بۆ خۆمان و بۆ نێوخۆی تۆڕەکەمان بێت بۆ ئەوە هەم زانیارییەکانمان بەرینە سەرێ و باشتر تێبگەین و لەو سۆنگەیەوە هەڵسوکەوت بکەین. دواتر بیرمان لەوە کردەوە دەتوانین هەمان کار لە دەرەوەی تۆڕەکەشمان بکەین. ئەوە بوو ئێمە دەستمان بە دوو لە کتێبەکانی ئۆجالان بە ناوی شۆڕشی ژنان و کۆنفیدرالیزمی دیموکراتیک بە زمانی ئینگلیزی پەیدا کرد. بیرمان لەوە کردەوە بۆچی ئەم کتێبانە وەرنەگێڕینە سەر زمانی سویدی. بڕیارمان دا و ئەوە بوو کە کردمان. بەو پێیە لە مێژووی سویدا ئەمە یەکەم کتێبی عەبدوڵا ئۆجالان سەرۆکی بەندکراوی پەکەکەیە کە بۆ یەکەمجار بۆ سەر زمانی سویدی وەرگێردرابێت.

- **ئاندرێیاس کلۆمینێک** Andreas Klominek

ئێمە هیوادارین ئەم کتێبە بکەوێتە بەر سەرنجی چەپەکان، دیارە هەمـوو جـۆری چەپـەکان. لەگەڵ تیۆرییەکانی دیکە یان تیۆرییەکانی خۆیان بەراوردی بکەن. هاوکات هیوامان ئەوەیە ئەم کتێبانە ببنە هۆی پشتگیری زیاتر بۆ کوردستان و ڕۆژئاوا. لەم کتێبانەدا ئۆجالان باسی پاشخان و بنەماکانی تیۆری کۆنفیدرالیزمی دیموکراتیک دەکا. دیارە کتێبەکان وەڵامی هەموو جۆرە پرسیارێک نادەنەوە، چونکە کورتکراوەو تەنیا بەشێکی کەم لە باسە تیۆریکەکانی ئۆجالانیان وەخۆ گرتووە. ئێمە ئەم کتێبانە وەک دەسپێکی ڕۆشنگەرییەک لە سەر بیروبۆچوونەکانی ئۆجالان بۆ خوێنەری سویدی دەبینین. دیارە ئێمە لە داهاتوودا دانیشتنی خوێندنەوەی بازنەییمان لە سەر کتێبەکان دەبێ و ئەو دەم بەرچاوڕوونی زیاترمان لە سەر کتێبەکان دەبێ.

دەزانین کە ئۆجەلان لە کۆتایی نەوەدەکانەوە لە زیندانە و لە کاتی زیندان بۆ نووسینی کتێبەکانی کەڵکی وەرگرتووە

- **لودڤیک کوهلێر** Ludvig Köhler

من وەرگێری ئەم دوو نووسراوە یان ئەگەر ناوی کتێبی لێ بنێن ئەم دوو کتێبەم. ئەمە لە ڕاستییدا تەنیا گوڵبژێرێکی کورتە لە بەرهەمێکی زۆر گەورەی ئۆجالان کە بەناوی «بەرهەمەکانی زیندانیی ئۆجالان» ناسراون. دەزانین کە ئۆجالان لە کۆتایی نەوەدەکانەوە لە زیندانە و لە کاتی زیندان بۆ نووسینی کتێبەکانی کەڵکی وەرگرتووە. ئەوەی کە زۆر جێگەی تێرامانە ئەوەیە کە لە کاتێکدا ئۆجالان سەرچاوەیەکی ئەوتۆی لە دەستدا نەبووە چۆن توانیویەتی ئەو بەرهەمانە کە زیاتر

پێداچوونەوەی مێژووین بنووسێ. ئەمە خاڵێکی زۆر گرنگە. بۆ من وەک وەرگێڕ ئەوەی کە جێگەی سەرەنجە ئەوەیە کە ئۆجالان لە نووسینەکانیدا زۆر ڕوون و ئاشکرا دەنووسێ و بە ڕوونی دیارە کە دەیهەوێ باسی چی بکا و چ شتێک بەرجەستە بکاتەوە. بەرهەمەکانی ئۆجالان جۆرێک کۆکراوە یان دیوانی شێعر نین، بەڵکو تێکستی سیاسین. هەر بۆیە وەرگێڕانی ئەو کتێبانە بۆ من دوو لایەنی هەبوو، لە لایەکەوە بە جۆرێک وەرگێڕانێکی ئاسان، بەڵام هاوکات سەختیش، لە بەرئەوەی من کتێبەکانم لە زمانی ئینگلیزییەوە وەردەگێڕا هێندێک کێشەی وەرگێڕان لە خودی زمانی وەرگێڕانی ئینگلیزییەکەی هەبوو، بەڵام لە بەر ئەوەی من زمانی ئۆرجیناڵەکەیم نەدەزانی بەراوردکردنی دەقەکان زەحمەت بوو. گوتنی ئەمەش دیارە پێویست بوو کە من وەک وەرگێڕ ئاماژەی پێبکەم. ئۆجالان چەمکێک بە ناوی «ئیدەئاڵی کابانی ماڵ» بەکار دەبا کە هاوتای ئەم چەمکە لە هەر دوو زمانی ئینگلیزی و سویدیدا نییە و من ناچار بووم واتای نزیک لە چەمکەکە لە وەرگێڕانە سویدییەکەیدا دابنێم. نامەوێ باسی وردەکارییەکان بکەم، بەڵام چەند وشەیەک هەبوو کە من هاوتا سویدییەکانیانم بۆ نەدیترایەوە. بەڵام لە خوێندنەوەدا تێگەیشتن لە کۆی تێکستەکە زەحمەت نییە. ئەوەی گرنگە ئەوەیە کە ئۆجالان ڕووی قسەکانی لە بزووتنەوەیەکی جیهانییە کە ئەمە لە خۆیدا عەتف و خۆشەویستی بۆ ئۆجالان زێدە دەکا. نووسینەکانی ئۆجالان لەگەڵ ئەوەی باسی گوندەکەی خۆشی تێدایە، بەڵام ڕووی قسەکان لە بەرەیەکی بەرفراوانی خوێنەرەکانە، بە هەر حاڵ بۆ منی وەرگێڕ کاتێکی زۆر خۆش و دڵگیرم هەبوو لە وەرگێڕانی کتێبەکەدا، هیوادارم ئێوەش کە کتێبەکە دەخوێننەوە، هەمان هەستتان هەبێت و بۆتان زەحمەت نەبێ. ئەڵبەت لە بەر ئەوەی تەنیا ٥٠٠ دانە لە کتێبەکەمان چاپ کردووە بەم زووانە بۆ جاری دووەم چاپی دەکەینەوە. چونکە هەر ئێستا لەیەکەم ڕۆژدا زۆربەی کتێبەکان فرۆشراون و لە چاپی دووەمیشدا جارێکی دیکە بە تێکستەکەدا دەچینەوەو هەوڵ دەدەین کتێبەکە سادەتر و زووتێگەیشتووتر بکەین.

- **ئاندێریاس کلۆمینێک** Andreas Klominek

ئەم دوو کتێبە، شۆڕشی ژنان و کونفیدرالیزمی دیموکراتیک ئەگەرچی لە دوو کتێبی جیادا چاپکراون، بەڵام لە ناوەڕۆک و بابەتدا هەر دوو یەک کتێبن. بۆ نموونە ئازادی ژنان بەشێکی هەرە گرنگە لە کۆنفیدرالیزمی دیموکراتیک. ئەم دوو کتێبە لە ناوەڕۆکدا هەر یەکن و لە ناو یەکدان و تێکهەڵکێشی یەکتری کراون. هەر بۆیە ئێمەش لە ناساندنی کتێبەکاندا هەر وەک یەک کتێب دەیناسێنین.

- **سکاپا سڤێنسۆن** Scapa Svensson

ئێمە لێرەدا باسی ئەوەدەکەین کە بە پێی ڕوانگەی ئۆجالان ئەو هەڵانە چین کە لە ماوەی ٥٠٠ هەزارساڵدا مرۆڤایەتی تووشیان هاتووە. هەروەها ئەو چارەسەرییانەش چییە کە ئۆجالان بۆ گرفت و هەڵەکان دەستنیشانیان دەکات. سەرکوتی ژنان یەکێک لە بنەما هەرە گرنگەکان لە کتێبەکانی ئۆجالاندا پێکدێنێ. ئۆجالان لەو بڕوایەدایە هەتا باس و شرۆڤەی ژن و چەوسانەوەی ژن نەکرێ تێگەیشتن لە کۆمەڵگەی چینایەتی و پاشخان و پێکهێنانی دەوڵەت – نەتەوە زەحمەتە. سێکسیزم بۆ خۆی بنەما و بناغەی سیستەمی کاپیتالیزم و دەوڵەت - نەتەوەی فاشیزم پێکدێنی. ئۆجالان لە کتێبەکانیدا هەمیشە دەگەڕێتەوە بۆ مێژوو و شرۆڤەی لایەنە مێژووییەکان لە سەردەمی کۆمەڵگەی عەشیرەتییەوە هەتا ئیمڕۆ. سەرکوتی ژنان چۆن هەر لە سەرەتاوە لە نێو ڕێکخستنی بنەماڵەدا جێگەی گرت کاتێک پیاو دەسەڵاتی بە سەر بنەماڵەدا وەدست گرت. بەم شێوەیە لەوێوە دەسەڵاتی ناوەندگەرایی لە لایەن پیاوەوە پەرەی پێدرا. پیاو لە پێشدا دەسەڵاتی لە نێو بنەماڵە، دواتر بە سەر عەشیرەت، مەزهەب و ئابووریدا پەرەپێدا. سێکسیزم لە خۆیدا چەمکێکە کە لە ڕوانگەی ئۆجالانەوە هەموو ئەم شتانە لە پێوەندی لەگەڵ سەرکوتی ژناندا ڕوون دەکاتەوە. وەک بۆ نموونە ڕێکەوتنی ژن و شوویی و پێوەندییەکانی نێو بنەماڵە کە هەمووی لە بەرژەوەندی و پاراستنی دەسەڵاتی پیاودا لە لایەک و لەو لای ترەوە بۆ سەرکوتی هەرچی زیاتری ژن داڕێژراوە. کەوابوو لە ڕوانگەی ئۆجالانەوە سەرکوتی ژنان لەلایەن پیاوەوە لە بنەماڵەوە دەستپێدەکا و دواتر لە سیستەمی کاپیتالیزم و دەوڵەت – نەتەوەدا پەرەی پێدەدرێ. ئەم سەرکوتە بە شێوەیەکی سیستماتیک لە هەموو ئەو بوارە ئاماژەپێکراوانەدا ئەنجام دراوە. لێرەدا ئاماژە بە دەقی قسەی ئۆجالان لە کتێبەکەدا دەکەم: ئەم

ژیانە لە کوێ بوو کاتێک لە پێشدا دەسەڵات لای ژن بوو، بەڵام دواتر پیاو ئەم دەسەڵاتەی خستە دەستی خۆی لە کاتێکدا بەرهەمهێنان و ئافراندن لەلای خودی ژن بوو؟ وەڵامەکە لەوەدا دەبێ ببینینەوە کە پیاو لە ڕێگەی توندوتیژییەوە دەسەڵاتی خۆی سەپاند بە تایبەتی کاتێک دەسەڵاتی ئابووری لە دەستی ژن دەرهێندراو پیاو بوو بە خاوەن دەسەڵاتی ئابووری. لێرەدا بەندایەتی و کۆیلەبوونی ژن لە چوارچێوەی ماڵدا دەستپێیکرد. ئەمەش ڕاستییەکی مێژووییە. لە ڕاستیدا سەرکوتی ژنان و خەباتی ژنان بۆ یەکسانی بەشێکی هەرە گرنگی تیۆری کۆنفیدرالیزمی ئۆجالان پێکدێنێ و ئەم دوانە بەبێ یەکتری نین. هەر بۆیە لەم دوو کتێبەدا خەباتی ژنان بناغەی تیۆریی کۆنفیدرالیزمی دیموکراتیک پێکدێنێ.

ئۆجەلان ڕووی قسەکانی لە بزووتنەوەیەکی جیهانییە

ئاندێریاس کلۆمینێک Andreas Klominek

لە سەر ئەوەی دەسەڵاتی پیاو چۆن لە کۆمەڵگەدا خۆی چەسپاند باسەکەم بە هێنانەوەی دەقێک لە قسەکانی ئۆجالان لە کتێبەکەدا دەستپێدەکەم: «کاپیتالیزم پیاوی دۆمینانسی لە دامودەزگا و ئەنستیتۆ فەرمییەکاندا بەرهەم هێنا. ئەمە هەمان دەسەڵاتخوازی پیاوە کە لە ماوەی ٥ هەزار ساڵدا بە شێوازی جیاواز بەردەوام بووە. لە کۆیلایەتی دەستی پێکردووە کە چۆن ئینسان بۆ خۆی ئینسانی دیکەی وەک کۆیلە بەکار هێناوە. لێرەدا ژن وەک کۆیلەی پیاو بەکار هاتووە. کاتێک پیاو لە ناوەندی دەسەڵاتدا جێگەی گرت، بۆ مانەوەی دەسەڵات سیستەمی کۆیلەداری پێشخست، ئەمەش لە سیستەمی کۆنی عەشیرەتی، ماڵباتی هەتا کۆمەڵگەی ئیمڕۆ بەردەوام بووەو پیاو لە پۆزیسیۆنی دەسەڵات و چاوبرسی بۆ دەسەڵات لە کۆمەڵگەی ڕوانیووە.»

دەسەڵات و دۆمینانسی پیاو بە سەرکوتی ژنان لە بنەماڵە دەستپێکرد و دواتر لە عەشیرەت و کۆمەڵگەی بچووک هەتا دواتر لە دەوڵەت - نەتەوەو سیستەمی کاپیتالیزمدا بەرفراوانتر بوو. ئەم مەزنخوازییە لە هەموو بوارەکانی کۆمەڵگەدا، لە مەزهەب و هەموو لایەنە هاوبەشییەکانی کۆمەڵگەدا خۆی نواندووە. واتە لە ئاغاکان و شاکان هەتا کۆمەڵگەی ئێستا هەموو شتێک لە ڕوانگەی دەسەڵات، لە ڕوانگەی ئەوەی کەسێک بە سەر کەسێکی دیکە حوکم بکا، داڕێژراوە. ئەمەش بناغەیەکە بۆ تێگەیشتن لە چەسپاندنی کۆیلایەتی بە سەر ژندا لە درێژایی مێژوودا. ئەوەی لە ڕوانگەی ئۆجالاندا بە ڕوونی نیشاندراوە لە کۆمەڵگەی عەشیرەتی و فیودالیدا دەسەڵاتەکان بەرتەسک بوون هەم لە ناوخۆی کۆمەڵگە و هەم لە سنوورە دەرەوەییەکانی کۆمەڵگەدا، بەڵام بە سەرهەڵدانی دەوڵەت - نەتەوە پانتایی دەسەڵاتەکان بەرفراوانتر بوون و پیاوسالاری لە سیستەمی دەوڵەت - نەتەوەدا دەسەڵاتەکانی گەیشت بە لوتکە. دەوڵەت - نەتەوە لە خۆیدا پێکهاتەیەکی دەستکرد بوو بۆ ئەوە مرۆڤ دەسەڵاتی زیاتری هەبێ و کۆنترۆڵ و چاودێری بەسەر مرۆڤەکانی دیکەدا بەرفراوانتر بکات. لە خودی دەوڵەت - نەتەوەدا و بەتایبەتی لە سیستەمی کاپیتالیستیدا هەتا دەچێ و دەسەڵاتەکان کە لە ڕاستیدا دەسەڵاتی پیاون زیاتر و زیاتر دەبێت.

دەوڵەت - نەتەوە بۆ خۆی بەدەستی چینی مامناوەندی کۆمەڵگە ئەو چینەی کە هەمیشە تینووی دەسەڵاتە دامەزرا و ئەمەش سیستەمی کاپیتالیستی زیاتر پەرەپێدا. دەوڵەت - نەتەوە و سیستەمی کاپیتالیزم پێکەوەو هاوتەریب لەگەڵ یەکتری پێشکەوتوون و لەبەر ئەوەش لایەنە ئینسانییەکان کەمڕەنگ کراوەتەوەو دەسەڵات و کۆنترۆڵ بەبنەما گیراوە، هەر بۆیە هەر دوو پێکەوە لە پێکهێنانی دەسەڵاتی هاوبەش و هاوتەریبدا شەریکن. سنوورەکانی دەوڵەت - نەتەوە لە سوید لە کوردستان یان لە هەر کوێ هەبێت بە زۆری ئینسانەکانی لە چوارچێوەیەکدا قەتیس کردووە، کۆنترۆڵی کردوون و دەسەڵاتی بەسەردا سەپاندوون و هەموو جارێکیش وەک ئامانج بەرژەوەندییە ئابووری و کاپیتالیستییەکان لە چوارچێوەی دەوڵەت - نەتەوەدا پارێزراون. بۆ نموونە ئەسیمیلەکردنی زۆرەملی کورد لە باکووری کوردستان و لە هەموو شوێنێک یەکێک لە ئاکامەکانی پێکهێنانی دەوڵەت - نەتەوە لە هەرێمی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بووە. کوردەکان ناچار کراون لە نێو چوارچێوەی دیاریکراوی دەوڵەت - نەتەوەدا بە زۆرەملی بژین. ئەمە فکری پشتەوەی سازکردنی دەوڵەت - نەتەوە بووە. بەڵام چۆن پێش بەمە دەگیردرێ و دەوڵەت نەتەوە ڕادەوەستێندرێ و کۆسپ و تەگەرە دەخرێتە پێش کاپیتالیزم؟ لەم نێوەشدا کۆتایی بە سەرکوتی ژنان دێت؟ ئەوە ئۆجالان لەم کتێبانەدا وەڵامی خۆی دەبێ و نەخشەڕێگەی چارەسەری دەستنیشان دەکا. لەم کتێبانە باسی چۆنییەتی سەرهەڵدانی دەوڵەت - نەتەوە، کاپیتالیزم و سەرکوتی ژنان کراوە، هاوکات باسی ئەوەش کراوە ڕێگا چارە و ڕێگای خەبات و بەربەرەکانی لە دژی ئەوانە دەبێ چۆن بێت.

- **سکاپا سڤێنسۆن** Scapa Svensson

ئۆجالان لە باسی دۆمینانسی پیاودا لە کۆمەڵگەی کاپیتالیستیدا شیکردنەوەیەکی زۆر ڕادیکاڵانەی فیمینیستی هەیە. هاوکات ئۆجالان زۆر ڕوون و ئاشکرا باسی کێشە و دەستنیشانکردنی گرفتەکانیش دەکا. کە سەرچاوەی هەموو دۆمینسانسێکی پیاوانە دەگەڕێنەوە بۆ ڕوانگەی ماسکولینی واتە نێرسالاری. ئۆجالان لە دەقێکدا لە کتێبەکەدا دەڵێ: «پیاو بووە بە هۆی دامەزرانی دەوڵەت و لە دەوڵەتیشدا کولتووری جیاوازی ڕەگەزی و پیاوانەی لە هەموو ئەنیستیتۆ و دامودەزگاکاندا پێشخست. ئەمەش بوو بە هۆی ئەوە ماسکولینی، واتە نێر سالاری ببێتە دەسەڵانداری تاقانە لە هەموو بوارەکاندا. پیاو دەوڵەتێکی پیاوانەی بۆ خۆی دروست کرد.»

کاتێک بەم شێوەیە ڕوونە دەسەڵاتی پیاو ئەنالیز و شرۆڤە بکرێ. ئەوە ڕێگەیەکی دیکە بۆ نەهێشتن و پووچەڵکردنەوەی دەسەڵاتی پیاو نامێنێ. بەمەش مەبەستی ئۆجالان ئەوەیە کە دەبێ بەتەواوەتی ژن لە پیاو خۆی داببڕێ. بۆ ئەوەی کۆتایی بە دەسەڵات و دۆمینانسێکی ٥ هەزار ساڵەی پیاو بهێندرێت. ئەم کولتووره پیاوسالارییە دەبێ لە ڕێشەوە هەڵکەندرێ، چونکە پێکهێنانی کۆمەڵگەیەکی یەکسان لە غەیری ئەوەدا شیانی نابێت. بە ئازادی ژن، کۆیلایەتی، پیاوسالاری، فاشیزم، دەسەڵاتی ڕەهای پیاو و سەرمایەش، کۆتایی پێ دێت. بە کورتی بە ئازادی ژن دەوڵەت - نەتەوە مەرگی خۆی رادەگەینێ. لەم کتێبانە زۆر بە ڕوونی باسی دوو جینسی پیاو و ژن کراوەو هەموو شرۆڤەکان لە ڕوانگەی ئەو دوو جێنسەوە بۆ دیاردەکان کراوە. سێکسیزم بە بەفراوانی لە کتێبەکاندا شرۆڤە کراوە. ئەوەی دەمێنێتەوە کە دواتر ئێمە لە دانیشتنە خوێندنەوە بازنەییەکاندا بتوانین لە ڕوانگەی جیاوازەوە تیۆرییەکانی ئۆجالان لەم کتێبانە بخەینە بەر باس و گفتوگۆیەکی کراوە.

- **ئاندێریاس کلۆمینێک** Andreas Klominek

من ئەمجارە بە دەقێک لە نێو کتێبەکەی ئۆجالان دەستپێدەکەم:
«کۆمەڵگە هەمیشە لە میانەی پاراستنی ڕەوادا خۆی پاراستووە. پاراستنی ڕەوا تەنیا لە هێزی سەربازیدا کورت ناکرێتەوە. بەڵکوو پاراستنی ڕەوا بە مانای پاراستنی خۆبەڕێوەبەری و سەربەخۆیی و نەبەستراوەییشە لە هەموو بوارەکانی ژیاندا. «

ئەمە لەو لایەوە گرنگە کاتێک سێکسیزم و دەوڵەت - نەتەوە دەستییان بە سەر هەموو جیهاندا گرتووە، هێزی بەرهەڵەستکاری دەکرێ لە میکانیزمی پاراستنی ڕەواوە سەرچاوە بگرێ. ئەمەش بە تایبەتی لە کردەوەدا وەک ستراتیژی بەرهەڵەستکاری لە باکووری کوردستان ئەزموون کراوە. ئەزموونی بەرهەڵەستکاری لە بەرانبەر دەوڵەتی فاشیستی تورکیا لە ژێر میکانیزمی پاراستنی ڕەوادا. هەروەها لە ڕۆژئاوا و باکووری سوریا کاتێک بۆشایی دەسەڵات هاتە گۆڕێ کە چۆن لە بەکەڵک وەرگرتن لە پارادیگمای پاراستنی ڕەوا بزووتنەوەی بەرهەڵستکاری ڕۆژئاوا ڕیکخرا. هەر لە سۆنگەی بەرهەڵستکاری و پاراستنی ڕەودا کۆمەڵگەیەکی نوێ لە سفرەوە لە ڕۆژئاوای کوردستان پێکهات. کەواتە لێرەدا تەنیا مەسەلە لایەنی سەربازی نییە، تۆ ناتوانی لە دژی دەوڵەت - نەتەوە تەنیا شەڕ ڕابگەێنی بەبێ ئەوەی کۆمەڵگەیەکی نوێ و جیاواز لە دەوڵەت - نەتەوە دانەمەزرێنی. لێرەدا بناغە ئەوەیە کە کۆمەڵگەیەکی نوێ، دیموکراتیک و یەکسان لە بەرانبەر دەوڵەت - نەتەوەدا دابمەزرێنی. لە سیستەمی

کۆنفیدرالیزمـدا بەپێچەوانەی دەوڵـەت نەئـەوە کـە دەبـێ هەمـوو بـۆ یـەک شـتی هاوبـەش کـە ئـەوەش بەرژەوەندییەکانـی دەوڵـەت – نەتەوەیـە ئێناکۆشـن. لـە کۆنفیدرالیزمـی دیموکراتیکـدا بەبوونـی جیاوازییـەکان و هۆڤییەنـی جیـاوازەوە هەوڵـو ئێکۆشـان بـۆ پاراسـتنی ناسنامە جیاوازەکان دەدرێ. بـۆ نموونـە هـەر بۆیـە لـە ڕۆژئـاوای کوردسـتان گرنگـی زۆر بـە پاراسـتنی پێکهاتـە جیاوازەکانـی نێـو کۆمەڵگـە دەدرێ. پاراسـتن و پێکهێنانی پێکهاتـەی جیاوازیـش بـۆ ئـەوە نییـە کـە کۆمەڵگـە لـە یـەک دابـڕێ بـە پێچەوانـە بـۆ ئەوەیـە کـە فرەڕەنگـی کۆمەڵگـە بپارێـزرێ. ئەمـەش کـە لـە ڕۆژئـاوای کوردسـتان بەرچـاوە و بووەتـە جێـی سـەرەنجی هەمـوو جیهـان کـە چـۆن لـە وڵاتێکـدا کـە سـەرتاپا نووشـی شـەڕ بـووە، چـۆن کۆمەڵگەیەکـی دیموکراتیـک و فرەڕەنـگ لـە نێـو جەرگـەی شـەڕدا دامـەزراوە. کۆمەڵگەیەکـی دیموکراتیـک کـە دەسـەڵاتەکان لـە ژێـرەوە سـەرچاوە دەگـرێ. ئەمـەش بناغـەی کۆنفیدرالیزمـی دیموکراتیکـە کـە دەسەڵات لـە ژێرەوە دێـت نـەک لـە سـەرەوە. چونکـە زۆربـەی کۆمەڵگـە هەرێمـی و لۆکاڵییـەکان کێشـە و گرفتەکانیـان لـە سـەرەوە بـۆ خـوارەوە سـەرچاوە دەگـرێ.

- **ئێرڤین مارکلوند** Erwin Marklund

ئەمـەی کـە بـاس کـرا، خوێندنـەوەی ئێمـە سـەر کتێبـەکان بـوون، دەکـرێ خوێندنـەوەی دیکـەی جیاوازتریـش لـە سـەر ناوەڕۆکـی کتێبـەکان هەبێـت. بـۆ نموونـە لـە چەمکـی چیـن دەکـرێ خوێندنـەوەی زۆر جیـاواز بکـرێ کـە دیـارە لـە کتێبەکانـدا کەمتر باسـی لـە سـەر کـراوە. هیـوادارم ئێـوە بنوانـن لـە دانیشـتنە خوێندنەوەییـە بازنەیەکانـدا کـە دواتـر سـاز دەکرێـن بەشـداری بکـەن و بیـروڕای خۆتـان لـە سـەر کتێبـەکان دەربـبڕن.

- **ئاندێریاس کلۆمینێک** Andreas Klominek

ئـەوەی کـە لـەم کتێبانـەدا بـە ناوەنـد گیـراوەو ئێمـە لـە سـوید یـان لـە شـوێنەکانی دیکـەی ئەوروپـا دەتوانیـن لـە کار و خەباتمانـدا ڕەچـاوی بکەیـن، مەسـەلەی گرنگایەتـی هەرێـم و بیـری لۆکاڵـی و هەرێمییـە، ئـەوەی کـە دەگوترێ جیهانـی یـان گلۆبـاڵ بیـر بکـەوە، بـەڵام لـە هەرێـم و لۆکاڵـی خۆتـەوە دەسـت پێبکـە. بـۆ نموونـە هـەر لـەم سنۆکهۆڵمەی ئێمـە زۆر ئەرکـی لۆکاڵـی هەیـە کـە بتوانیـن لەهەمـان هەرێمـی سـتۆکهۆڵمدا جێبەجێـی بکەیـن. بنەمـاش بـۆ ئەمـە ئەوەیـە کـە تۆ لـەو شـوێنەوە دەسـت پێدەکـەی کـە لێـی دەژی و لێـی هاتـووی. هـاوکات هـەر لێرەشـەوە زۆربـەی بڕیـارەکان دەدرێ. ئـەو بڕیارانـەی کـە کاریگـەری لـە سـەر ژیانـی ئێمـە دادەنێـن. لێرەدایـە کـە دەوڵـەت دامـەزراوە و بـە دەوروبـەری دەوڵەتـەوە ماشـینی بیرۆکراتـی دامـەزراوە. دەوڵـەت - نەتـەوە بـۆ ئـەوە دامـەزراوە کـە لـە هەمـوو کاروبـاری ئێمـەدا خـۆی هەڵقورتێنی و دەسـەڵات و کۆنترۆڵـی خـۆی بـە سـەر ئێمـەدا فـەرز بـکا.

> **پیـاو دەسـەڵاتی بـە سـەر بنەماڵـەدا وەدسـت گـرت. بـەم شـێوەیە لەوێوە دەسەڵاتی ناوەندگەرایی لە لایەن پیاوەوە پەرەی پێدرا**

- **سکاپا سڤێنسۆن** Scapa Svensson

منیـش لـەو بـاوەڕەدام کـە گرووپـە بەرهەڵسـتکارییەکانی سـویدی زۆر لێکدابـڕاون، ئەگـەر گرووپێکـی ئانتـی فاشیسـتی شـتێک دەکا گرووپێکـی دیکـەی چەپـی ڕادیـکاڵ شـتێکی دیکـە و بـە هەمـان شـێوە چالاکـی و دەسنیشـخەری جیـاواز لـە لایـەن دەسـتەو گرووپـی جیـاواز. ئـەم کتێبانـەی ئۆجـالان ئەوەمـان نیشـان دەدەن کـە هەمـوو گرووپـە بەرهەڵسـتکارییەکان لێکنزیـک دەکانـەوەو لـە سـەر خاڵـی هاوبـەش پێکەوەیـان دەبەسـتینەوە. واتـە ناکـرێ بەتەمـای جێبەجێکردنـی ئەرکێـک، ئەرکێکـی دیکـە بخرێتـە پەراوێـزەوە. وێنـای مـن لـە ئۆجـالان و لـەم کتێبانـە ئەوەیـە. مەسـەلەیەکی دیکـە ئەوەیـە کـە ئـەم ڕوانگانـەی ئۆجـالان تەنیـا تیـۆری نیـن بەڵکـوو لـە کردەوەشـدا جێبەجـێ کـراون و خراونەتـە بـواری پراکتیکییـەوە هـەم لـە ڕۆژئـاواو هـەم لـە باکـوور. تیـۆری و پراکتیـک زۆر وەک یـەک دەچـن. ئەمـە لەهەمـان کاتـدا وەک قـەول و بەڵێنـی ئەوتۆپـی و بەهەشـت نییـە بەڵکـوو تێکـەڵ بـە ژان و ئـازاری مرۆڤـەکان، تیۆرییـەکان لـە کـردەوەدا پراکتیـزە کـراون. واتـە ئەمانـە لـە نێـو جەرگـەی شـەڕدا پراکتیـزە کـراون. کەوابـوو کاتێـک تیۆرییەکانـی ئۆجـالان لـە نێـو جەرگـەی شـەردا قابیلـی پراکتیـزە کـردن بـن ئـەی بەهەمـان شـێوە بـۆ لێـرەش پراکتیـزە نەبـن. کـە لـەوێ ئیمکانـی پراکتیزەکردنـی هەبـێ بـۆ لێـرە نەیـێ. هـاوکات ئـەوەش گرنگـە بـە کـردەوە بزانیـن و بڕۆیـن و پرسـیار لـە خەڵـک لـەوێ بکەیـن کـە چـۆن چۆنـی تیۆرییـەکان خراونەتـە بـواری پراکتیکییـەوە. ئێمـەش بەهەمـان شـێوە گـەرەک لـە چوارچێـوەی تیۆرییـە جوانەکانمـان دەربچیـن و پراکتیزەیـان بکەیـن. هیـچ نەبـێ دەتوانیـن لـە دەسـتە و گرووپەکانـی خۆمانـەوە دەسـتپێبکەین. بـۆ نموونـە چوارچێـوەی بەسـتنی کۆبوونەوەکانمـان بـە چ شـێوازێک بێـت. هـەر بۆیـە مـن لـەو بڕوایـەدام زۆر شـت لـە کتێبەکانـی ئۆجـالان هەیـە کـە دەتوانـن بـن بـە مایـەی ئیلهـام لێوەرگرتـن بـۆ ئێمـە لـە سـوید.

- **سکاپا سڤێنسۆن** Scapa Svensson

بۆ نموونە ئەو گرووپە بەرهەڵسـتکاری و میلیتانتانەی لە باکوور سازکراون ئـەواو جیـاواز لـە گرووپەکانـی ئێمـەن و جێـی ئەوەیـە کـە ئێمـەش لـە سـوید لێیانـەوە فێربیـن. بـۆ نموونـە ئـەم گرووپانـە وا ڕێکخـراون کـە قـەت بەنەنیـا نامێنـن، گرووپێـک دەگیردرێـن و زیندانـی دەکرێـن گرووپێکـی دیکـە لـە جێگـەی ئـەوان سـەرهەڵدەدا و بۆیـە شـۆڕش و بەرهەڵسـتکاری هەمیشـە گیانێکـی تـازەی وەربەردەکـەوێ. ئەمـە لـە ڕوانگـەی بزووتنـەوەی بەرهەڵسـتکاری جیهانییـەوە زۆر گرنگـە کـە ئێمـە لـە نزیکـەوە سـتروکتور و جـۆری ڕێکخراوەیـی گرووپـە بەرهەڵسـتکارییەکانی باکـوور زیاتـر بخەینـە بـەر سـەرەنج و لێیـاوە فێربین. لـە بزووتنـەوە بەرهەڵسـتکارییەکانی خۆمان لـە سـوید سـود لـە ئەزموونەکانیـان وەربگریـن. مەسـەلەیەکی گرنگـی دیکـە لـە سـۆنگەی ئـەم کتێبانـەی ئۆجـالان ئەوەیـە کـە ئـەو شـتەی ئـەو لـە مـاوەی ٥ هـەزار سـاڵدا ئامـاژەی پێـدەکا لـە ڕاسـتیدا شـتی کـۆن نیـن، بەڵکـو زۆر تـازە و بـۆ ئێمـە نەبیسـتراون.

- **لودڤیک کوهلێر** Ludvig Köhler

لـە مـاوەی وەرگێڕانـی کتێبەکانـدا ئـەوەی کـە بـۆ مـن بەرچاوڕوونکـەرەوەی هـەرە باڵکیـش و جێگـەی سـەرەنج بـوو ئـەوە بـوو کـە زانیـاری یەکجـار زۆر و لـە ڕادەبـەدەری ئۆجـالان لـە سـەر هەمـوو ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت بـوو. بـۆ نموونـە لـە کۆتایـی کتێبـی کۆنفیدرالیزمـی دیموکراتیکـدا ئەگەرچیـش بـە کورتـی بێـت باسـی پێکهاتـە جیـاوازە ئەتنیکییـەکان وەک کـورد، عـەرەب، ئەرمەنـی، یەهـودی و تـورک و زۆر ئەتنیکـی دیکـە لە ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت دەکا. لـە کاتێکـدا ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت لانکـی هەمـوو شارسـتانییەتەکان لـە ڕابـردوودا بـووە ئیمـڕۆ هـەرە شـوێنی وێـران و جێگـەی شـەڕ و شـۆڕە لـە جیهانـدا و ئەمـەش لـە ڕاسـتیدا قوڵایـی تراژیدیـای ڕۆژهەلاتـی ناوەڕاسـت نیشـاندەدا. ئێسـتا گێـژاو و قەیـران هەمـوو ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـتی داگرتـووە. لـە ڕوانگـەی ئۆجالانـەوە ئـەوەی کـە بەرچاوڕوونـی زیاتـر دەدا ئەوەیـە کـە ناسـیۆنالیزم ڕیشـە و هـۆکاری هەمـوو نەهامەتییەکانـی ئێسـتای ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـتە. خەڵکێـک دەبـێ سـنوورەکانی ئەمـە بێـت و خەڵکێکـی دیکـە دەبـێ سـنوورەکانی لـەوێ دەسـتپێکا و ئـەم شـتانە. ئەمـە لە کاتێکـدا کـە لـە ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـتدا لـە ڕابـردوودا ئـەم هەمـوو ئەتنیکـە جیـاوازە پیکـەوە ژیـاون و داهاتـووی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـتیش لەمـە زیاتـر نییـە کـە دەبـێ ئـەم خەڵکـە جیاوازانـە پێکـەوە بژیـن، خەڵـک لـە هەرێـم و ناوچـەی خۆیانـدا بـە ئـازادی دەژیـن و لـە ئاسـتی پانتایـی ناوچەییـەدا بـە هـاوکاری و هاوئاهەنگـی لـە گـەڵ خەڵکانیـتر بـە ئاشـتی دەژیـن. ئۆجـالان لـە شـوێنیکی کتێبەکەیـدا دەنووسـێ لەوەتـی ناسـیۆنالیزم هاتووەتـە ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت لـە گـەڵ خـۆی گرفـت و شـەڕ و شـۆڕی هێنـاوە. لـە هیـچ شـوێنیکی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـتیشـدا بـۆ ئاقـە جارێـک ناسـیۆنالیزم سـەرکەوتنی وەدەسـت نەهێنـاوە. بـە بـڕوای مـن ئـەم ڕوانگەیـەی ئۆجـالان زۆر گرنگـە کـە لـە سـوید گوێـی لـێ بگیـردرێ و بخرێتـە بـەر سـەرەنج.

- **سکاپا سڤێنسۆن** Scapa Svensson

منیـش دەمـەوێ ئـەوەی لـێ زیادبکـەم کـە زۆرجـار لـە خۆپیشـاندانی کـوردەکان دژ بـە کۆمەڵکوژییەکانـی دەوڵەتـی تورکیـا لـە کوردسـتان، لـە لایـەن چەپـی سـویدییەوە ئـەو ڕوانگەیـە باوە کە پرسـی کـورد تەنیا پرسـێکی ئەتنیکییـە و لـە پرسـی ئەتنیکیـدا کـورت دەکرێتـەوە. لـە کاتێکـدا وێنـەی ڕاسـتییەکە وا نییـە و پرسـی کـورد پرسـی هەموومانـە بـە کورد و سـودییەوە. بـۆ نموونـە کاتێـک لـە لایـەن گرووپـی کۆمێتنەرەکانـی سـویدی ڕۆژئـاوا دەمانـەوێ قوتابخانەیـەک لـە کوبانـێ دروسـت بکەیـن ئەمـە جۆرێـک کاری خێـر نییـە، بەڵکـوو ئەمـە جۆرێـک پشـتگیری و لـە هەمانکاتـدا ئاڵووگـۆڕی زانیـاری و تێگەیشـتنێنە لـە نێـوان بزووتنـەوە بەرهەڵسـتکارییەکاندا. هەمـان کاتیـش جۆرێـک بەرهەڵسـتکارییە لـە بەرانبـەر دەوڵەتـی تورکیـا و داعـش کـە هـەر دووکیـان لـە هەنـاوی فاشـیزمدا سـەریانهەڵداوە.

چۆن دەگۆڕێ؟

قادر حاجی محمد

ئەگەر هەڵسەنگاندن و لێکۆڵینەوە لەسەر سیسنەم و پێشکەوننەکان و کێشەو گیروگرفنەکان بکەین دەبێ ئەوە بزانین کە هیچیان دابڕاونین لەسەدەکانی رابردوو، کە پێویسث دەکاث هەڵسەنگاندنێکی پوخث و دروسث بۆ مێژوو بکەین، خۆ ئەگەر ئەوە ئەنجام نەدەین ناثوانین ڕێگای چارەسەر بۆ کێشەکان بدۆزینەوە بەشێوەیەکی زانسثی و ئەندروسث، ئەوەبوو ململانێی سەدەی بیسنەم و رابردووی نێوان ڕۆژهەڵاث و بلۆکی رۆژئاوا یان سەرمایەداری و بەناو سۆسیالیزمی سۆڤیەثی کۆن، ئەوە بوو هیچ لایەکیان نەیان ثوانی کێشەکانی سیسنەم و کۆمەڵگەی مرۆڤایەثی یەکلا بکەنەوەو چارەسەری بۆ بدۆزنەوە، بەڵکو زیاثر بوونە هۆی بەقەیران بوونی کێشەکان، ئەو ململانێیەی نێوانیان کاریگەری هەبوو لەسەر هزر و بۆچوونی گەلانی جیهان، بە کۆمەڵگەی ئێمەشەوە.

> سیستەمی (دەوڵەتداری) نەیتوانیوە وەڵامی چارەسەری کێشە ژیانیەکانی مرۆڤایەتی بداتە

ئەوەبوو پارث و رێکخراوەکانی لای ئێمەش لە روانگەی ئەوانەوە سەیری کێشەکانیان کردووە، دەبینین ئەمڕۆ ئەو گێژاوەی رووبەروی جیهان بۆثەوە کە سەرچاوەی دێرینی خۆی هەیە، کە پاش قۆناغی نیۆلۆثیک(چاخی بەردینی زێڕین، سەرەثای) سەری هەڵدا، سەرەنجام دەوڵەثی لەسەر پێکهێنرا ئیتر قەیران دەسثی پێکرد، ئەوەثا ثا ئێسثاش سیسثەمی (دەوڵەثداری) نەیثوانیوە وەڵامی چارەسەری کێشە ژیانیەکانی مرۆڤایەثی بداثەوە.

کێشەکانی وەک (کۆمەڵایەثی- سیاسی- ئابووری- ڕەگەزی- ژینگە) و ئەوانی نریش، ئەم سیسنەمە ڕۆژ بەڕۆژ قەیرانەکانی بەرەو ئاڵۆزثرو گێژاو بردووە، زهنیەثی دەوڵەثداری کاریگەری لەسەر بچوکترین خانەی کۆمەڵگە کردووە، چینی چەوساوەو چەوسێنەری بەخۆیدا هێناوەو کۆمەڵگەی کردووە بە دوو چین، کە یەکێنی سۆڤیەثی پێشووش دەسەڵاثی باش شینەکردبووەوە لە بازنەی دەوڵەثی(دیکثاثۆری پرۆلیثاریا) خولایەوەو بە دیموکرانیزەکردنی کۆمەڵگەی بە گرنگ نەگرث و نەیثوانی وەڵامی ئەو پێشکەوثنانەی کۆمەڵگە بداثەوەو ڕووخاو هەرەسی هێنا.

> لە سیستەمی دەوڵەتدا ژن وەک رەگەزی ناتەواو سەیر دەکرێ

گەورەثرین کێشەی دەسەڵاث و دەوڵەثداری کە کۆمەڵگەی زنجیر دەسثی (دەوڵەث) کردووە کە بە ثەواوی کۆمەڵگەی ئیفلیج کردووە، لە رۆژئاوا دەوڵەثی هەیە، بەڵام گۆرانکاری بەسەردا هاثووە، کە لە ڕێگای یاساوە سنوری بۆ دانراوە، بەڵام لای ئێمە دەسەڵاث و دەوڵەث سنوری بۆ یاسا داناوە، کێشەیەکی ثری کۆمەڵگە کێشەی (ژنە) کە زۆر لە کێشەی دەوڵەث خراپثرە کە لە سیسنەمی دەوڵەثدا ژن وەک رەگەزی ناثەواو سەیر دەکرێ، چونکە دەوڵەث زیهنیەثێکی پیاوسالاری هەیە، هەروەها کێشەیەکی ثری گشثی سەردەم کێشەی (ژینگەیە) کە کۆمەڵگە بوو بەدوو چین ئەم کێشەیەش سەری هەڵدا، چەوسێنەرەکان سروشثیان بۆخۆیان بەکارهێنا و کاریگەری نێگەثیڤ لەسەر ژینگە دروسث بوو کە ثا ئەمڕۆش بەردەوامە.

کەواثە ثا بە لۆژیکی کۆن و زیهنیەثی کۆنی دەسەڵاث و دەوڵەثداری ببڕێین بەڕێوە ناثوانرێ گۆڕانکاری بکرێ، هەر لایەنێک باش پێشکەوثنەکانی زانسث و ثەکنەلۆژیا بخوێنێثەوە شان بەشانی گۆڕان و بەرەو شارسثانی دیموکراثی

گۆڕینی زیهنیەتی باوکسالاری و دەوڵەت بچوک کردنەوە بیر لە سیستەمی(کۆنفیدرالیزمی دیموکراتی) بکەنەوەو ئەوانەشی دەیدۆڕێنن پێچەوانەی مرۆڤایەتی و پێشکەوتنەکان هەنگاو بنێن و پشت بە بێگانە دەبەستن

و ئـازادی ڕەگـەزی و ژینگەپارێـزی هەنـگاو بنـێ ئەتوانـێ گۆڕانـکاری بـکات، پێچەوانـە ئـەدۆڕێ ئـەو لایەنانـەی سـەر گۆڕەپانـی کوردسـتان بـەڕەش و سـورو بـۆرەوە گـەر بتوانـن زهنیەنـی کـۆن وەلابنێـن و دەسـەڵاتی خۆیـان بـێ هیـچ مەرجـێ بدەنـە دەسـت (گـەل) بـێ هیـچ بـڕو بیانویـەک ئەوەنـدە لێبوردەبـن، پشـت بـە گەلـی خۆمـان ببەسـتن و بـۆ گەلـی خۆمـان بژیـن و یاسـا سـەروەرکەن و سیاسـەت نەکـەن بـە فرۆفێـڵ و هەڵخەڵەتانـدن، ئەوانـە ئەتوانـن بیگـۆڕن کـە حـزب لـە حکومـەت جیابکەنـەوە و نـەک بـە ئەقڵـی خێـڵ مامەڵـە لەگـەڵ ڕووداوە سیاسـیەکاندا بکـەن.

بزانـن خوا کورسی بـۆ ئـەوان دروسـت کـردوە، ئەوانە دەیگۆڕن کـە باوەڕیـان بـە دەسـتاو دەسـت کردنـی بەڕێوەبـردن هەبێـت و پاراسـتنی ئاسایشـی نەتەوەیـی بـە ئەرکـی پیـرۆزی خۆیـان بزانـن، هەوڵبـدەن یەکێتیەکـی نەتەوەیـی و سـتراتیژییکی

نەتەوەیـی بهێننـەدی.

ڕێـز لـە مافـی مـرۆڤ و پێکەوەیـی بگـرن و گـەل بـەرەو نەندروسـتیەکی تەندروسـت ئاراسـتەبکەن، ڕێـز لـە بنەماکانـی دیموکراتـی و پێکەوەیـی ژیانـی نەتـەوەو ئاییـن و ئاینـزاکان پیـرۆز رادەگـرن، دەگۆڕێـن کـە هەوڵـدان هەبێـت بـۆ گۆڕینـی زیهنیەتـی باوکسـالاری و دەوڵـەت بچـوک کردنـەوە بیـر لـە سیسـتەمی(کۆنفیدرالیزمـی دیموکراتـی) بکەنـەوەو ئەوانەشـی دەیدۆڕێنـن پێچەوانـەی مرۆڤایەتـی و پێشـکەوتنەکان هەنـگاو بنێـن و پشـت بـە بێگانـە دەبەسـتن و دەسـەڵات بـۆ خۆیـان قـۆرخ دەکـەن و کۆمەڵگـە دەچەوسـێننەوەو ئابـووری وڵات بـەرەو هەڵدێـر دەبـەن و وەڵام بـە داخوازییەکانـی کۆمەڵگـە نادەنـەوە، مـن و تـۆ دەکـەن ریـز گـوێ لـە بیروبۆچوونی جیـاواز ناگـرن. ئـە م قـە یرانـەی ئەمـڕۆ ڕووی لـە جیهـان کـردوە، بـە تایبـەت ڕۆژهـەڵاتی ناوەڕاسـت کـە دە سـتی پێکـردوە لـە گێژاودا خـۆی دەبینێنـەوە.

ئەوەتـا هیـچ لایەنێـک پـرۆژەی چارەسـەری و بنبڕکردنـی کێشـەکانی پـێ نیـە، چونکـە هەرهەموویـان بـە زهنیەنـی کـۆن دەڕواننـە چارەسـەری گۆڕانـکاری لـە خۆیانـدا ئەنجـام نـادەن و توانـای خۆگۆڕینیـان تێـدا نیـە ناتوانـن لـەو زهنییەنـە بـاوەی کەهەیانـە ناتوانـن گۆڕانـکاری ریشـەیی بەئەنجـام بگەیێنـن.

نابینـن هەرهەموویـان دەسنەوەسـتانن لـە باشـوری کوردسـتان جارجـارە هەنـدێ حیزبـوو لایـەن هـەن موزایـەدەی سیاسـی دەکـەن هـەر کات ناکاتێـک بـاس لـە دەوڵەتـی کـوردی دەکـەن لـە باشـووری کوردسـتان بـێ ئـەوەی دەزگای دەوڵەتیـان شـیکردبینەوە بەشـێوەیەکی زانسـتی وادەزانـن دەوڵـەت رزگارکـەرە و ئەونەتەوانـەی کەدەوڵەتیـان بۆدروسـتکردن توانیـان خۆشـبەختی بهێنـن.

ڕۆزا لۆکسمبورگ ژنە سۆسیالیست و ئازادیخواز

نۆنی کلیف
لەئینگلیزییەوە ئازاد ئارمان

هەر لە سەرەتای لاویەتییەوە هەڵسوراو بووە لە ناو بزووتنەوەی سۆسیالیستی دا و پەیوەندی کرد بە پارتێکی شۆڕشگێڕ بە ناوی «پرۆلیناریا»، کە لە ساڵی ١٨٨٢ دا دامەزرابوو، دەوروبەری ٢١ ساڵ بەر لە دروست بوونی پارتی سۆسیالیستی دیموکراتی روسیا (بەلشەفیک-مەنشەفیک) دەستی بەکار کردن کردبوو. پارتی پرۆلیناریا لە سەرەتاوە لە بارەی پرەنسیپ و پرۆگرامەوە چەند هەنگاو لە پێش بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەی روسیا بوو. لەو کاتدا بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانە لە ڕوسیادا هێشا بەستراوبۆوە بە کارو چالاکی تیرۆری فەردی یەوە، کە بەشێک لە ڕۆشنبیرانی قارەمان پێی هەڵدەستان. بەڵام پرۆلیناریا لەساڵی ١٨٨٦دا کاری ڕێکخستن و ڕابەری هەزاران کرێکاری دەکرد لە خۆپیشاندان و مانگرتنەکان دا. سەرەڕای ئەمەش پرۆلیناریا بەکردەوە چوار لە سەرکردەکانی نووشی لە سێدارەدان و سەربڕین هاتن، هەروەها٢٣ ی تریش یان تووشی زیندان بوون، بۆ ماوەیەکی زۆریش کاری ئاقەت پروکێنیان پێ دەکردن. هەروەها سزادانی زیاتر لە٢٠٠ کرێکاری تر. تەنها بازنەیەکی بچووک رزگاریان بوو لە گرتن و تێکشکان. یەکێک لەم کەسانە ڕۆزا لۆکسمبورگ بوو کە لە تەمەنی ١٦ساڵی دا پەیوەست بوو بە ڕێکخراوی پرۆلیناریا. لەساڵی ١٨٨٩دا پۆلیس فشاری زۆری هێنا بۆ ڕۆزا ئاوەکو وڵات بەجێ بهێڵێت، هاوڕێیانی ڕۆزاش ئەوایان بیر دەکردەوەو وە بە باشتریان دەزانی بچێتە دەرەوەی وڵات سودی زیاترە، نەک لە زیندان دا بێت. بۆیە ڕۆزا بڕیاری دا و سەفەری کرد بۆ سویسرا لەشاری زویرخ نیشتەجێ بوو، کە یەکێک بوو لەگرنگترین ئەم سەنتەرانە،بۆ کۆچبەرانی پۆلەندی و ڕوسی. هەر لەوێوە چوو بۆ زانکۆ و وانەی زانستی سروشتی، بیرکاری، ئابووری خوێند، هەروەها لەوێ بەشداری چالاکانەی بوو لەناو بزووتنەوەی کرێکاری ناوخۆیی و بزووتنەوەی ڕۆشنبیری لە ژیانی شۆرشگێرانی کۆچبەران.

گرنگتر لەمەش چەند ساڵێک دواتر ڕۆزا لۆکسمبورگ بوو بە سەرکردەی تیۆریسیۆنی پارتی سۆسیالیستی شۆرشگێری پۆلەندا. هەروەها بوو بەیارمەتی دەری سەرەکی ڕۆژنامەی حیزب، **Sprawa Rabotnicza** کە لە پاریس چاپ دەکرا. لە ساڵی ١٩٨٤ دا پارتی پرۆلیناریا ناوی گۆڕدرا، بوو بە پارتی سۆسیالیستی دیموکراتی شانشینی پۆلەندا؛ دوای ماوەیەکی کورت لیتوانیاشی بۆ زیاد کرا. ڕۆزا هەر بە سەرکردەی تیۆریسیۆنی پارتی (the SDKPL)مایەوە ئاوەکو کۆتایی ژیانی.

ڕۆزا لە ئۆگێستی ساڵی ١٨٩٣دا نوێنەری حیزب بوو لە کۆنگرەی ئەنتەرناسیونالی سۆسیالیست. لێرەدا ژنێک دەبینی لە تەمەنی ٢٢ ساڵی دا، دەچێتە ناو پێشبرکێ یەک لەگەڵ ناسراوترین کەسانی ناو پارتێکی تری پۆلەندا، بە ناوی پارتی سۆسیالستی پۆلەندا. کە بیروباوڕی سەرەکی یان سەربەخۆیی پۆلەندا بوو، هەروەها ڕابەرانی کۆنی سۆسیالیزمی نێونەتەوەیی ڕێزیان دەگرت لە ئەزموونەکانی پۆلەندە، هەروەها پشتیوانی کردن لە بزووتنەوەی نیشتمانی پۆلەندا رابردوویەکی قایم و نەریتێکی درێژی لەپشت بوو: هەروەها مارکس و ئەنگلسیش گرنگی یان پێ داوەو نەرکیزی سیاسی یان کردۆتە سەر ئەم مەسەلەیە. سەرەڕای ئەمانەش ڕۆزا لۆکسمبورگ چاونەترسانە هێرشی دەکردە سەر پارتی سۆسیالیستی پۆلەندا، ئاوانبار کردنی ڕەوتی نیشتمانی بەڕۆشنی و بە شێوەیەکی

سروشتی، بەرەنگاربوونەوەی گۆڕینی کرێکاران لە ڕێگای خەباتی چینایەتی؛ هەروەها بەرەو روو وەستانەوەو وەرگرتنی هەڵوێستێکی جیاواز لەدەسەڵاتی کۆن پێچەوانەی دروشمی سەربەخۆیی پۆلەندا. ڕۆزا ڕووناکبیرییەکەی بە شێوەی بازدان و تیژ گەشەی کرد و هیچ کەس نەی توانی بەربەستی بکات لە پەیوەست بوونی بۆ چوونە ناو سەنتەری بزووتنەوەی کرێکارانی جیهان. ئەوە بوو لە ساڵی ١٨٩٨دا لە ئەڵمانیا توانی ڕێبازو ڕەوتی خۆی پێکبهێنێت.

بزووتنەوە کە لە ئەڵمانیا دابەش ببوو بە سەر دوو ڕەوتی سەرەکی دا، یەکیان ڕیفۆرمیست و ئەوی تریان شۆرشگێڕ

ڕۆزا بە شێوازێکی کۆڵنەدەرانە دەستی بە نووسین کرد، و دوای ماوەیەک بوو بە یەکێک لە یارمەتیدەری سەرەکی لە گرنگترین گۆڤاری تیۆریی مارکسیستی کە ئەو کاتەدا، (Neue Zeit) ئەو هەمیشە سەربەخۆ بوو لە بڕیار و ڕەخنەکانی دا، هەتا لەبەرامبەر مەزنی و پایە بەرزی کەسێکی وەکو کارل کاوتسکی سەرنووسەر، کە بە باوکی مارکسیزم دەژمێردرا.

هەر وەکو ئەو (کارل کاوتسکی) دەڵێت رۆزا بۆ یەک جاریش بیروباوەڕی خۆی نەدەگۆڕی بەبێ لێکۆڵینەوەو بەبێ پێ سەلماندن. ڕۆزا لۆکسمبورگ چووە ناو دڵ و دەرونی بزووتنەوەی کرێکاران لە ئەڵمانیا. هەروەها یارمەتیدەری بەردەوام بوو لە چەندین ڕۆژنامەی سۆسیالیستی- لە هەندێ کات دا سەرنووسەر بوو- لە گەل ئەوەشدا دەست نیشانی چەندین کۆبوونەوەی جەماوەری دەکرد و وتاربێژێکی بەردەوام بوو لە سەر تەواوی ئەم باسانەی بزووتنەوەکە پێویستی پێی بوو. سەراپای، قسەکان و ووتارەکانی کاری داهێنەرانەی ڕەسەن بوون، کارەکانی ئەو دوور بوو لە سۆز. ئەو بەردەوام کراوە بوو لەگەڵ خوێنەرانی خۆی و ئاسۆی بیرکردنەوەی مەزنترو بەرفراوان تر ببوو لەرابردوو.

لەو کاتەدا بزووتنەوە کە لە ئەڵمانیا دابەش ببوو بە سەر دوو ڕەوتی سەرەکی دا، یەکیان ڕیفۆرمیست و ئەوی تریان شۆرشگێڕ، لەکاتی گەشەی رابردوودا دابەش بوون. ئەڵمانیا لە ریفاهی بەردەوام دا بوو تاوەکو تەنگژەی ساڵی ١٨٧٣دا، کرێکاران پێوانەی ژیانیان سەرکەوت بە بەردەوامی و بێ وەستان، ئەگەر بەشێنەیش بێت؛ یەکێتی یە کرێکارییەکان و کۆمەڵە هەرەوەزییەکان بەهێزتر لە رابردوو گەشەیان دەکرد.

دژایەتی کردنی ئەم دواکەوتوویی یە، و بیرۆکراتییەتی ئەم بزووتنەوانە، بەیەکەوە لەگەڵ زیاد بوونی نوێنەرانی پەرلەمانتاری پارتی سۆسیالیستی دیموکراتی، دوورکەوتنەوە لە شۆڕش و ئازایەتی یەکیان دا بەو کەسانەی کە هەر ئێستا بەیانیان کردووە و جاڕیان بۆ ئەوە داوە بەرە بەرە بڕۆن بەرەو ڕیفۆرمیزم وەکو بیروڕایی بنچینەیی. قسەکەری سەرەکی ئەم ڕەوتە «ئیدوارد برنشتاین» بوو، وەکو شاگردێکی ئەنگلس لە نێوان ساڵانی ١٨٩٦-١٨٩٨دا زنجیرەیەک وتاری نووسی لە ڕۆژنامەی **Die Neue Zeit** لەسەر کێشەی سۆسیالیزم، زیاتر و زیاتر بە ئاشکرا هێرشی دەکردە سەر بیروباوەڕی مارکسیزم. قسەو باسی تیژو بەرفراوانی دەست پێکرد. رۆزا لۆکسمبورگ تازە هاتبووە ناو بزووتنەوەی کرێکارانی ئەڵمانیا، یەکسەر هاتە وەڵام لەبەرگریکردن لە مارکسیزم. ئەو بەشێوەیەکی بلیمەتانەو زۆر جوان. لەناملکەکەی دا هێرشی کردە سەر بڵاوبوونەوەی سەرەتانی ڕیفۆرمیزم بە ناوی (ڕیفۆرمی کۆمەڵایەتی یاخود شۆڕشی کۆمەڵایەتی).

هەر زوو دوای ئەوە، سۆسیالیستی فەرەنسی میلیرەند **(Millerand)** چووە ناو هاوپەیمانی لەگەل پارتی سەرمایەداری. ڕۆزا لۆکسمبورگ بە دوای ئەم ئەزموونە چوو و لە نزیکەوە لێکۆڵینەوەی لەسەر کرد و لە چەند زنجیرە وتارێکی گرنگدا کە پەیوەندی هەبوو بەم کێشەیە بەگشتی لە پەیوەند بە بزووتنەوەی کرێکارانی فەرەنسا و مەسەلەی هاوپەیمانێتی لەگەل حکومەت.

ڕۆزا لۆکسمبورگ کەوتە دیالۆگ لە گەڵ لینین

دوای شکستی ماکدۆنالد لە بەریتانیا، لە کۆماری ویمەری ئەڵمانیا، هەروەها بەرەی گەلی لەفەرەنسا لەساڵی ١٩٣٠دا. دوای جەنگی جهیانی دووەم و حکومەتی هاوپەیمانەکان لەهەمان وڵاتدا، ئەوە ڕۆشنە ئەم ئەنجامگیری و دەرسانەی ڕۆزا لۆکسمبورگ بەدەستی هێنا تەنیا گرنگ یەکی مێژووی نەبوو. لە ساڵی ١٩٠٣-١٩٠٤دا ڕۆزا لۆکسمبورگ کەوتە دیالۆگ لە گەڵ لینین، لەگەڵ ئەو کەسانە

کە جیاوازی یان هەبوو لەسەر مەسەلەی نەتەوایەتی و دروست بوونی پەیکەری حیزب، هەروەها لەسەر پەیوەندی نێوان حیزب و چالاکی جەماوەری. دوایی لە ساڵی ١٩٠٤ دا لەلایەن «پاراستنی قەیسەر» وە بڕیاری سێ مانگ زیندانی بۆ بڕیەوە، بەڵام ڕۆزا یەک مانگ لە زیندان مایەوە.

لە ساڵی ١٩٠٥دا، لەگەڵ بەرپابوونی شۆڕشی یەکەمی ڕوسیا، ڕۆزا زنجیرەیەک وتارو نامیلکەی نووسی لە سەر پارتی پۆلەندا، گەشەی دا بە ئایدیای شۆڕشی بەردەوام، هەر وەکو دیارە ئەم باسە سەربەخۆ گەشەی پێدرا لە لایەن لیۆن ترۆتسکی و پارڤس، بەڵام لە هەمانکاندا چەند مارکسیستی تریش باوەڕیان بە هەمان ئایدیا هەبوو. لەگەڵ ئەوەشدا بەلشەفیک و مەنشەفیک هەر دوو لایەن، سەرەرای جیاوازی قوڵی نێوانیان، بڕوایان وابوو کە شۆڕشی ئەو کاتەی ڕوسیا لە قۆناغی شۆڕشی دیموکراتی یە. ڕۆزا قسەو باسی ئەوەی دەکرد گەشەی دونیا قۆناغی دیموکرسی بۆرژوازی تێپەراندووە و لەکۆتایی دا یان دەسەڵاتی کرێکارانە یاخود شکستێکی تەواوە. درووشمی ئەو ئەوە بوو « دیکتاتۆری یەتی شۆڕشگێڕانەی پرۆلیتاریا لەگەڵ جوتیاران».

لە گەل ئەوەشدا نەتنها ئەندێشەو نووسین و قسەکردن لەسەر شۆڕش بەس نەبوو بۆ ڕۆزا لۆکسمبورگ. دروشمی ژیانی ئەو ئەوە بوو، « لە سەرەتاوە کردار». سەرەڕای ئەوەش لەو کاتەدا وەزعی تەندروستی باش نەبوو، لە نزیکترین فرسەت لە دیسێمبەری ١٩٠٥دا رایکرد بۆ پۆلەندای ڕوسیا. لەو کاتەی شۆڕش لە لوتکەی خۆی دابوو، جەماوەریش هێشتا لەچالاکی دا بوون، بەڵام ڕارابوون و لە کاتێکدا کۆنەپەرستیش لە بەرەو پێشچوون دابوو. تەواوی کۆبونەوەکان قەدەغەکران، بەڵام کرێکاران هێشتا لە سەنگەری خۆیانەوە کۆبوونەوەکانیان ئەنجام دەدا، لە کارگەکان کرێکاران ڕۆژنامەکانیان لێ قەدەغەکرا، بەڵام ڕۆژنامەی پارتی ڕۆزا لۆکسمبورگ ڕۆژانە دەردەچوو، ئەگەر چی بەنهێنیش چاپ دەکرا. لە٤ی مارسی ١٩٠٦دا ڕۆزا دەستگیر کرا بۆ ماوەی چوار مانگ. یەکەم جار زیندان و ئینجا لە قەڵایەک و دواتریش ئازاد کرا. لەسەر ئەساسی ئەوەی تەندروستی ناجێگر و نەخۆش بوو، هەروەها لە بەر ئەوەی هاوڵاتی ئەڵمانی بوو، لەم وڵاتە سنووررداش یان کرد.

شۆڕشی ڕوسیا لەساڵی،١٩٠٥ گۆشت و خوێنی دا بە ئەندێشەی ڕۆزا لۆکسمبورگ تێگەیشت چەند ساڵێک زووتر؛ ئەم خۆپیشاندانانە جەماوەرییە سیاسی- ئابوورییە پێکهینانی توخمێکی بنچینەیی کرێکارانی شۆرشگێڕە لە خەباتکردن لە پێناوی دەسەڵات، جیاکردنەوەی سۆسیالیستی لەتەواوی شۆڕشەکانی رابردوودا. لە ئێستادا ئەو کاری فراوانکردنەوەی ئەندێشەکانییەتی لەسەر بناغەی ئەزموونی مێژووی نوێ.

قسەکردنی ڕۆزا لە کۆبوونەوە گشتییەکاندا و تاوانبارکردنی بە«هاندان بۆ توندوتیژی» دوو مانگی تر چووە زیندان، ئەم جارەیان لە ئەڵمانیا. ڕۆزا لۆکسمبورگ لەساڵی ١٩٠٧ دا بەشداری کرد لە کۆنگرەی

ئەنتەرناسونال سۆسیالیست لە شتوتگارت. ئەو بە ناوی پارتی ڕوسیا و پۆلۆنیا قسەی کرد، لە سەر پێشبینیەکان و هەڵوێستی شۆڕشگێڕانەی نەگۆڕ لە بەرامبەر جەنگی ئیمپریالیستی.

لە نێوان ساڵانی ١٩٠٥-١٩١٠دا جیابوونەوەیەکی بەرفراوان ڕووی دا لە نێوان ڕۆزا لۆکسمبورگ و سەرکردایەتی نێوانڕەوی SPD دا، کە کاوتسکی دەم ڕاستی تیۆریی یان بوو. لە پێش ئەوەشدا، لە ساڵی ١٩٠٧ڕۆزا لۆکسمبورگ مەترسی دەربڕی لە سەر سەرکردایەتی پارت، جیاواز لەوەی بانگیان هەڵدەدا بۆ مارکسیزم، هەروەها گەڕانەوەیان بەرامبەر بەهەلومەرجێک کە پێویستی بە بڕیاردانێکی چارەنووسساز هەبوو. هاتنی ڕووداوی ساڵی ١٩١٠، بەتەواوی پەیوەندی نێوان ڕۆزا لۆکسمبورگ و کارل کاوتسکی تێکچوو لەسەر مەسەلەی شێوازی ڕێگای بە دەسەڵات گەیشتنی کرێکاران. لە ئێستادا SPD جیابوونەوەو بوون بەسێ ڕەوت و باڵی جیاواز؛ ڕیفۆرمیستەکان کە نوێنەرایەتی باڵی سیاسەتی ئیمپریالیستی یان دەکرد، ئەوانەی بە خۆیان دەڵێن نێوانڕەوی مارکسیستی، بەسەرکردایەتی کاوتسکی (کە ڕۆزا لۆکسمبورگ نازناوی «سەرکردەی زەلکاو»ی لێنابوون) بە قسە هێشتا خۆیان پێ ڕادیکاڵە، بەڵام دەردەکەوێ زیاتر و زیاتر بەرەو ڕێبازی پەرلەمانتاری خەبات دەکەن، باڵی شۆڕشگێڕ کە ڕۆزا لۆکسمبورگ بزوێنەری سەرەکی بوو. لە ساڵی ١٩١٣دا ڕۆزا لۆکسمبورگ یەکێک لە گرنگترین پەرتووکە تیۆرییەکەی خۆی بە چاپ گەیاند، کەڵەکە بوونی سەرمایە، بەشداری کردن لە لێکۆڵینەوەی ئابووری ئیمپریالیستی. کە بەبێ شک و گومان، یەکیکە لە گرنگترین بەشدارییەکانی بنچینەیی لە قوتابخانەی ئابووری مارکسیستی لە سەردەمانی سەرمایەوە، کە پڕە لە مەعریفە، زیرەکترین شێوازە، تیژترین لێکدانەوەیەی ڕووناکبیری سەربەخۆیە، ئەم پەرتووکە، کە میهرینگ نووسەری ژیاننامەی مارکس دەڵێ نزیکترین پەرتووکە لە پەرتووکی «سەرمایە» لە چاو هەموو بەرهەمە مارکسیستەکانی تر. کێشەی سەرەکی لەم لێکۆڵینەوەدا نەک هەر گرنگە لە ڕووی تیۆریی و سیاسیەوە، بە تایبەتی چ شتێک کاریگەری فراوانکردنی سەرمایەداری تازە دەکات لە ناوچە دواکەوتووەکان لە سەر جیاوازییە ناوخۆییەکان و شێواندنی سەرمایەداری و جێگیر بوونی ئەم سیستەمە.

لە٢٠ی فێبریوەری ١٩١٤، ڕۆزا لۆکسمبورگ دەستگیر کرا لەسەر ئەوەی هانی سەربازانی داوە ڕاکەن لە سەربازی. لەسەر بنەمای دانە پاڵی ئەم تۆمەتە، قسەی کردو ئەم تۆمەتانەی ڕەتکردەوە «ئەگەر ئەوان چاوەڕوانی ئەوەیان لە ئێمەیە براکانی خۆمان بکوژین فەرەنسیەکان یاخود بیانیەکانی تر، ئەوسا پێیان دەڵێین، «نەخێر لە ژێر هیچ هەلومەرجێکدا.» ئەم کارە ناکەین. لە دادگادا ئەو هەڵگەڕاوە لە نوێنەرێکی گومانلێکراوەوە بۆ نوێنەری گشتی، دواتر قسەکانی ئەو بڵاوکرایەوە لە ژێر ناونیشانی «میلیتاریزم، جەنگ و چینی کرێکار»، کە بە یەکێک لە ورووژاندنە سۆسیالستە شۆڕشگێڕانەکان دادەنرێت بۆ سەرزەنشتکردنی ئیمپریالیزم. لە سەر ئەم قسانەی دادگا بڕیاری ساڵێک زیندانی دا بەسەریدا، بەڵام زیندانی کردنەکەی یەکسەر جێبەجێ نەکرا. ئەو کاتەی ژووری دادگای بەجێ هێشت، یەکسەرەو ڕاستەوخۆ چوو بۆ کۆبوونەوەی جەماوەری و دووبارە دەستی کردوە بە پڕوپاگەندە شۆڕشگێڕییەکانی لە دژی جەنگ.

ئەم بڕیارە دڵڕەقانەی سەرکردایەتی حیزب دەری کرد، گورزێکی توند بوو درا لە ڕۆزا لۆکسمبورگ

ئەم کاتەی جەنگی جیهانی یەکەم دەستی پێکرد، بەکردەوە تەواوی سەرکردەکانی پارتی سۆسیالیست وەرچەرخان بەرەو ڕێبازی نیشتیمانی. لە٣ ی ئۆگێستی ساڵی ١٩١٤ دا گروپی پەرلەمانی سەر بە پارتی سۆسیال- دیموکراتی ئەڵمانیا کۆبوونەوەو بڕیاریان دا دەنگ بدەن بە جەنگ و بڕوا بوون بە حکومەتی قەیسەر. لە١١١ نوێنەر تەنها ١٥نوێنەریان دەنگیان لەدژی جەنگ دا. هەروەها دواتر داواکاری ئەوان ڕەتکرایەوە، ئەوان پێشنیازی دیسپلینی پارتیان کرد. لە٤ی ئۆگێستەوە تەواوی گروپی سۆسیال – دیموکرات بەیەک دەنگ دەنگیان دا بە پاڵپشتی کردنی لایەنگرەکانیان. دوای چەند مانگی تر، لە٢ی دیسێمبەرەوە کارل لیبخێنت گاڵتەی کرد بەم دیسپلینە حیزبیەکە دەنگی دا بەم بێ ویژدانیە. ئەو تاقەکەس بوو دەنگی دا لەدژی جەنگ و لایەنگرانیان.

ئەم بڕیارە دڵڕەقانەی سەرکردایەتی حیزب دەری کرد، گورزێکی توند بوو درا لە ڕۆزا لۆکسمبورگ، لەگەڵ ئەوەشدا دوور نەکەوتەوەو وورەیبەرنەدا. لە هەمان ڕۆژدا، لە٤ ی ئۆگێست سۆسیال دیموکراتەکان چوونە ژێر ئاڵای حکومەتی قەیسەری، گروپێکی بچووک لە سۆسیالیستەکان کۆبوونەوە لە بالەخانەکەی و بڕیاریان دا بجەنگێن لە دژی شەڕ. ئەم گروپە ڕێکخرابوون لەلایەن ڕۆزا لۆکسمبورگ و کارل لبخێنت، فرانز میهرینگ و کلارا زیکتین، لەکۆتایی دا بوون بە «کۆمەڵەی سپارتاکیستەکان». ڕۆزا لۆکسمبورگ نزیکەی چوار ساڵ زۆربەی کات لە زیندانەوە درێژەی دا بە ڕابەرایەتی کاری هاندان

و ڕێکخستنی شۆڕشگێڕانە، و درێژەدان بە ڕێبازی ئاڵای بەرزی سۆسیالیزمی نێونەتەوەیی.

هەڵگیرسانی جەنگ بووە هۆی دابرانی ڕۆزا لۆکسمبورگ لە بزووتنەوەی کرێکارانی پۆڵەندا، بەڵام پێویستە ئەوە قەبووڵ بکەین کە سەرمایەکی مەزن بوو بۆ پارتە پۆڵەندییەکەی و لایەنگرییەکی بەردەوام بوو لە دەربڕینی ئایدیاکانی سۆسیالیزمی ئەنتەرناسیۆنالی. شۆڕشی فێبریوەری ڕوسیای ساڵی ١٩١٧ ڕاست و دروستی پێشبینیەکانی ڕۆزا لۆکسمبورگی هێنایەدی سەبارەت بە سیاسەتی شۆڕشگێڕیی و بەرهەڵستکاری دژی جەنگ و خەبات لە پێناوی سەرنگوون کردنی دەوڵەتە ئیمپریالیستەکان.

دوای مارکس و ئەنگلس، وەکو میهرینگ دەڵێت؛ شتێکی ترنییە، لەژیانی ئەودا، لە مردن زیاتر، ڕۆزا هەموو شتێکی بەخشی لەپێناوی ڕزگاری مرۆڤایەتی دا.

ڕۆزا لە زیندانەوە چاودێری ڕووداوەکانی دەکرد، و لەنزیکەوە خەریکی لێکۆڵینەوە بوو لەسەر ئەزموونەکان بۆ دواڕۆژ. ئەو بە دڵنیاییەوە باوەڕی وابوو سەرکەوتنەکانی فێبریوەری کۆتایی خەبات نییە، بەڵکو سەرەتایە، تەنها دەسەڵاتی کرێکاران دەتوانێ ئاشتی مسۆگەر بکات. ڕۆزا لە زیندانەوە پەیام لە دوای پەیامی بڵاودەکردەوە بۆ کرێکاران و سەربازانی ئەڵمانیا لاسایی براکانتان بکەنەوە لە ڕوسیا، بەم شێوەیە سەرمایەداران و مشەخۆران سەرنگوونکەن، لە کاتێکدا شۆڕشی ڕوسیا بپارێزن، لەهەمان کات دا ڕێگە نەدەن لە خوێن ڕشتنی خۆتان تا مردن لە ژێر دەسەڵاتی بەربەریزمی سەرمایەداری.

ئەم کاتەی شۆڕشی ئۆکتۆبەر بەرپابوو، ڕۆزا لۆکسمبورگ بەگەرمی پێشوازی لێکرد، و پەسندی کرد لە بەرزترین قۆناغی دا. لە هەمانکاتدا ئەو باوەڕی بەوەنەبوو هەموو شتێک قەبووڵ بکات بەبێ ڕەخنە لێگرتن، هەموو ئەو کارە خزمەتگوزارییانەی بەلشەفیەکان دەیان کرد بۆ بزووتنەوەی کرێکاری. ئەو بە ڕۆشنی پێشبینی ئەوەی دەکرد ئەگەر شۆڕشی ڕوسیا خۆی رزگار نەکات لەو شێوێندراوانەی بۆی پێش هاتووە، کە ئیفلیجی کردووە لە گەشەکردن. هێشتا زووە بۆ گەشەسەندن لە یەکێتی سۆڤیەت، هەروەها ئەو دەست نیشانی خاڵە شێوێندراوەکانی کرد، بە تایبەتی لەسەر مەسەلەی دیموکراسی.

لە٨ ی نۆڤێمبەری ساڵی ١٩١٨دا شۆڕشی ئەڵمانیا ڕۆزا لۆکسمبورگی لە زیندان ئازاد کرد. ڕۆزا بە هەموو هێز و توانا و پەرۆشییەوە بەشداری لە شۆڕش کرد. بەڵام بەداخەوە هێزە کۆنەپەرستەکان بەهێزبوون، باڵی ڕاستی سەرکردەکانی سۆسیال دیموکرات و جەنەڕاڵەکانی سوپای کۆنی قەیسەر یەکیان گرت بۆ سەرکوتکردنی چینی کرێکارانی شۆڕشگێڕ. هەزاران کرێکار کوژران. لە١٥ی جەنیوەری ١٩١٩دا کارل لیبخینت کوژرا، لە هەمان ڕۆژدا سەربازێک بەقۆنداخی تفەنگەکەی کێشای بە کەلە سەری ڕۆزا لۆکسمبورگ.

بەگیان لەدەستدانی ڕۆزا لۆکسمبورگ بزووتنەوەی کرێکاران لەجیهان بەناوبانگترین ڕابەری خۆی لەدەستدا. کە ووردبینترین بیرمەندبوو دوای مارکس و ئەنگلس. وەکو میهرینگ دەڵێت؛ شتێکی ترنییە، لەژیانی ئەودا، لە مردن زیاتر، ڕۆزا هەموو شتێکی بەخشی لەپێناوی ڕزگاری مرۆڤایەتی دا.

ڕۆزا لۆکسمبورگ لە ٥ ی مارسی ١٨٧١ دا، لە شارۆچکەیەکی بچووک بە ناوی زامۆسک لە پۆڵەندا لە دایک بووە (لە ١٩١٩/٠١/١٥لە لایەن دەوڵەتی ئەڵمانیاوە تیرۆر کراوە)

سەرنجێکی کورت لەلایەن وەرگێڕەوە : ئەم نووسراوەیە بەشی یەکەمی پەرتووکێکە بە ناوی ڕۆزا لۆکسمبورگ، لە نووسینی: (تۆنی کلیف) لە بڵاوکراوەکانی کتێبخانەی بووک مارکس.

سیاسەت بۆ هەمووان

ڕێبوار ڕەشید
هاوسەرۆکی کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستان

بەشی سێیەم و کۆتایی

لە فەرهەنگی سیاسیی و لە مێژووی ئایدیۆلۆژییەکاندا مرۆڤ دەبینێت کە لێنین ڕەنگە سەرنۆپی ئەو ژمارە کەمە لە ڕۆشنبیر بێت کە سەرتاپای ئەدەبی سیاسیی خۆیی بە قسەی ناشیرین و جوێن و گاڵتەجاڕیی و سووکایەتی دژ بەوانە پڕ کردووەتەوە کە بە ئەقڵی خۆی دەکەونە سەنگەرێکی دیکەوە. تەنها لە بەرئەوەی ئەوان لە دیدێکی دیکەوە لە سۆسیالیزم دەڕووانن. دەبینین کە لێنین وەکوو یارمەتیدەرێک/ کۆمەککارێک/ بەشدارێک لە قووڵکردنەوەی بیری سۆسیالیزمدا ئەکتەر نییە، بەڵکو وەکوو پەیامنێرێکی خودایی لە قسەکانی خۆی دەڕووانێت. لە خوێندنەوەی لێنیندا دەبینین کە هیچ کاتێک بانگی هاوڕاوێژ و هاوکۆبەندیی و هاوسەرئەنجامگیریی لە پرۆسە و ڕووداو و بابەتەکان ناکات و نرخێک بۆ هاودەنگیی دانانێت، چون لە بناخەدا سۆسیالیزم بە پرۆژەیەکی شەخسیی دادەنێت نەک کۆمەڵیی و کۆمەڵگایی، و بە کارێکی هەنووکەیی دادەنێت، نەک بە ئاییندەیی و دوور، و پێی وایە کە حەتمەن دەبێت لە قۆناخێکی مێژوویی زۆر کورتدا بێتە دی. نەک تەسلیم بە کۆمەڵگا بکرێت و لە پرۆسەیەکی هەزمکردن و تەنوکەوکردن و هێنانوبردن و لێکدانەوە و ئەزموونییدا بەردەوام و مێژووڕەو بێت. لە هەموو ئەوانەیش خراپتر بڕووای بە ڕیفۆرم و کاردروستیی هەنگاو بە هەنگاو نییە، و پێی وایە حەتمەن ئەوە پاکەتێکە کە یان هەیە یان نا. ئەسڵەن تیئۆریی لێنین بۆ شۆڕش و شۆڕشگێڕیی لەو بڕوایەوە سەرچاوە دەگرێت کە پێی وایە نەک هەر خودی حکومەت (بورژوازیی/ سەرمایەداریی) بەڵکو خودی دەوڵەت (برژوازیی/ سەرمایەداریی) دەبێت سەرەوخوار/ قڵب بکرێتەوە.

لە بەراووردی تێکستگەلی پلیخانۆڤ، کاوتسکی، برنێشتایین، کارل لێکبێشت، ڕۆزا و پێترۆسۆڤ و چەندینی دیکەدا دەبینین کە ئەمان یەک دانە جاریش وشەی وەکوو "گەوج" و "نەفام" و "تێکدەر" و "شێوێنەر" و "خیانەتکار بە چینی کرێکار" و "نۆکەری بورژوازیی" و جوێنی دیکەی لەو چەشنە لە تێکستەکانیاندا نییە. بەو شێوە دەبینین کە لێنین هەر سۆسیالیزم لە دیموکراسیی، واتە لە بەشداریی چالاکانەی ئەوانی دیکە جودا ناکاتەوە، بەڵکو لە سەنگەری سپی بەرامبەر بە ڕەشدا ئەسڵەن ڕێگا بە "گەوج" بیرکردنەوەیش نادات و لێی دەترسێت.

لێنین مرد و کۆتایی بە ژیانی وەکوو تاکەکەس هات، بەڵام دەوڵەتێکی پاش خۆی بەجێهێشت کە یەکێک بوو لە بەهێزترین دەوڵەتانی سەردەم. میراتگرانی ئەو دەوڵەتە هیچ ئەڵتەرناتیڤێکیان نەبوو زیاتر لەوەی کە لێنینیزم بکەن بە سەرچاوەی ئایدیۆلۆژیی ڕەسمیی. ئەوی باسی شێوەیەکی

دیکە لە سۆسیالیزمی بکردایە بە لادەر و تێکدەر و ناجیددی و جاشسۆسیالیست و چی و چی ناودەبرا. پاش مردنی لێنین هەموو ئەو تیئۆریانەی سەبارەت بە بواری جیاواز لە سەردەمی ئەودا هەبوون، خرانە کار. یەکێک لەوانە سەبارەت بە کێشە نەتەوەییەکان کە لە دونیادا لە ئارادا بوون هاتە ئاراوە. یەکێک لەوانە پرسیاری: پشتگیریکردن لە کامە بزووتنەوە؟، بوو؟ ص٢١چژ٣٢چ

هەڵهێنانی پێ ناوێت کە لێکدانەوەی لێنین دەرمان بوو. هەر بزووتنەوەیەک بە پێی لێکدانەوەی لێنین (بە قازانج و لە بەرژەوەندی یەکیەتی سۆڤیەتدا) دەکەوتە دژایەتیکردنی ئیمپریالیزم، ئەوا بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی پێشکەوتووخوازانە بوو. هەر بزووتنەوەیەک دژایەتی کردنی حکومەتێکی دەکرد کە دۆستی یەکێتی سۆڤیەت بوو یان لە لێکدانەوەی ئەواندا بۆ سۆسیالیزم لە شێوە لینینیەکەیدا، دەکەوتە خانەی فیودال و کۆنەپەرستییەوە کە گوایا لەبەردەم بورژوازیی پێشکەوتووخوازدا لەمپەر بوو، ئەوا کۆنەپەرستانە بوو. نموونەکان پشتکردن لە خەباتگەلی ئازادیخوازیی و هاوپشتییکردن لەگەڵ دەوڵەتانی "یار" دا لە مێژوودا زۆرن، دوور نەچین، هەر لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا، بۆ نموونە تورکیای کەمال ئەتاتورک، ئێرانی ڕەزا شا، ئێراقی پاش کودەتای ١٩٥٨، سووریای پاش کودەتای ١٩٥٨، ئیسوپیا و هتاد.

خۆشکردنی زەمینە بۆ سۆسیالیزمی دیموکراتیک و ڕێگادان بە خەڵک کە لە مەشقی سیاسیی و لە دەسەڵاتی سیاسییدا بەشدار بن

ئەڵبەت لە درێژەی چەندین جۆر لە خەبات، لە شێوەی خەباتی چینی کرێکار، جووتیاران، کاسپکاران و چالاکیە مەدەنییەکان لە ئورووپای خۆرئاوا، خەباتی یەکیەتیە کرێکاریەکان و دەستکەوتەکانی بیمەی گشتیی و چاوەدێریی و تەندروستیی و مافەکانی پێوەست بە ژیانی کار، لێدان لە بیری فاشیزم و ناسیزم و دژایەتیکردنی، خۆشکردنی زەمینە بۆ سۆسیالیزمی دیموکراتیک و ڕێگادان بە خەڵک کە لە مەشقی سیاسیی و لە دەسەڵاتی سیاسییدا بەشدار بن، فەراهەمکردنی زەمینە کە ئایدئۆلۆژییەکان لە مەیدانێکی تا ڕادەیەک ئاوەڵەدا لە سەر دەسەڵات زۆران بگرن و دەستکەوتی دیکەی لەم شێوەیە، بوون بە هۆی ئەوەی کە بتوانرێت ئەو پێشمەرجانە بناسرێن کە بۆ هەبوونی سیستەمی دیموکراسیی پێداویست و گرینگن، بۆ نموونە:

- هەبوونی پلورالیزمی (فرەچەشنیی) سیاسیی
- هەبوونی پارلەمان، و هەڵبژاردنی ئازاد، و مافی تاکەکەس بۆ هەڵبژاردنی ئازاد، و هەر تاک و یەک دەنگ، بەشداریی ژنان هاوماف و هاوئەرک، مافی هاوولاتیبوونی بێ هەڵاواردن بۆ دەنگ دان.
- سەربەخۆیی سیستەمەکانی دادوەریی، بڕیاردان و جێبەجێکردن لە یەکتر
- هاومافیی و هاوئەرکیی لە بەردەم یاسا و ڕێسا
- هەبوونی سیستەمی سیکۆلاریزم و هەبوونی مافی هاوولاتیبوون و نەبوونی شێوەکانی هەڵاواردن لە دامودەزگا و پێکهاتەکانی دەوڵەتدا
- هەبوونی مێدیایەکی سەربەخۆ و بێلایەنی چالاک
- پۆلیس تەنها دەسەڵاتی جێبەجێکردنی هەبێت
- ڕۆشنکردنی ڕۆڵی سپا تەنها بۆ پارێزگاریی کردن لە مەترسیی دەرەکیی
- ماف و ئازادیی دەربڕین و ئازادییەکانی دیکە وەکوو مافی کۆبوونەوە و مانگرتن و خۆپیشاندان و ڕەخنەگرتن و وەژێرپرسیارنان و هتاد.
- هەبوونی خوێندنگا کە تاکەکەس بە گیانی بەرپرسیاریی و جیددیەتی سیاسیی و ڕێزگرتن لە یاسا و ڕێسا و هەبوونی توانا بۆ پرسیارکردن، بۆ وەژێرپرسیارنان، بۆ توێژینەوە و شەنوکەوکردن و پەیگیریکردن و بەدواداچوون و غیرەتی سقیلی و هتاد.
- هەبوونی گەندەڵیی لە کەمترین و نزمترین ئاستدا
- هەبوونی ساختەکاریی لە هەڵبژاردن و لە پروپاگەندەدا تا ئەوپەڕی کەمترین و نزمترین ئاست

بەڵام زۆر خاڵگەلی دیکەی گرینگ هەن کە بە سەدان و بگرە هەزاران لە ڕۆشنبیران و سیاسەتمەداران قسەیان لە سەر کردووە و دەیکەن و لە زۆر وڵاتدا هەمیشە باسی ڕۆژانە و

خوێندنگاکان و دانیشگاکانه، بۆ نموونه:

- هەبوونی ئاشتیی و ئارامیی و دڵنیایی و سەقامگیریی
- سیستەمێک بۆ وەگەڕخستنی ئیرادە و ویستی خەڵک
- دانیشنووانێکی خوازیار بە دیموکراسیی کە لە گۆش و پەروەردەی خوێندنگاکانەوە دەست پێ دەکات
- دانیشنووانێک کە لانی کەم ٨٠٪ خوێندەوار بێت و بتوانێت و بار هێنرابێت کە لە سیاسەتدا بەشدار بێت
- هەبوونی ورە و ڕۆحی بەشدارییکردن لە پرۆسەی سیاسەتدا

- هەبوونی ڕەووشت (مورال/ ئەخلاق). ڕەووشت لە مانای ویژدانداریی و ڕێزگرتن لە مافی ئەوانی دیکە بۆ ژیان و پێشکەوتن و لەگەڵدابوون و پێکەوەبوون.

لە بناخەدا کرۆکی دیموکراسیی بە مانای سیاسەت بۆ هەمووان دێت

دیارە لە ئەدەبی فەلسەفیی و سیاسیی پێش سەردەمی ڕۆشنگەریی، لە سەرەتای ڕۆشنگەریشەوە بە سەدان و بگرە هەزاران لە ڕۆشنبیران و نووسەران و هونەرمەندان و چالاکوانانی مەدەنیی، و هەروەها بە تایبەتیی لە بزووتنەوەی سەفرەگەیت ــەوە ژنانی بێئەژمار لە هەموو باڵەکانی ئیئۆریی فێمێنیسنییدا کۆمەکی بەرچاو و گرینگ و شایان باسیان بە پرسی دیموکراسیی داوە، چون لە بناخەدا کرۆکی دیموکراسیی بە مانای سیاسەت بۆ هەمووان دێت. هەموو ئەو خاڵانە کە پێشمەرجی هەبوونی دیموکراسیین و دەبن بە زەمینەی سیاسەت بۆ هەمووان لە ڕووانگەی جیاوازەوە ئیشکیان خراوەتە سەر. لە ڕاستییدا بەشێکی گەورە و دیاری ئیئۆریی فێمێنیسنیی بە دروستییەوە لە سەر بەشداری هەرچی زیاتری ژنان، بێکاران، چینی کرێکار و هتد دەدوێت و لەوێدا باسی ڕەگەز و ڕەگەزپەرستیی، ئوخم و ئوخمپەرستیی، بێ پارەیی، بێ سامانیی، هەژاریی، هەڵاواردن و شێوەکانی دیکە کە عادەتەن لە ئەدبیاتی سیاسییدا جێگای تایبەتی خۆیان هەن، بە شێوەی جیاواز و لە ڕەهەندی جیاوازەوە باسیان لێ دەکرێت.

ڕەووشت (مورال/ ئەخلاق) دووهەمین فاکتەری بنجینەییە بۆ سەرکەوتنی دیموکراسیی

شایەد یەکێک لەو خاڵە گرینگانەی کە بەتایبەتی دوای جەنگی جیهانی دووهەم، واتە پاش بینینی ناسیزم و فاشیزم و شێوەی ڕەگەزپەرستیی و دیکتاتۆریی لە دونیای خۆرئاوادا، زیاتر و زیاتر لە لایەن سیاسەتمەدارانی دیموکرات و ڕۆشنبیران و لێکۆڵەوەران و چالاکانی دیکە قسەی لە سەر بکرێت، پرسی ڕەووشت (مورال/ ئەخلاق)، ویژدان، و ڕەفتاری مرۆڤیانە و مرۆڤدۆستانە، یاخود ڕەفتاری خۆشەویستیی و ڕێزلێنان لە هەبوون و بوونەوەرەکان و سرووشت، بە سیستەمکردن و بە سیستەماتیککردنی دادوەریی کۆمەڵایەتیی و هتد.

شری پرابهات رانجان سەرکار دەنووسێت کە "ڕەووشت (مورال/ ئەخلاق) دووهەمین فاکتەری بنجینەییە بۆ سەرکەوتنی دیموکراسیی. لە نەبوونی ئەخلاقدا خەڵکان دەنگی خۆیان دەفرۆشنەوە. لە هەندێک وڵات دەنگ کڕدراوە و فرۆشراوەتەوە. ئایا دەتوانین بەوە بڵێین دیموکراسیی؟ ئایا ئەوە جەفەنگ نییە؟ لەبەرئەوە تا ٥١ دەرسەدی دانیشنووان بە ڕوونیی پشتگیریی لە پرینسیپی ئەخلاق نەکەن، هیچ شانسێک بۆ هەبوونی دیموکراسیی نابێت. کاتێک کە خەڵکانی ناوابەسنە بە ئەخلاق لە زۆربایەتییدا بن، ئەوا سەرکردەکان پێداویستییانە لە ناو ئەواندا دەبن ".

ڕۆبەرت ماک چێسنەی (Robert Waterman McChesney) لە دایکبووی ١٩٥٢ کە ئێستا پلەی پرۆفێسۆری هەیە، یەکێکە لەو کەسانەی کۆمەکێکی زۆری بە ڕوونکردنەوە لە پرسی دیموکراتیی، مافی هاووڵاتیی و کۆسپەکانی ڕێگای هۆشیاریی سیاسییدا کردووە، و ئاماژەی گرینگ بە خودی

سەرمایەداریی وەکوو سەرچاوەی کۆسپ و ئەگەرە لە ڕێگای دیموکراسیی و ماف و ئازادییەکاندا، دەکات. لە زۆر شوێن، بۆ نموونە لە (Rich Media, Poor Democracy: Communication Politics in Dubious Times (١٩٩٩)) باس لە دیموکراسیی بەشدارییانە دەکات کە بە ڕای ئەو لانی کەم سێ خاڵی گرینگ پێداویستن، لەوانە کە هاووڵاتیان لە هەبوونی سەرمایە و داهات و خاوەندارێتییدا بە درشتیی یەکسان بن، کە هەستیی هاوبەشیی و هاوکۆمەڵگایی لە نێوان تاکەکاندا هەبێت و کە سیستەمێکی چالاک و کاریگەریی کۆمیونیکاسیۆن (پێوەندیی) بۆ چالاککردن و هاندانی هۆشیاریی هاووڵاتیان و بەشداریکردنیان لە سیاسەتدا، هەبێت.

بێئەژمارن ئەو ڕووناکبیر و نووسەرانەی کە لە ڕووانگەی چینایەتی و هاووڵاتیی گێنیانە و (ئیونیوڤێرساڵ) ڕەووشتی باڵا بۆ بەرپرسیاریی سیاسیی لە سیاسەت ڕووانیووە و دەڕووانن. سەرئەنجامی کاری ماندوونەناس و بێمانەندی ئەوانە کە نا دێت سیاسەت زیانر و زیانر نەک هەر دەچێنە هەموو ماڵێک بەڵکو دەچێنە ژووری نووستنیشەوە. ئەوە یەکێکە لە دەسنکەوتە شاینباسەکانی ئەم ساڵانەی دوایی سیاسەت.

ڤیلهێلم موباری Vilhelm Moberg لە ساڵی ١٩٦٤ دا ڕۆمانی "ژنی پیاو Mans kvinna"ی لە چاپ دا. موباری خۆی ئەو ڕۆمانە بە یەکێک لە هەرە خۆشەویسترینەکانی خۆی دادەنێت و بە قسەی خۆی بە پێنج هەفتە تەواوی کردووە. لەو ڕۆمانەدا موباری ژنێک لە قەفەسی ژنبوونی نەرێنیی ڕزگار دەکات. دەبینین کە بە پێنج هەفتە خانم "مێریت" لە ژنێکی نەرێنیی ملکەچ بە کۆمەڵێک قەیدوبەندی کۆمەڵایەتیی خۆ ڕزگار دەکات و لەگەڵ ئەو پیاوەدا دەڕووات کە کەوتووەتە داوی خۆشەویستییەوە. ڕەنگە یەکێک بێت لە باشترین ئەو کتێبانەی کە پیاوێک وەکوو دیاری بە خۆشەویستێکی خۆی بدات، چون لەگەڵ کتێبەکەدا ڕێزگرتن لە باوەڕی جیاواز و لە ئازادیی ئەوی دیکە بۆ هەڵبژاردن، دەدرێت. لە دێڕە نەبینراوەکانی ڕۆمانەکەدا خوێنەر دەتوانێت شانازیی و بەخۆباوەڕیی موباری ببینێت و تێ دەگات موباری چۆن سەبارەت بە ترس، سوننەتی باو، شکاندنی فەزای داسەپێنراو و بڕیاردان بۆ هەڵبژاردنی ئازاد، بیر دەکاتەوە.

موباری نووسەرێکی گەورەی سوێدیە و خاوەنی شاکاری نەمرە. بەڵام موباری ڕۆشنبیرێکی سیاسییش بوو. هەمان ساڵ کە ڕۆمانی "ژنی پیاو"ی نووسی، وتاری "دێموکراتۆر"یشی نووسیوە و لە ڕۆژنامەی "Dagens Nyheter" دا بڵاوی

کردوەتەوە. موباری وشەی "دیموکراتیور" لە بری "دیموکراسیی" بەکار دەبات.

تەنها ئازادییەک کە شایستەی ناوەکەی خۆی بێت، ئەو ئازادییەیە کە ئێمە بە پێی خۆمان وەدووی باشترین دەستکەوت بۆ ژیانی خۆمان بکەوین

موباری دەڵێت "من ئەوە ناسەلمێنم کە خەڵکان لەبەر خاتری دەوڵەتێک دروست کرابن، جا با هەر دەوڵەتێکیش بێت. من لەو باوەڕەدام کە دەوڵەتگەل لەبەر خاتری مرۆڤ دروست کراون. من پێموایە کە دەوڵەتی سوێدی ئێمە لە بەر خاتری هاووڵاتیان دروست کراوە و دەبێت [لە بەر خاتری هاووڵاتیان] بە بەردەوامیی دروست بکرێنەوە - لە پێناوی فەراهەمکردنی زەمینەیەکی ئازاددا بۆ هەڵگەلی ژیان بۆ دانیشتووان".

باسکردنی بناخەی دیموکراسیی و پێکهاتەکانی، میکانیزمگەلی وەگەڕخستن و لە ژیانداهێشتنەوەی و هەروەها ئاماژەکردن بە لایەنە لاوازەکانی، و هەوڵدان بۆ چارەسەریان باسی چڕ و پڕ و هەمەلایەنە دەخوازێت. لایەنێکی گرینگی دیموکراسیی، پاراستنی دۆخی ئازادیی و پارێزگاریکردن لە سفاری ئازادییە، لانی کەم لەو مانایەدا کە تاکەکەس، باوەجودی شێوە و ڕەگەز و ڕووخسار و ڕەنگ و هەر شتێکی دیکە، دەبێت بۆی هەبێت لە دیالۆگ و لە بڕیاردا بەشدار بێت، واتە سیاسەت سەبارەت بە هەموو "ئەو" یک بۆ هەمووان بێت. "تەنها ئازادییەک کە شایستەی ناوەکەی خۆی بێت، ئەو ئازادییەیە کە ئێمە بە پێی خۆمان وەدووی باشترین دەستکەوت بۆ ژیانی خۆمان بکەوین، تا ئەو جێیەی خۆشگوزەرانیی ئەوانی دیکە تێک نەدەین و لە ڕێگایاندا بۆ گەیشتن بە ئەوێندەری نەبین بە کۆسپ. هەر یەکە و پاسەوانی خۆشگوزەرانیی خۆیەتی، بۆ جەستە و ڕۆح و گیان". جۆن ستیوارت میل لە "سەبارەت بە ئازادیی On Liberty". موباری دەڵێت ئەو فەرمایشتەی سەرەوەی میل سەد ساڵ کۆنە و کاتێک جۆن ستیوارت میل لە ساڵی ١٨٥٩ دا ئەوەی گوتووە کە هێشتا ئازادیی جێی باس بوو و لەبەرئەوە ناهەقی نییە کاجوویی لە سەر بکات.

موباری مەبەستی ئەوەیە کە پاش سەد زیاتر ساڵ پاش میل دەبێت چاوەڕووانی زیاترمان هەبێت. کە باس لە ئازادیی دەکردرێت، هەر بە تەنها بە مانای ئازادییە سیاسییەکان و ئازادییە کۆمەڵایەتییەکان نا، بەڵکو هەروەها ئازادیی ئابووریی لە مانای هەبوونی کار، بیمەی گشتیی، لەوانە بیمەی تەندروستیی و چاوەدێریی و خۆشگوزرانیی. ئازادیی هاووڵاتیبوون هەروەها لە مانای هەبوونی زەمینەی لەبار و گونجاو و ڕەخساو بۆ گەیشتن بە پلەوەقامی سیاسیی کە دیارە لە ناو سیاسەتی قۆرخکراودا مەحاڵە. بۆیە وەبیرمان دەهێنێتەوە کە "ئیدیاکان تەنها لەبەرئەوەی هەندێک لە لایەنگرانیان لەگەڵیان ناپاک دەبن، ناگۆڕدرێن. هەر بەو شێوەیەش بیرە بنەڕەتیەکانی دیموکراسیش."

باشترین شێوە بۆ دروستکردنی سفاری "یەکێتی" و "خاڵی هاوبەش" و "هەستی هاوبەش" دەستکەوتی باجە

لە چۆنیەتی وەگەڕخستنی کۆمەڵگایەکدا لە باری ئابوورییەوە بۆ نموونە دۆناڵد ویتمان (Donald Wittman›s ١٩٩٥) لە کتێبی The Myth of Democratic Failure "هەڵای شکستی دیموکراسیی" باسی بایەخی یاسا و باج (خەراج) بە گرنگ دادەنێت. بەکارهێنانی دەستکەوتی سامانی سرووشتیی، بۆ نموونە وەکوو نەوت، و کانگاکانی دیکە و دارستان ...هتد. شێوەیەکی سەرکەوتوو نییە بۆ دیموکراسیەکی سەرکەوتوو. باشترین شێوە بۆ دروستکردنی سفاری "یەکێتی" و "خاڵی هاوبەش" و "هەستی هاوبەش" دەستکەوتی باجە (خەراج)، چون بە هۆی کۆمەکی بەردەوامیی هاووڵاتیانەوە بۆ خەزێنەی دەوڵەت، هاووڵاتیان هەستی بەرپرسایەتیی بەرامبەر بە بەڕێوەبردنی وڵات (بەرامبەر بە یەکتر!) و بەدەربەستهاتنەوە دێن و دڵخوازانە لە پلانی ئایندەییدا بۆ نەوەکانی دوارۆژ

بەشداردەبن. لەوانەیش گرنگتر، ئەو کاتە هاووڵاتیان، دەسەڵاتداران بە بەرپرسیار دەبینن و چاوەڕووانیان لێیان دەبێت و داواکارییان لە سەریان دەبێت.

لە دیموکراسیە ڕاستەقینەکاندا مافی هاووڵاتیی بۆ هەبوونی ئابوورییەک کە لانی

ئاستی هۆشیاریی خەڵک، مەسەلەی ویژدان، تێگەیشتنیان لە مافی ئەوانی دیکە و باوەڕبوونیان بە هاومافێتیی مرۆڤ دەتوانێت لە بڕیاردان لە سەر چارەنووسی دیموکراسیی بەتێکی زۆر ناسک بێت. سیاسەت چون ڕاستەوخۆ تێکەڵ بە مرۆڤە و لەگەڵ مرۆڤدا بەرخورد دەکات، کاڵایەکی ناسکە کە هەمیشە دەبێت تازە و ئەپدەیت بکرێتەوە و هەمیشە پێویستە ئاستی مرۆڤ سەبارەت بە پاراستنی مافەکانی خۆی بەرێتە سەر، و لە دژایەتیکردنی جۆرەکانی کۆسپ و تەگەرە لە سەنگەردا بێت. ئەوەیش شتێکە کە دژبەرانی دیموکراسیی هەرگیز نایسەلمێنن.

- بەو شێوەیە لەم خوێندەوەدا تێبینیکردنی لانی کەم ٤ خاڵ گرنگن:

١. کە لە دیموکراسیە ڕاستەقینەکاندا مافی هاووڵاتیی بۆ هەبوونی ئابوورییەک کە لانی کەم بتوانێت لە چوارچێوەی هێشتنەوەی ڕێز و شانازیی و سەربەرزیی خۆیدا درێژە بە ژیان بدات، دەبێت فەرهەم بکرێت. ئاکەسێک کە ناچار بێت بۆ درێژەدان بە ژیانی خۆی، بە شێوەی جیاواز دەست لە دەسەڵاتدارن پان بکاتەوە، جا ئەنانەت با ڕێکخراوەیەکی سیاسیی زۆر بچووکیش بێت، ناتوانێت و ڕێگایشی پێ نادرێت کە هاوماف و هاوئەرک لە سیاسەتدا بەشدار بێت.

٢. کە دەسەڵاتداران، وەکوو هەموو کەسێکی دیکە، لە ناو ماندانێکی یاسایی دیاریکراو و چوارچێوەدار و مەرجداردا کار دەکەن، و لە بەرابەر ئەو کارە کە رایدەپەڕێنن، مووچەی دیار وەردەگرن. وانە هیچ هاووڵاتییەک پێویست ناکات سپاسگوزار و سپاسمەندی دەسەڵاتداران بێت.

٣. کە شێوەکانی گەندەڵی ئۆتۆماتیک و بە پێی سرووشتی دۆخ نایاساییە و سزای لە سەرە.

٤. کە بۆ هەموو کەموکورتییەک کە دەسەڵاتداران لە بواری جیاوازدا نیشانی بدەن، دەبێت بە پێی پێویست و ئەندازەی کەموکورتییەکە ڕەخنەیان لێبگیرێت و بەرپرسیار ڕابگیرێن.

هەر لەبەرئەوە لە هەموو دیموکراسییە ڕاستەقینەکاندا کۆمەڵێک یاسا بەتایبەتیی بۆ دامودەزگا دەوڵەتیەکان هەن کە هەر جۆرە سەرپێچیەک لێیان سزای جۆراوجۆر هەڵ دەگرێت. وەکوو بۆ نموونە "بێلایەنیی کارمەند و فەرمانبەر" لە ڕاپەڕاندنی کار و لە مامەڵە لەگەڵ ئاکەکەسەکان،/ "ڕاپەڕاندنی کار و یارمەتیدان" بە دەستوبرد و کاریگەریانە و بە شێوەی دروست،/ بابەتیبوون بە پرس و ئەنجامدانی کار بە شێوەیەکی پسپۆڕانە و کارزانانە،/ دەستنێوەرنەدان لە ئازادیی ئاکەکەس بۆ خاوەندارییکردن لە بیروباوەڕ، / ڕێزگرتن لە ئاکەکەس و لە پرەنسیپی ڕازی پەنهان و، / تۆمارکردنی پرۆسەی کار بە پێی شێوەی دیاریکراو ...هتد.

بە پێی ئەندەرسۆن Andersson لە وەڵامی پرسیاری ئایا جیاوازیی گەندەڵی خراپ بەکارهێنانی دەسەڵات لە نێوان دەوڵەت و سفاری گشتییدا چییە؟ باس دەکات کە گەندەڵی شێوەیەکی تایبەتییە لە ڕەفتاری ناڕەوشتیی. یەکێک لە خەسڵەتەکانی گەندەڵی ئەوەیە کە سیاسەتمەدارێک یان فەرمانبەرێک هەر تەنها بە شێوەیەک ڕەفتار ناکات کە دژایەتیە لەگەڵ ڕەوشتیی [چاوەڕوانکراو لە] دەوڵەت، بەڵکو هەروەها سوودی ناشایستە لە شوێنپێی پلەی فەرمانبەریی خۆی (ـتی) وەردەگرێت بۆ ئەوەی قازانج بە خودی خۆی بگەیەنێت [نەک هەر ئەرکی پێسپێردراوی خۆی جێبەجێ ناکات بەڵکو سەرپێچیش دەکات!].

بەڵام مانس شوێلین Mats Sjölin ئاماژە بە توێژینەوەکانی ئارنۆڵد هایدنهایمەر Arnold Heidenheimer لە کتێبی "گەندەڵی سیاسیی Political Corruption" لە سەر گەندەڵی دەکات کە سێ جۆر پێناسەی بۆ گەندەڵی داڕشتووە کە سەبارەت بە داواکاریی دەوڵەتی، بەرژەوەندیی گشتیی یان

بەرژەوەندیی کۆمەڵگا و بەرژەوەندیی بازاڕ/ کڕین و فرۆش ـن. لە هەر روانگەیەکەوە دەگەینە ئەو سەرئەنجامەی کە بناخەی بیری داڕشتنی پێناسەی گەندەڵی لە چوارچێوەی ئەکادیمیکیدا دەگەڕێنەوە بۆ ئەوەی کە گەندەڵی ڕاستەوە

بەبناخە وەرگرتنی ئۆجالان، مۆڕال و جڤاکی سیاسی، بۆ ئەو مۆدێلە، پەیوەندی نێوان ئازادی و مۆڕاڵ و ئازادی و سیاسەت رەسمکرە

ڕاست دەکەوێتە دژایەتیی ئەو ڕێککەوتننامەیەوە کە سفاری گەندەڵی بەرامبەر بە گەل لە سەرشانیەتی و ئەرکدارە پێی. چون دەوڵەت پێکهاتەیەکی بێ گیان و بێ حاڵ نییە و لە کۆمەڵێک دەسەڵات پێکدێت کە کۆمەڵێک دەسەڵاتدار نوێنەرایەتیی دەکەن (کە ئەو دەسەڵاتدارانە دەتوانن ڕێکخراوە و پارتگەلی زۆر بچووکیش بن).

حکومەتی خاوێن هەر دروست ئەوەیە کە ئەرکی خۆی جێبەجێ دەکات، نە زیاتر و نە کەمتر. بەڵام حکومەتی گەندەڵ ئەوەیە کە بێ لەوەی کاری سەرشانی خۆی جێبەجێ ناکات و ئەرکی خۆی ڕاناپەڕێنێت، هەروەها زیان بە ڕەوشت و ئاکاری دروستیی فەرمانڕەوایی (ـش) دەگەیەنێت و زیاتریش لەوە سوودی کەسییش بە خۆی دەگەیەنێت.

مانس هەروەها ئاماژە بە پێناسەیەکی جۆزێف نیویە Joseph Nye دەکات کە "گەندەڵی جۆرگەلێکە لە ڕەفتار کە خۆی لە ئەرکە ئاساییەکانی ڕۆڵی دەوڵەتکاریی جیا دەکاتەوە لەبەرئەوەی قازانجی تایبەتیی خۆی (بۆ خانەوادە و خزموخوێش) لەبەرچاو دەگرێت و کەڵکی دراو یان پلەوپایە دەبەخشێنەوە، یاخود ئەو یاسایانە وەژێرپێ دەنێت کە بۆ ڕێگریی لە سوود وەرگرتن لە ئەرکداریی دەوڵەت بە قازانجی تایبەتیی دانراون.

لە هەموو ئەو باسانەی جۆزێف نیویە ـدا سێ شت باسی سەرەکیین کە بریتین لە بەرتیل و بەرتیلکاریی/ نیپۆتیزم (خزموخزمگەریی) و دزینی/ بردنی موڵکی دەوڵەت. زۆرینەی ئەو پێناسانە لە سەرچاوەی یاسایی/ مافداریی (حقانیە/ شرعیە Legitimacy) پێ هەڵدەگرن. بەو مانایەی گەندەڵی لە بناخەدا نایاساییە و بەو شێوەیەش نە هەر لە سنووری مافدارییدایە، بەڵکو شکاندن ـ(یشی)ـەتی.

کەواتە تا زیاتر سەرپێچیی لەو خاڵانەی سەرەوە بکردرێت، سفاری دیموکراسیی بچووکتر و بەرتەسکتر دەبێتەوە و مرۆڤەکانی دەرەوەی دەسەڵات کە دیارە زۆربایەتیین ناتوانن و بۆیان نابێت لە سیاسەت و لە دەسەڵاتدا بەشدار بن.

هەر بۆیە دەبینین کە لە وڵاتانی نادیموکراسییدا (هەندێک جار دەسەڵاتداران هەن کە مۆری دیموکراسیی لە خۆیان دەدەن) دەسەڵاتداران بە شێوەیەک مامەڵە بە سامانی هاووڵاتیان دەکەن کە بە هی خۆیانی دەزانن. لە هەندێک حاڵەتدا دەست بە سەر هەموو سامانی نەتەوەکەدا دەگرن و بەشێکی زۆر زۆر کەمی ئەو سامانە، دروست لە شێوەی خێرپێکردندا، لێرەولەوێ بە خەڵک دەدەن. دیارە بە مەبەستی دەمکوتکردن و ڕازیکردن.

ناڕوونیی لە فرۆشتنی سامانی وڵات، نەبوونی خەزێنەی نەتەوەیی کە خەڵک بزانێت داهات و خەرجی وڵات چۆنە و چەندە

- جۆرەکانی گەندەڵی وەکو:

١. قۆرخکردنی دەسەڵات لە هەموو مانایەکییدا، بۆ نموونە هێشتنەوەی دەسەڵات لە ناو سفاری خزم و خوێشدا (خزموخزمگەریی/ نیپۆتیزم)

٢. ناڕوونیی لە فرۆشتنی سامانی وڵات، نەبوونی خەزێنەی نەتەوەیی کە خەڵک بزانێت داهات و خەرجی وڵات چۆنە و چەندە.

٣. نەبوونی میکانیزمگەریی دامەزراوەیی سەربەخۆ کە کۆنترۆلی ڕاست و دروستیی سامانی نەتەوەیی بکات.

٤. دیارنەبوونی مووچەی دەسەڵاتداران و نەبوونی لە ئاستێکدا

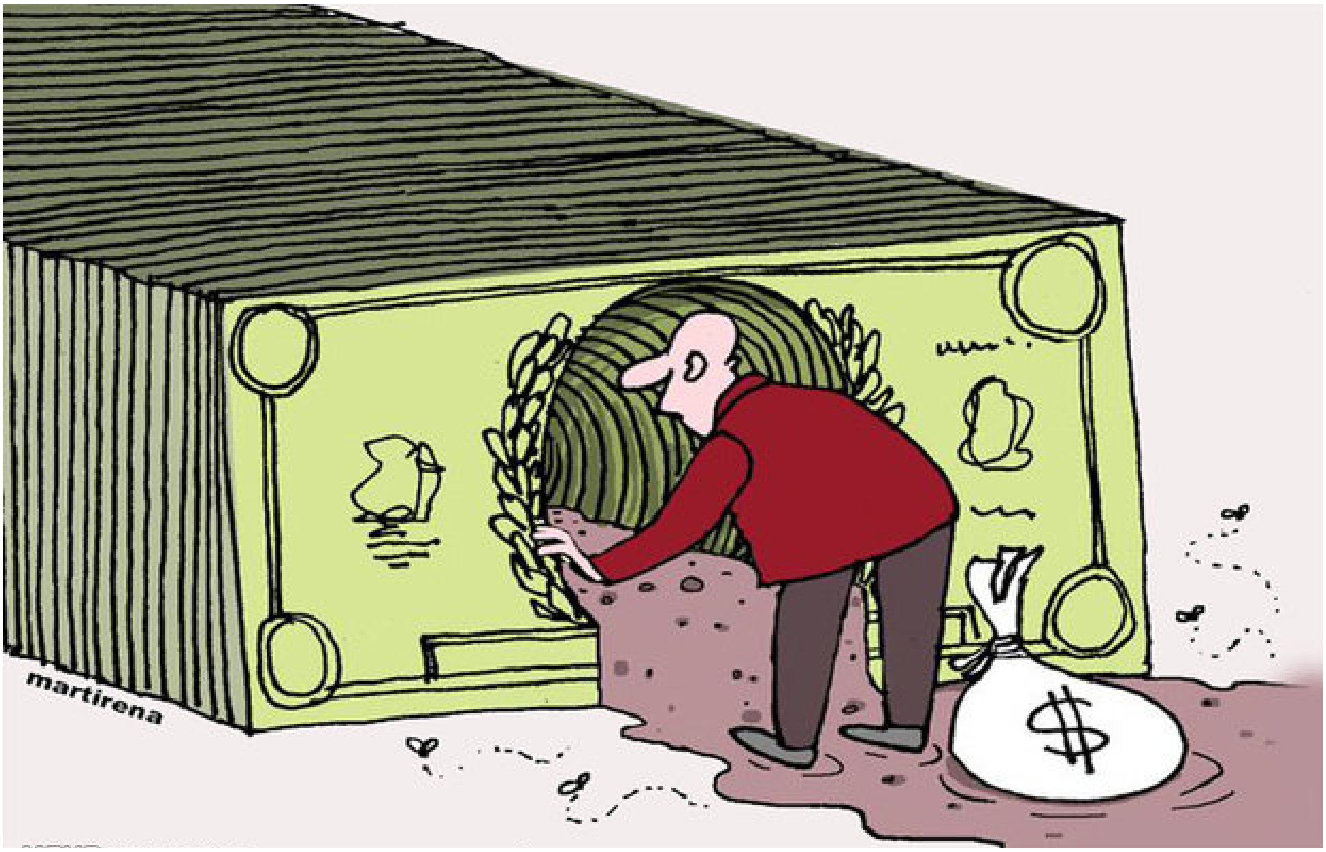

کە لەگەڵ مووچەی گشتیی هاووڵاتیان جێی بەراوورد بێت. (پرینسیپی دەستپاکیی ئاسانە: هەر دەسەڵاندارێک پارەوپوڵ و سامانی زیاتر لەوە هەبوو کە توانیبێتی بە سرووشتی دۆخی مووچەی خۆی کۆی بکاتەوە، هی خۆی نییە/ بردوویەتی/ دزیوویەتی).

٥. دۆزینەوەی پاکانەی سیاسیی و هێنانەوەی دەلیلی نادروست و شێوەی دیکە لە هۆی نەشیاو بۆ مانەوە لە سەر دەسەڵات. لێرەدا ئاکەکەسێکی ئایبەتیی تا ڕادەی "پیرۆزبوون" پیرۆز دەکردرێت چون هیچ ئاکەکەسێکی دیکە بۆی نابێت جێگای بگرێتەوە.

٦. ڕانەپەڕاندنی کاروباری هاووڵاتیان و کردنی دامودەزگا دەوڵەتیەکان بە ئامرازی چەوساندنەوە و سووکایەتیپێکردن و ڕاوەدوونان و فشار و گوشار بۆ سەر هاووڵاتیان.

ئەمانە دەبنە هۆی دامەزراندنی سیستەمی ئۆلیگارکی و ئۆتالیتاریی و بەو شێوەیەش سیاسەت بۆ هەمووان نابێت. لەبەرئەوەیە لانی کەم لە سەردەمی ڕۆشنگەرییەوە، ڕۆشنبیرانی ئازادیخواز و پارێزگەلی پێشکەوتوخواز، و بزووتنەوە فێمینیستیی و مەدەنیی و پیشەییەکان هەوڵیانداوە سیستەمێکی خوێندن پێش بخرێت کە لە ژێر فشاری یەک ئایدیۆلۆژییدا نەبێت، کە دوور لە فشار و کاریگەریی ئایین و مەزهەبدا بێت، کە مرۆڤ و ئاکەکەس بە ماف و ئەرکەوە وێنا بکات، کە ویژدان، ڕاستگۆیی، دەستپاکیی، زارپاکیی، جەسووریی، توانای پەیگیریکردن، هاوهەستیی، هاوپشتیی، هاوسۆزیی بەشێک بن لە کەرەکتاری پێویست لە کەسایەتییدا بۆ ئەوەی کە دیموکراسیی وەکوو سیستەم بتوانێت هەبێت، چون هاوکات لەگەڵ ئەوەدا کە دیموکراسیی کۆڵەکەگەلێکی یاسایی، ئینستیتیوشونالیی (دامەزراوەیی) و کۆنستیتیوشونالیی (دەستووریی) پێویستە، هەروەها کولتورێکی دیموکراسیی پێویستە. هەموو ئەمانە بەو مانایە دێت کە ئۆلەرانسی پێویست لە دامودەزگا دەوڵەتیەکان و لە ناو هاووڵاتیاندا دەبێت بەرامبەر بە یەک هەبێت کە دەنا نەشیاوە

ديموكراسیی بتوانێت بەرقەرار بێت.

ڕۆسیۆ، ئۆكۆڤێل، مۆنتیسكیۆ، مێلنزەر، گۆردۆن و بە دەیان و بگرە سەدانی دیكە لە ڕووانگەی جیاوازەوە باسی شێوەكانی ديموكراسیی و كۆسپ و تەگەرە و دژوارییەكان كردووە. بۆ نموونە هاتنە سەر كاری هیتلەر و بردنەوەی پارتی سۆسیالیستی ناسیونالیست كە لە ساڵی ١٩٣٢ دا ٢٣٠ كورسی دەباتەوە و كە بە ناچاریی لە ١٩٣٢ دا داوا لە هیتلەر دەكرێت كە حكومەتێكی هاوپەیمانیی دابمەزرێنێت. لەو نموونەیەی ديموكراسییدا دەبینین كە دەسەڵات دەتوانێت گەمە بە هاووڵاتیان بكات و خەڵكی ناهۆشیار و بێسەوادی سیاسیی بخاتە بەر شەپۆلی پۆپۆلیزمی و سەرئەنجام ئەوەیان پێ بكات كە دروست لە زەرەریانە و كە لە حاڵەتی سەوادداریی و هۆشیاریی سیاسیی ديموكراسییانەدا عادەتەن ملی پێ نادەن.

هێنانەخوارەوەی گەندەڵی و شێوەكانی پەیوەندیی خێڵەكایەتیی بۆ هەرە نزمترین ئاست كە بشێت

كۆمەڵگا دەبێت لە كۆمەڵێك تاكەكەس پێكبێت، كە سەرەڕای كاریگەریی و تەنانەت هەیمەنەی ڕاستەوخۆی لیبرالیزم بۆ ئازادیی تاك و تاكەكەسگەریی لە ناو تاكەكاندا و تەنانەت هەبوونیشی لە ناو پێكهاتەكانی دەوڵەتدا، كە زۆرینە بتوانن پێكەوە زمانێكی هاوبەش و تێگەیشتنێكی هاوبەشیان بۆ ڕێزگرتن و بۆ ڕەچاوكردنی ڕەوشت، ویژدان، ڕاستگۆیی، دەستپاكیی، زاراپاكیی، جەسووریی، توانای پەیگیریكردن، هاوهەستیی، هاوپشتیی، هاوسۆزیی و بەهاكانی دیكە كە دەبێت هاوبەش بن، هەبێت.

كۆڵەكەی كولتوریی، ئۆتۆنۆمیی تاكەكەس، توانای بەرپرسایەتیی هەڵگرتن و ئۆتۆنۆمیی كۆمەڵگا، پێشمەرجی گرنگن لە بەردەم ئاوەدانكردنەوەی سیستەمی ديموكراسییدا.

هێنانەخوارەوەی گەندەڵی و شێوەكانی پێوەندیی خێڵەكایەتیی (بۆ نموونە وەكوو لەبەرچاوگرتنی پێوەندیی خوێنیی، دەستنیاو، نان بە قەرزدان و هتد) بۆ هەرە نزمترین ئاست كە بشێت،

یەكێك لە گیرۆدەییبوونی ديموكراسیی شایەد ملدان و تەسلیمبوون بێت بە شێوەكانی پێشێلكاریی و دەستدرێژیی سیاسیی و ئابووریی و كۆمەڵایەتیی

پێشمەرجی دیكەی گرنگن بۆ وەدیهێنانی ديموكراسیی و بۆ ئەوەی پرۆسەیەكی ديموكراسیی بتوانێت بەردەوام بێت.

ئاستی هۆشیاریی زۆرینەی خەڵك، هێزی ڕەوشتیی و داوا و پێداگریی ئەوان لە دەسەڵات و لە پارت و ڕێكخراوە و دامەزراوەكان دەبێت وا بڵند بێت كە هەمیشە فاكتەری فشاری سیاسیی بن و بەو شێوە دەسەڵاتداران ناچار مل بە پێڕەوی یاسا و ڕێسا و ئەو ڕێككەوتننامە نووسراوە و نە نووسراوانەدا بدەن كە هەن و كە پێویستە پێڕەو بكرێن.

ديموكراسیی لە سەر بناخەی تكا و پاڕانەوە و چارەنووسگەریی و چاوپۆشیی لە بەدمامەڵەی دەسەڵات دانامەزرێت. ديموكراسیی هەروەها ئەو پێشمەرجە دادەسەپێنێت كە نابێت دەسەڵاتداران پەیتاپەیتا هەلیان بۆ دەسەڵاتداریی بۆ برەخسەندرێنەوە و زەمینەی ماددی و گیانیان بۆ فەراهەم بكرێنەوە و بهێنرێنەوە سەركار.

سیستەمی ديموكراسیی سەركەوتوو تاكەكەسگەلێك پێداویست دەكات كە بە لەبەرچاوگرتنی دۆخی خراپی خۆیان یان ئەگەری خراپتربوونی دۆخی خراپی خۆیان، هەر نەهێڵن دەسەڵاتداران دەستدرێژیی بۆ سەر ماف و ئازادیی و ئەرك و دەستكەوتەكانی خەڵك بكەن. یەكێك لە گیرۆدەییبوونی ديموكراسیی شایەد ملدان و تەسلیمبوون بێت بە شێوەكانی پێشێلكاریی و دەستدرێژیی سیاسیی و ئابووریی و كۆمەڵایەتیی كاتێك كە هەر زۆر بچووكیش بن. بە واتایەكی دیكە تا تاكەكەس لە ڕێگای خۆی و كۆمەڵگا، یان زۆرینەی خەڵك، داواكاریی و

پێگیریـیـان لـە سـەر دەسـەڵاتداران زیاتـر بێـت، ئـەوا دیموکراسـیی زیاتـر هەلـی بـۆ دەرەخسـێت و زەمینـەی بـۆ فەراهـەم دەبێـت کە بتوانێــت (بــە ڕێکخراوگــەل و پارتگەلــی سیاسییشــەوە) بەرقــەرار بێــت.

سیاســەت دەبێــت بکرێــت بــە بەشــێکی ڕۆژانــە و لێکنەپچــڕاو لــە ژیانــی ڕۆژانــەی خەڵــک، لــە ماڵــەوە و لــە بــازاڕ و لــە کڕیــن و فرۆشــتن و لــە ژیانــی تایبەتیــی و گشــتییدا. سیاســەت دەبێــت لــە بەشــەکانی پــەروەردە و ئاگالێبــوون لــە باخچەکانــی منــداڵان و لــە خوێندنگاکانــی ســەرەتایی تێکــەڵ بــە ژیانــی مــرۆڤ ببێــت و دانیشــگا و زانکــۆکان دەبێــت بــۆ سیاســەت بــبن بــە مەکــۆی شــەنوکەوکردن و لێنوێژینــەوە و شــیرۆڤەی قــووڵ و باســکردن و باســکردنەوە و وەژێرپرسیارخســتن و پرســیاری زەحمــەت.

سیاسـەت بـۆ هەمـووان بـەو مانایـە دێـت کـە ئاکەکـەس دەخرێتـە باسـی کۆمەڵـگا و ئاکـەکان دەور و نەخـش و کاریگەریـی خۆیـان لـە سـەر سیاسـەت و بـەو شـێوەیەش لـە سـەر بڕیـارەکان دادەنێـن. لـە ڕێـگای دیالۆگـی بەردەوامیـی سیاسـییەوەیە کـە زەمینـەی پێشـکەوتنی ئابووریـی و کۆمەڵایەتیـی و کولتوریـی دابیـن دەکرێـت. سیاسـەت مۆتـۆڕی سـەرەکیی کۆمەڵگایـە و تەندروسـتیی یـان ناتەندروسـتیی کۆمەڵگایـەک نیشـان دەدات. لەبەرئەوەیە کە سیاسەت دەبێت بۆ هەمووان بێت!

ئــەو ســەرچاوانەیش کــە ســوودیان لــێ وەرگیــراوە:

١. Demokrati och mänskliga rättigheter, Jörgen Hermansson och Ingrid Jacobsson. Författarna och Hjälmar & Jörgen Bokförlag AB ١٩٩٨

٢. Korruption, maktmissbruk och legitimitet/ Redaktörer Staffan Andersson, Gissur O Erlingsson, Andreas Bergh och Mats Sjölin. Studentlitteratur/ ٢٠١٠/ Norstedts/ Stockholm

٣. Rubinstein, A. (١٩٨٠) «Stability of Decision Systems under Majority Rule,» Journal of Economic Theory. Empirical Investigation,»

٤. Fukuyama, F. (١٩٩٢) The End of History and the Last Man. New York: Bard.

٥. Breton, A. (١٩٩٦) Competitive Governments: An Economic Theory of Politics and Public Finance Cambridge: Cambridge University Press.

٦. Inledning till Etik, Göran Collste, Tredje upplagan Erlanders Beijing Printing Co. Ltd, China ٢٠١١.

٧. konsten att vara snäll, Steffan Einhorn, Bokförlaget Forum Steffan Einhorn ٢٠٠٥.

٨. Etikboken, Etik för vårdande yrken, Lars Sandman och Sofia Kjellström Pozkal, Poland ٢٠١٣.

٩. Etik i specialpedagogisk verksamhet Redaktörer Rolf Helldin & Birgitta Sahlin, Studentlitteratur AB Lund, Elanders Hungary Kft, Hungary ٢٠١٣.

١٠. Om rätt och moral, Ingemar Hedenius, Stockholm ١٩٦٣/ W & W –serien

١١. Michael Moore: Vem har snott mitt land? Ordfront förlag/ Stockholm ٢٠٠٤. översättning Stefan Lundgren

١٢. Loretta Napoleoni. ٢٠٠٩. Skurkkapitalism/ Leopard förlag. översättning Thomas Grundberg

30×25×55

41 وێنەی کەسێک لە کاتی ژەنینی ئامێری میوزیکی ”نەی“

سەیوان سەعیدیان خەڵکی مەهابادی رۆژهەڵاتی کوردستانەو ئێستاش دانیشتوی ئامەدی باکووری کوردستانە، لە کارە نوێکانیدا لە پارچە ئاسنی فڕێدراو پەیکەری جۆراوجۆر سازدەکات، هەوڵ دەدەین لەهەر ژمارەیەکدا وێنەیەک لە پەیکەرەکانی هونەرمەند بڵاوبکەینەوە.

sala Ekemin
hijmara
6
Şeşem
6-6-2016
Cozerdan
2716

Azadî Komelge

Govarareki mehaneye serbixwe a siyasi, hizrî, civakiye

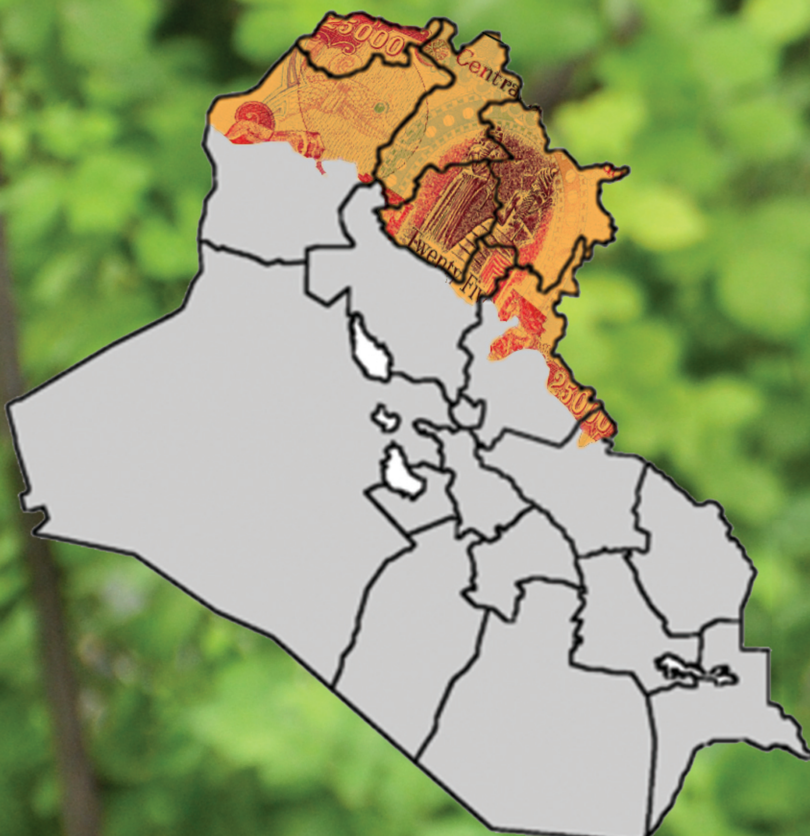

دۆسییەیەکی تایبەت لەسەر

داهات و ئابووری باشووری کوردستان بەرەوکوێ،

لە ژمارەی داهاتوودا.